

Новото начало.
Година
петдесет
и осма
брой 1
2015 г.

ПЛАМЪК

Списание-алманах за литература,
изкуство и публицистика
Издание на Съюза на българските писатели
Основано от Гео Милев

СЪДЪРЖАНИЕ

120 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО НА ГЕО МИЛЕВ

5	Николай Христов	ПЛАМЕННИЯТ
7	Камен Васевски	ЕЗИК, СТИЛ И ОФОРМЛЕНИЕ НА ПЪРВИЯ „ПЛАМЪК“

НОВА БЪЛГАРСКА ПОЕЗИЯ

11	Владо Любенов	СТИХОТВОРЕНИЯ
14	Румен Шомов	СТИХОТВОРЕНИЯ
18	Деньо Денев	СТИХОТВОРЕНИЯ
23	Мария Маринова	СТИХОТВОРЕНИЯ

НОВА БЪЛГАРСКА ПРОЗА

25	Дима Николчева	ЕДНА КОЛЕДНА ВЕЧЕР. Разказ

НОВА БЪЛГАРСКА ПОЕЗИЯ

28	Марко Ганчев	ЧАРТЪРНИ ПОЛЕТИ С НАМЕТАЛОТО НА ДЯВОЛА
34	Мария Генова	СТИХОТВОРЕНИЯ
36	Върбан Велчев	СТИХОТВОРЕНИЯ
38	Татяна Любенова	СТИХОТВОРЕНИЯ

ЗА ПЪРВИ ПЪТ В „ПЛАМЪК“

40	Георги Егрев	СТИХОТВОРЕНИЯ

НОВА КНИГА

44	Георги Константинов	ИЗ „ЧОВЕК ЗА СПОДЕЛЯНЕ. ВТОРА ЧАСТ“
-----------	---------------------	-------------------------------------

62	Дияна Тончева	ТЕФТЕРИ. Разказ
-----------	---------------	-----------------

БЪДЕЩА КНИГА

65	Димитър Стефанов	ДИШАХ ДЪЛБОКО
-----------	------------------	---------------

73	Павлина Гатева	НЕОЧАКВАН ПЪТЕПИС
-----------	----------------	-------------------

НОВА БЪЛГАРСКА ПОЕЗИЯ

77	Йордан Милев	СТИХОТВОРЕНИЯ
-----------	--------------	---------------

83	Екатерина Кунова	СТИХОТВОРЕНИЯ
-----------	------------------	---------------

86	Коста Качев	СТИХОТВОРЕНИЯ
-----------	-------------	---------------

ПАМЕТ

90	Дарина Герова	БЯХ ГОРД, ЧЕ ЖИВЕЯ В ДВАЙСЕТИЯ ВЕК!
-----------	---------------	--

ЮБИЛЕИ

93	Трендафил Василев	СТИХОТВОРЕНИЯ
-----------	-------------------	---------------

96	Славчо Николов	СТИХОТВОРЕНИЯ
-----------	----------------	---------------

ЕСЕИСТИКА

100	Владимир Колев	АНАЛИЗ ВЪРХУ БАНАЛНА ЛИТЕРАТУРНО-СОЦИАЛНА ТЕМА С ЕЛЕМЕНТ НА КУЛТУРОЛОГИЧНИ СЪПОСТАВКИ
------------	----------------	--

НОВА КНИГА

103	Владимир Стоянов	САМОИДЕНТИФИКАЦИЯТА НА ЕДНО ЕСЕННО ЗАВРЪЩАНЕ
------------	------------------	---

105	Лъчезар Селяшки	СЪЧКИ В СЛЪНЦЕТО
------------	-----------------	------------------

ПАМЕТ

109	Теодор Христов	СТИХОТВОРЕНИЯ
------------	----------------	---------------

113	Георги Н. Николов	НЕЖНА ГЛЪТКА СИНЯ ВОДА, ИЛИ ЗА РАННАТА ЖЕНСКА ЛИРИКА У НАС КРАЙ МОРЕТО
------------	-------------------	--

ОТЗИВИ

120	Валя Сотирова	ПРИНОСЕН ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ТРУД ЗА ГЕО МИЛЕВ (120 години от рождението на Гео Милев)
123	Александра Ивойлова	КАТО ЗВЕЗДЕН ПРАХ (за стихосбирката на Златка Тименова)
-

ХОРИЗОНТИ

126	Огнян Стамболиев	МИХАЙ ЕМИНЕСКУ – ПОСЛЕДНИЯТ РОМАНТИК В ЕВРОПЕЙСКАТА ПОЕЗИЯ 125 години от смъртта му
129	Михай Еминеску	СТИХОТВОРЕНИЯ
131	Мирча Елиаде	ЗА МИХАЙ ЕМИНЕСКУ
-

ПАМЕТ И СЪВРЕМИЕ

134	Банко П. Банков	С ИЗЛЪЧВАНЕ НА РЕНЕСАНСОВ ПРИНЦ Единайсет писма от режисьора Любен Гройс (1959–1963)
149		МАЛКО ИЗВЕСТНО ПИСМО НА ГЕОРГИ МАРКОВ
-

ПРОЧЕТЕНО ОТНОВО

152	Панко Анчев	ГЕРОЯТ И ГЕРОИЧНОТО. ПОТРЕБНОСТТА ОТ ГЕРОЙ В БЪЛГАРСКИЯ СВЯТ. „Епопея на забравените“ от Иван Вазов
-

На корицата: Гео Милев. Автопортрет

Макс Мецгер • Гео Милев. Линорез

120 години от рождението
на Гео Милев

Николай Христов **ПЛАМЕННИЯТ**

С името на Гео Милев живея от ранното си детство. То се произнасяше в редки, но наситени с тревожност вечерни часове, когато баща ми, заочен съратник на поета като хасковски кореспондент на неговите списания през годините 1923–1925, с тежка въздишка заговаряше за Гео Милев, завършвайки с неизменните думи: „Жив изгорен в Софийската дирекция на полицията“.

Тези думи раждаха страшни видения в детското ми съзнание: огнени вихри, трагично виещи се ръце, пламтящо чело, върху което пада черна пепел... Години след това легендата за тази смърт се разсея пред реалната, но не по-малко страшна истина: всъщност Гео Милев е бил варварски удушен от палачи-офицери в казармено подземие.

Той е убит през пролетта на 1925 година, след като се е утвърдил вече като един от най-големите поети на България.

Откъде идва Гео Милев?

Най-напред – от достолението на един патриархален български род: син е на Мильо Касабов, известен книжар и издател в Стара Загора. След това – от изтънчения свят на модерното европейско изкуство: като студент в Лайпциг – изучава философия и театрално изкуство, в Лондон се запознава с английската литература, води кореспонденция с видни писатели, среща се с белгийския поет Емил Верхарн, който го нарича в едно свое писмо „самата пламенност“. След това отново е в Лайпциг, но бушуващата Първа световна война го принуждава да се завърне в България през 1915 година. Тук започва изумителна дейност: превежда и публикува поезия от Маларме, Демел, Верлен, Верхарн и Ницше, популяризира български поети, организира театрална група. Но този подем рязко се прекъсва – той е мобилизиран и изпратен на фронта.

При едно сражение край Дојран (Македония) е тежко ранен в главата и загубва дясното си око. Това събитие е съдбоносно не само за житейската му съдба, но и за формирането му като писател с остра чувствителност към страданията и възжеленията на угнетения човек.

Гео Милев се завръща от фронта преобразен. Взривът, който превръща главата му в „кървав фенер с разтрошени стъкла“ (негов израз), разрушава и неговия поетичен свят на тихи съзерцания и невидими вътрешни превъплъщения. И се ражда бунтът, яростта, неустовото презрение към смъртта.

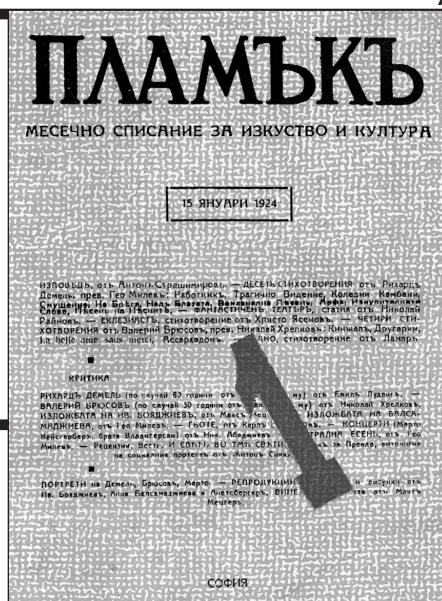
Видял толкова отблизо смъртта, той престава да се пази от нея. Той е вече отвъд чертата на живота, не го спъват оковите на самосъхранението. Той е придобил абсолютната вътрешна свобода на човек, за когото нищо не е по-страшно от онова, което е вече преживял. Такъв човек не може да мълчи, когато се унижава човекът. В дните след Септемврийското антифашистко въстание през 1923 година поетът, потънал в размисъл, наблюдава с ужасено око – а всъщност с изостреното си докрай вътрешно зрение – новата национална трагедия. Всичко наоколо се е люлеело, но той е носел в себе си равновесието на своя дух, стоическото спокойствие на обречения.

В годините след войната и по време на трагичните български събития Гео Милев създава най-зрялата част от своето творчество: книгите със стихове „Иконите спят“, „Панахида на поета П. К. Яворов“, лирико-есеистичните „Грозни прози“ и „Експресионистично календарче“, и венеца на своето творчество – поемата „Септември“, посветена на споменатото вече въстание през 1923 година. Съставя няколко антологии на съвременната европейска и българска поезия. Издава алманах „Везни“ и списание „Пламък“, в които публикува ярки полемични статии срещу мракобесието в българските политически нрави.

Безсилни да задушат неговия глас, властниците го арестуват и предават на злобещата Трета секция на Военното министерство. Заедно със стотици други видни интелектуалци и общественици Гео Милев трагично загива – едва тридесетгодишен. За него и всички загинали мъченици писателят Антон Страшимиров още тогава изрича знаменитите думи: „Този кървав стълб от блякави имена ще ужасява поколенията“.

Този вик на непримирената съвест и досега люлее небето на България.

Камен Васевски
**ЕЗИК, СТИЛ
 И ОФОРМЛЕНИЕ
 НА ПЪРВИЯ
 „ПЛАМЪК“**

Неговият език е остър и предизвикателен. Творбите са немислими без темпераментността, без динамичността и настъпателността. Фразата в тях много пъти е насечена. Лаконизмът е най-често срещаното явление по страниците на списанието. Той слага отпечатък и върху синтаксиса. Дългото, сложното изречение е рядкост. То много често е късо като изстрел, понякога се състои от една дума (например: „Грубо. Сурово. Варварско. Но ново.“)

Мисълта е изразена ясно, пределно ясно „Пламък“ е списание, което е чуждо на многословието, на словесните племеници и ребуси. Неговите статии, рецензии, отзиви и пр. са стегнати и къси. Колкото и да се ровим в тях, няма да намерим излишни екскурзии и описателства.

Редакторът Гео Милев, пък и сътрудници като Николай Райнов, Георги Василев-Шейтанов, Николай Хрелков са фигури, които със своята интелигентност внасят културен дух в колоните на списанието. В поместените произведения рядко се срещат коректорски грешки, препинателни знаци се използват много точно. Точност, която често пъти навлиза в полето на педантизма. Налице е широка езиковедска култура.

Списание „Пламък“ почти не използва пълния член. В книжка 11 то печата материалите си без „ж“ и „ъ“ в края на думите.

С първия факт – изхвърляне на пълния член – то става предвестник на споровете между нашите езиковеди, които се водиха много горещо преди няколко години по страниците на печата. С втория – употреба на нов правопис – „Пламък“ предрича станалата у нас реформа в тази област през 1945 година.

Езикът на списанието е свободен от езоповска обвивка. Всичко е открито, бойко, настъпателно и гневно. Цветовете са ярко разграничени, линиите – строго теглени.

Стилът е афористичен, гързък и предизвикателен. Най-често употребяваните стилистични фигури са епифората и елипсата.

Езиковият фонд е сравнително богат. „Пламък“ си служи с думи и езикови обрати, взети главно от съвременната му лексика. Думата „полицай“ е най-силната в ръцете на списанието при осъществяване на политиката му. С нея то често определя същността на явленията, фактите и процесите.

Когато списанието транскрибира чужди имена на автори и книги, то дава в скоби оригиналното съответствие. По страниците на „Пламък“ не се срещат неологизми и архаизми.

Всички тези черти на езика и стила на антифашисткото списание са интересни факти в неговия живот. Внимателно вникване и проучване от страна на журналисти от нашите вестници и списания би било от съществена полза. При малко редактори и сътрудници, при изключително лоши условия на работа „Пламък“ показва забавно езиковедско и стилистическо равнище.

Неговият графически образ е спокоен, чужд на експериментите и е в съответствие с духа и традициите на нашето оформление от онова време. Графичните решения са добри и свързани с линията на списанието, линия на достъпност и разбираемост от обикновения читател.

Списанието широко използва илюстрацията – помества доста снимки на дейци на изкуството, репродукции на картини от изтъкнати наши и чуждестранни художници. С тях се търси паралел със съвременността и изобличително средство („Войната на гладните против ситите“ от Петер Брьогел, „Емигранти“ от Оскар Кокоска, „Затворник“ от Петър Дачев и др.). Използваните шрифтове са разнообразни, печатът – чист и ясен. Заглавията, с които си служи „Пламък“, са от един и същи вид – хоризонтални, с нормална големина на буквите. На някои публикации липсват специални заглавия. Тази роля се отрежда на първия ред от творбата, подгледящо изтъкнат (вж. кн. 3 на „Пламък“, стр. 96).

Хартията на Гео-Милевото списание е качествена. Кориците на всяка отделна книжка – разноцветни (убито жълто, зелено, оранжево). На тяхната лицева страна е поставена номерацията допълнително с щемпел. Там обикновено се изнася най-важното от това, което съдържа книжката – афишът. На гърба на корицата се печатат откъси от програмата на списанието, обявяват се книги, които то възнамерява да издаде, отправят се апели към абонати и настоятели. И всичко това е постигнато с подчертан оформителски вкус.

Всяка поредна книжка има титулна страница. Върху нея са отбелязани името на изданието, неговият характер, годишнината му, мястото, където излиза то. Тук, в средата на страницата, е изобразен буен пламък – символ на списанието.

Книжките на „Пламък“ са свързани помежду си с една непрекъсната номерация на страниците. Тя започва от № 3 в първа книжка и завършва на страница 284 в книжка 10. Книжка 11 от втората годишнина (1925 г.) носи ново номериране – от стр. 3 до стр. 32.

В „Пламък“ журналистическите жанрове съжителствуват с литературните. Наред със стихотворенията и разказите се срещат и

литературната рецензия, статията, отзивът, полемичната бележка, репликата, отчетът, хрониката. Общо взето списанието си служи със средствата на различните вестникарски жанрове твърде умело.

Обичайно явление за „Пламък“ е да открива всяка поредна книжка не с уводна статия, както това прави например излизащото по същото време списание „Нов път“ на Георги Бакалов, а с разказ или стихотворение.¹ Това е характерност на Гео-Милевото списание и негова физиономия.

Широко място в „Пламък“ заемат оценъчните публикации – театралният преглед, рецензията, отзивът, третиращи различни въпроси на различните видове изкуства. И това не е случайно. Списанието съобщава в своето начало, че ще отдели широко място на критиката. Това то осъществява главно с възможностите на рецензията и отзива.

Театралният преглед се появява още в първа книжка. Там се разглежда състоянието на българския театър, и по-специално състоянието на Народния театър след Деветоюнския преврат. В него нещата започват малко необичайно за жанра – пряко не се пристъпва към оценяване на постановката, а се пристъпва към един друг въпрос, който се явява причина за лошите спектакли – некомпетентността на театралния комитет и неговата мудност в решаване на назрелите проблеми. Общото, което свързва театралния и литературния преглед по страниците на „Пламък“, е свойствената пестеливост на списанието в характеризиране на фактите.

Няколкото постановки на Народния театър се оценяват сбито, без словесна натруфеност. Оценките са сведени до възможния лаконизъм.

Краткостта е белег на всички творби, намерили място по страниците на антифашисткото списание. Тази характерност обаче никога не нанася вреда на анализа. Умението на Гео Милев (много рецензии и отзиви принадлежат на неговото перо – б.м. – Вас.) да раздробява фактите, да тегли изводите, да отделя главно от второстепенното – се налага като определена черта („Театрална есен“, „Шахатуни“, „Театрални опити“ и др.)

Този начин на писане става възможен благодарение на голямата образованост на редактора Гео Милев и на неговите трайни наблюдения върху фактите, явленията и процесите в живота.

Литературната рецензия и отзивът носят същите отличителни особености – стегнатост в обобщенията, полемичност и бойкост („Антология българской поэзии“, „Руската поезия вчера, днес и утре“ и др.). В тях списанието е безпощадно в оценките си, съпоставя стиховете с познати образци, воюва срещу епигонството, за да наложи прокламираната от него необходимост – „оварваряване на българската поезия“.

В прегледа „За списание „Ек“ и литературните награди“ „Пламък“ се опълчва срещу авторитети. Той заявява, че не признава техния вкус и открива истинската причина за награждаването и изтъкването на авторите на захаросаната поезия. Тъкмо затова списанието в отзива си „За книгата „Жертвени клади“ на Асен Разцветников“ ласкаво посреща произведенията за септемврийските жертви. „Пламък“ пише с любов и за хумористичните стихове на пролетарския поет Христо Смирненски.

¹ Кн. 1 на „Пламък“ започва с новелата „Изповед“ на Антон Страшимиров.

В страниците на списанието широко място заема книгописът. В този раздел често се появяват заглавия, съобщават се имена на автори, но все в съответствие с направлението на „Пламяк“.

Списанието твърде умело си служи с полемичната статия. Това най-добре е показано в „Лорд Байрон“. Авторът на статията спори с литературната задруга на „Хиперион“, представила в нарочен сборник големия английски поет в неверен портрет, с превратни оценки за неговото дело. Гео Милев ги оборва. До нескоропосано преведените стихове той съпоставя свои, далеч по-изгържани и рисува истинския образ на поета, като се мъчи да намери допирни точки с времето: „За нас, днешните хора, тя (поезията на Байрон – б.м. – Вас.) е ценна дотолкова, доколкото можем да влеем в нейните форми съдържанието на днешното време; доколкото в Байроновите химни на свободата можем да влеем нашето, днешното понятие за свобода.“¹

Авторът на статията обяснява и причините за това превратно представяне на Байрон: „Днешната критика се плаши от неговото бунтовничество, от неговата страстна любов към свободата.“²

„Пламяк“ отделя място на няколко литературни статии. В тях списанието разглежда творческия път на такива крупни автори като Лев Толстой, Анатоли Франс, Рихард Демел, Валери Брюсов и др. Анализът е широк.

Информационната бележка, хрониката и отчетът са застъпени сравнително рядко. Липсват беседата, пътеписът, уводната статия, кореспонденцията, очеркът, литературната скица.

Пълно многоцветие на журналистическите жанрове не може да се иска от „Пламяк“, защото то е списание за изкуство и култура. В него преобладават жанровете на литературата, след което идват оценъчните материали. Никога не трябва да се забравя, че „Пламяк“ е списание, което се бори срещу фашизма. За тази цел то слага често ударението и върху малки вестникарски късове, които са пропити с голяма публицистична страст и изобличителен патос („Парадокси“ и „Вик за правда“).

На гърба на корицата в книжка 9 и 10 списанието печата съобщение до читателите си, в което заявява: „Пламяк“ престава да излиза. Всички абонати и настоятели да си уредят сметките с недоплатените абонаменти.“

Под този текст редакцията дава обява, че открива подписа за ново списание „Жар“, което „ще започне да излиза от м. януари 1925 г.“, но проектираното списание не се появява. През януари 1925 г. неочаквано за абонатите излиза пак „Пламяк“ – неговата единадесета книжка.

Първият месец от тая година бележи и края на „Пламяк“. С книжка 11 списанието фактически спира да излиза.

¹ Гео Милев – Избрани произведения, 1965, т. 2, стр. 273.

² Пак там.

Владо Любенов
СТИХОТВОРЕНИЯ

КАРТИНА

На Петър Чухов

Тъй както вървях си в полето веднъж
 и си ритах безцелно бодилите,
 една мисъл ме бодна – че вече съм мъж,
 и то – във разцвета на силите!

Аз спрях и видях, че съм част от пейзаж,
 във който стърчат две магарета,
 докрай натоварени с тежък багаж.
 А аз бях нарамил китарата!

И аз се оципах – но не, не бе сън! –
 Изглежда изпитвах най-трудното –
 да бъда и вътре в нещата, и вън,
 все още щастлив от абсурдното...

Тогавя усетих, че с поглед студен
 ме гледат полето, могилите...
 Природата цяла бе втрепенена в мен,
 без двете магарета, милите,

които, помъкнали своя товар,
 затъваха съвестно в тинята...
 И аз се почувствах самотен и стар...
 Напълно в духа на картината.

БЕЗДЕЛНИК

На Пламен Киров

Мечтая за нежна тъга на безделник
 и скука в домашен уют,
 където от понеделник до понеделник
 спокойно да бъда луд.

Да изляза привечер на моя балкон
и да бъда със думите сам,
и закачил духът си на някой пирон,
да не мога да скоча оттам.

На мене самия да бъда любовник,
на мене самия – палач.
Да се ухажвам от сутрин до късен следобед
и самоизмъчвам по здрач.

И легнал на гъното на моя креват,
насаме със самата смърт,
от стар философ да се чувствам по-млад,
и от блудница малка – по-гърт.

Но накрая разбрал, че съм само затворник,
да блъскам да бъда чут!
И избягал от къщи през някой вторник –
да всявам в душите ви смут!

НИХИЛИСТИЧНО

На Никодим Данов

Ще взема и аз да се махна накрая
от тая скапана, тъпа държава,
наречена с дългото име България,
от което даже и рима не става.

Твърде дълго на полуострова
задържах се – това ми е грешката.
А иначе всичко е толкова просто –
недей да прилеваш – да не ти е тежко.

Остави се на вятъра да те духне нанякъде,
върви, завладей, търси приключения.
Няма бъдеще вече в тази ливада,
няма даже храна за конете ни...

Но ти метни се на коня си Въображение
и бъди смел като прабългарите навремето.
Напусни Родината – и ще ти бъде простено,
а и да не ти бъде – нима има значение...

Е, това е за мене днеска картината,
и ви казвам, завършвайки своята пледоария,
че ако хан Аспарух не бе напуснал Родината –
нямаше да я има днеска България!

ВЪЛЧИ ГЛАД

На Пламен Антоф

Някой ден ще избягам в природата,
надълбоко сред сняг и сред мрак,
преродил се най-сетне в порода
на Вълк-Единак.

Далеч от Исус и от Буда,
от Ницше и Лиотар,
със радост ще чувствам в почуда
как ставам Звяр.

Как избива сноп козина сива
на гърба ми по селски космат
и усмивка по вълчи щастлива –
на моят сурат.

Да убивам във тъмните храсти,
да бесувам сред черната нощ,
със наслада на хапки и части
да лоча мощ!

Но защо в мен дълбоко просветва –
незаситен – с инстинкта вроден –
гладът смътен за саможертва
на човека във мен?...

(А е знайно от памтивека,
че не може вълкът
да има като човека
човешка смърт!)

...И спуска се пак от баура
диво глутницата в екстаз...
Знае защо се умира
единствено звярът в нас...

Румен Шомов
СТИХОТВОРЕНИЯ

---

* * *

Човек и куче в нощта
търсеха доброто настроение.
Дъжд падаше на едри капки,
на струи – дълги удивителни –
като окъпани жени в леглото
и кремвирши за кучето.

ПРИНЦЕСИТЕ НА ЕСЕНТА танцуват
в своите златисти, огненочервени рокли –
щастливи и заможни
на лъчи и слънчеви отблясъци,
на сенки облачни, дъждовни капки,
ветрове, звезди и сънища...

А някъде в безбрежните предели
потропват със копита,
нетърпеливи, цвилещи коне – те чакат
принцовете на снега да ги възседнат,
да препуснат шеметно
върху монети златни,
и горящи въглени,
да разпилеят белите си плащове
и свойте годеници
да обгърнат в тях.

19 октомври 2009 г.

* * *

В сърцето на София,
в нозете на златокуполния ни храм
една гарга кълве
...крило от прегазен гълъб.
Или от ангел...

Сам Господ ли ни изпраща
метафори-предсказания
като внезапни светкавици?

Сам Господ ли ни предпазва
от земетресения,
предстоящи войни,
водовъртежи?

Или просто:
един хвърчащ канибал закусва
с трупа на своя мъртъв събрат
и нищо, нищичко повече...

Несигурни, непрецизни
са прочитите ни, Господи!

25 януари 2010 г.

* * *

Душата ликува сред нищото,
изляло камбани от звездната пепел,
изковало цикади,
които огласяят в нестихваща изповед
деня и нощта и всичкото време,
побрало се в краткия миг помежду им.

Душата ликува сред нищото,
сътворило море с бели риби
и яростни пясъци,
и вълни изумрудени, измили, окръглили
мраморни елипси.

Душата ликува сред нищото –
огнегълтача на време, сърби, състояния, пориви...

...В скалите назъбени,
в безбройните пинии,
разхвърляли клони като крясък застинал
сред въздуха.

Душата ликува сред нищото
с възможно най-тъжното свое ликуване.

*Ламинария, о-в Тасос,
11.VI. 2014 г.*

ИГНАЖДЕН

На шейсет и четири почти
все още чакам в пещерата
да дойдат моите три влъхви,
за да повярвам, че съм се родил.

20.XII.2014 г.

* * *

Празните думи – тъй често дочувани –
мрачно се пълнят със съдържание:
пълни главата шапката с лудост,
старостта жъне рана след рана...

Гаснат мечтите – стават банални,
губи пейзажът яркост и радост,
Пътя заменят друми прощални,
расне див дждожен над чувства пропагнали.

Болката става до смърт нетърпима,
тялото вие сред куполи есенни.
Смисълът зъзне – той вече е в зимата.
Устните шепнат: „Дай, Боже, успение!“

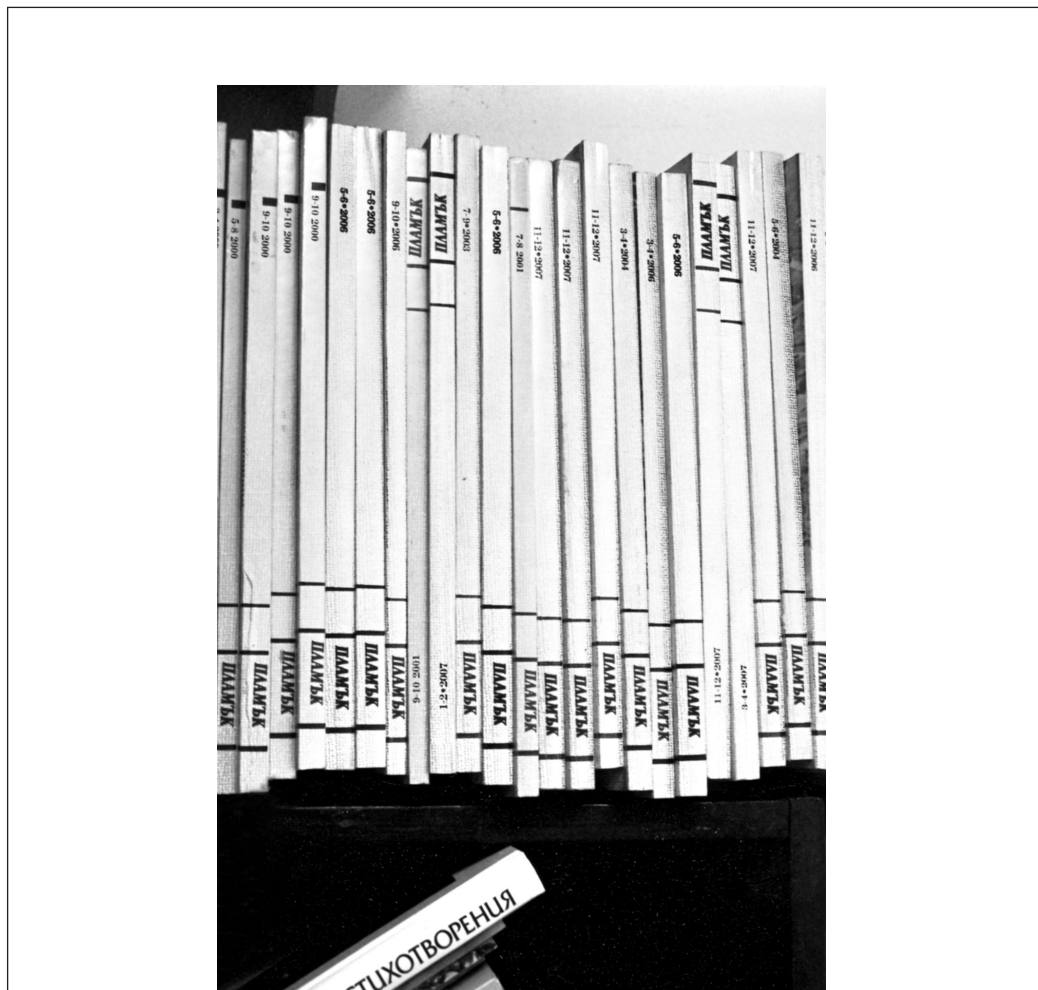
Но Господ все още е нейде по работа –
разчекнат в тавата на празник безкраен.
Разпиват кръвта му охолните братя...
Душата напразно жагува за Рая.

29. XII. 2014 – 5. I. 2015 г.

* * *

Сам съм си оазис,
сам съм си кладенец в себе си,
сам съм си камилата,
която трябва
да ме изведе от пустинята.

Сам съм си пясъка, в който
потъват копчетата ѝ.
Сам съм си вятъра,
който носи дюна след дюна.
Сам съм си своето потъване.
Сам съм си....

Денъо Денев
СТИХОТВОРЕНИЯ

МИКЕЛАНДЖЕЛО

Небето наг Флоренция и Римското небе
са книги във различен стил написани.
Между реговете на ефирните им страници
е скрит ключът за тайните на битието.
А долу на Земята наместникът Господен
както иска си играе със съдбите.
Той задачи непосилни възлага на Твореца.
Очаква да се провали, позор да го покрие.
Но геният през всички времена
е любимото дете на боговете!
Длетото му „Давид“ – изящен
от отломък осквернен изсича.
А от четката му нощем за четири години
сводът на Сикстинската капела оживява.
Но преди това... изваяна е „Пиета“:
(В мрамора сияен жилчици червени
също като венички пулсират!)
И целият убийствен труд е бил,
за да тържествуват правдата и красотата!
Но защо поетът е втъкал в сонета
тези думи: *„Длето и четка – радости измамни!“*?
Делфийската пророчица разгъва свитък
и иска да ни прочете какво там пише.
(Може би тя знае отговора на въпроса?)
Пет века все очаква някой да я чуе,
ала слушатели не се намират.

ПОЕТЪТ, КОЙТО ОБОЖАВА ГОРЕЩИЯ ВЯТЪР

На Ласло Наги

С Унгария в кръвта,
с България в сърцето,
къпеха се в твоя поглед
Дунав и Балкана.

Майстор на метафори-светкавици
и стихове със ритъм
както тропот на табун коне
(От детството и цял живот
конете са ти били
любим природен феномен!).

Рицар доблестен на красотата
и закърмен с дух свободен,
думите ти – огнени лъчи –
съсичаха безродници нелени.

Ти Ендре Аги изми
от тинята на клеветата,
Атила Йожеф озари
със сияние от звездната градина!

Достоен син на светлината,
искаше в небето да се погребеш
и душата ти да се прелее
в дъга, пладнуваща върху снега.

Ти радостите на неделята възпя
и черното жребче оплака...
Словото ти – земно и небесно –
с безброй кристали засия
в обожанието на вятъра горещ,
на синия Балчишки вятър!

Къпеха се в твоя поглед
Дунав и Балкана:
с Унгария в кръвта,
с България в сърцето.

КОРАБЪТ-ВИДЕНИЕ НА УИЛЯМ УЪРДСУЪРТ

*„... и горд със своя ход и мачти, и платна,
като видение се плъзгаше в простора.“*

Уилям Уърдсуърт

Прииждат във пристанището кораби
от всичките посоки на света.
И оставили на този бряг товари
и част от пасажерите,
вдигат котви и сирените
надуват за довиждане.

Но тук веднъж пристигна кораб
сребрист и с име „Лебед“.
Той нищо не стовари.
На палубата нищо не качи.
И като видение пресече хоризонта.

Минаха години оттогаз.
А споменът за този кораб
не изтлява.
Защо дойде?
И беше ли наистина при нас?

ВЕНЕЦИЯ, КАФЕНЕ „ФЛОРИАН“

„Но за Венеция скърбя...“

Христо Фотев

Венеция – венец от перли във лагуната,
където всяко време е оставило
кристалите на своето дихание
в скулптури и фрески!

На фантастичния площад
„Сан Марко“ с хилядите гълъби
цъфти безкрайното доверие

на птиците към хората.
Тук всички възрасти
подвластни са на радостта.
Всеки е дете.
И въздухът звъни от смях...

Един от синонимите на този граг
е кафенето „Флориан“. Оттам
прииждат звуци на „Виенски валс“,
там вдигат се наздравици

с коктейла „Тинторето“.
Във „Флориан“ са пили капучино
Стендал, Байрон, Пруст...
Плеяда звездни имена!
Балзак нарича кафенето институция,
макар да е любимо място
на куртизанки и шпиони.

Писателите отминават... Капучиното остава.
Само гето си променя
вкуса през вековете.

Същите звезди
греят нощем над площад „Сан Марко“.
... И със всяка следваща година
все по-високо се издигат.

И НЕУСЕТНО ПАДА ВЕЧЕРТА

„Човек е сам върху сърцето на Земята,
пронизан от едничък слънчев лъч.
И неусетно пада вечерта.“
Салваторе Куазимодо

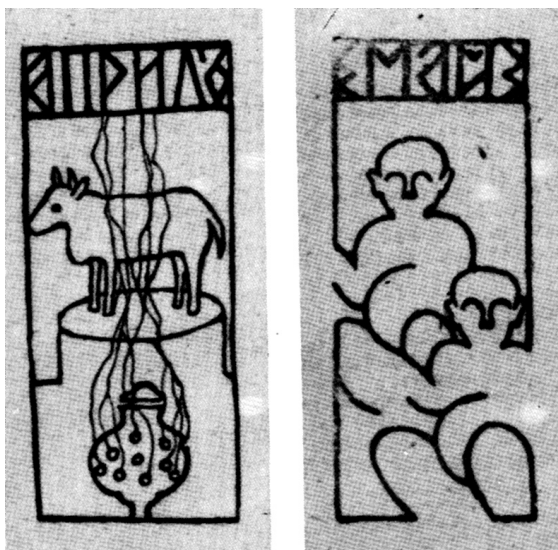
От върховете си високи
Унгарети и Монтале
ти подадоха ръце.
И на родната Сицилия от долините
издигна се до Нобеловото небе.

Пътят те даряваше със песни.
Заливаше те вятърът със дъх
на морска шир и на земя.
Същата земя,
в която ти се гмурна
и потъна в свежестта
на хладните базилики.

Земята, във която
момичета с гърди от портокали
косите си разкошни сресват
пред сребърното лунно огледало.
И насрещният човек не крие
нож във своите ръце,
а носи стрък от цъфнало мушката.
Ти всички най-любовни думи посвети
на земята с името Италия.

... Наустина животът не е сън.
И докато последният щурец на лятото
ни напомня, че сме още живи.
И сърцето се сражава
с безмилостното време:

„... неусетно пада вечерта.“

Гео Милев • Зодиакални образи към „Експресионистично календарче“ 1921 г.

Мария Маринова
СТИХОТВОРЕНИЯ

УРОКЪТ НА МАМА

Колко е хубава, чедо, земята –
галеше мама цветята на двора.
Тя е подарък, божествена, свята –
радвай се, чедо, на птици и хора.

И запомни: щом в тебе е бяло,
всичко край теб ще е светло и нежно,
твоите чувства са къс огледало,
в което светът се оглежда.

Ако гласът на природата чуваш,
ако с дела си добра и красива,
знай, че и тези, с които общуваш,
също ще бъдат с тебе такива.

Ала и хора безбожници шарят –
те като възлена тлеят неверни –
ако не могат да те опарят,
все ще се мъчат да те очернят!

НЕБЕСЕН КОНФЛИКТ

Над мен небето кръгло от синева трепти,
едно петно не плува и облак не блести,
какво блаженство само и свята тишина,
така отгъхва само светецът без вина.

А виждала съм горе и битки, и сплетни,
как облаците водят безмилостни войни,
от злоба почернели гърмят, трещят безспир
и с мълнии насичат небесния всемир.

Какво не могат горе и те да разделят,
там няма като тука пари, веществен свят,
нима духът божествен и там е дефицит,
та трябва да избухва сизифовски конфликт.

Не искам и небето да стене от беда –
поне просторът горе в порядки да блести!
Нали за там се готвят душите ни безброй –
във рая, в небесата да имаме покой!

ТЪГА МИ ОТИВА

Колко радост животът ми взе,
колко грейнали дни неродени
допълзяха при мен без нозе,
само моите мечти покосени.

Не познавах безгрижие, смях,
друг си ги беше откупил,
и когато посегнах към тях,
някой дланта ми пречупи.

Колко удари? Колко стрели
може всяка душа да изтрае?
Незаслужена болка боли,
а годините все си дълбаят.

Е, тъга – при тъгата! Разбрах!
А на мене това ми отива!
Ако тръгна със маска на смях,
знам, че няма да бъде красива.

Дима Николчева
ЕДНА КОЛЕДНА ВЕЧЕР

Разказ

Всяка сутрин, пред очите на половината град, гъщерята караше баща си до „работното“ му място. Когато автомобилът ѝ спираше на площадчето пред банката, разговорите замираха, през прозорците на кафенето, на банката, на близките магазини хората наблюдаваха познатата картина – старият човек се измъкваше бавно от задната седалка, примъкваше с треперещите си ръце едно вързопче, чието съдържание всички познаваха, и без да поглежда никого, със забити очи в земята, суетливо отиваше на обичайното си място като влачеше крака в погнетени обувки със старческа немощна походка. Всички в града го познаваха.

И не че градът беше много малък или много голям, град като град, но старият човек беше учител в началните класове в едно от училищата повече от 40 години, после беше и директор в същото училище. Половината град се беше научил на четене, писане и смятане при него. Другата половина пък се учеше на математика в гимназията при жена му. Когато дойде време и се пенсионираха – първо той, после и тя, даваха уроци на децата на бившите си ученици, подготвяха за университета и за някогашното МЕИ сегашните учители и инженери в града, и макар че много от тях се пръснаха в страната или по света, всички, до един го помнеха и по име, не пропускаха случай да му се обадят, да му се похвалят или да се оплачат от нещо.

Имаха син и гъщеря, които израснаха в сянката на родителите, никой не помнеше какво завършиха, и всички ги знаеха като гъщерята или сина на Даскала... така си му остана и прякорът. Когато жена му почина, старият учител изведнъж остаря и натрупаните години проличаха. Затвори се в къщи, млъкна. Година след това синът му се запиля някъде по света, никой повече не го видя, не се чу за него нещо. Дъщеря му изведнъж се развъртя, отвори малко магачинче, после по-голямо, после ги разшири, и само за две години се превърна в нещо като емблема на печелившата бизнесменка на града. Не се ожени. Живееше с гаджето си в огромен апартамент до гарсонiera на баща ѝ (два двустайни, слепени един до друг и ателие на тавана, към което се отиваше с вътрешна стълба), направиха ремонт, обзаведоха го по каталог с вносни мебели, техника и бани и до тази светая светих пускаха само най-отбрани гости. Живееха като имащи хора и такива си бяха. Ходеха по чужди курорти, пушеха само вносни цигари, грехите им бяха маркови, колите им скъпи.

Когато за първи път старият учител се измъкна от колата на гъщеря си, разгъна с треперещи ръце вързопчето и извади от него рибарско

столче, когато се навее и със същите треперещи пръсти постла квадратно парче кухненска мушама и постави върху него картонена кутия и надпис – „Помогнете на стария учител“, натрупалото се множество ахна, хора, които го познаваха се втурнаха към стареца и се опитваха да го вдигнат от столчето, говореха му нещо, но той не реагираше, забил поглед в земята, а един от по-решителните се запъти към колата, отвори със замах вратата срещу шофьорката и се развика:

– Какво правиш ма, един баща имаш, да не си обедняла толкова, че да го караш да проси, – а тя се измъкна от своята страна и облегната върху тавана на скъпото си возило се провикна:

– Че нали всеки трябва да работи, каквото може. Той така ни е учил и мене, и вас, а на 80 години друго не може. Да си изкара пари, да не е срамота – няма да краде, няма да лъже, ще си сеги и ще разчита на вас, любимите му ученици...

– Той си има пенсия, не те ли е срам!

– Защо да ме е срам? Аз му плащам парното, аз купувам лекарствата – да не би да са без пари... Не се бъркайте, където не ви е работа.

Градчето беше потресено. Но цялата история се повтори и на следващия ден, и на по-следващия, и така докрая на месеца, докрая на годината.

Не че хората не се възмущаваха, не че не говореха за лошотията на дъщерята, за нейната пресметливост и арогантност, за кражбите ѝ, не че не споделяха помежду си, но каквото и да мислеше, както и да се вълнуваше градът, старецът всяка сутрин излизаше от колата на дъщеря си и заемаше мястото си на площада пред банката. Тя го оставяше, махваше му с ръка, към два часа по обед идваше да прибере натрупаното в кутията, а към шест и половина-седем, вечер го прибираше пак с колата си, като гнусливо оглеждаше очуканите му обувки да не са кални и му постилаше на задната седалка едно старо стенно килимче да не цапа тапицерията с износените си опърпани грехи.

Един ден трима от бившите му ученици отидоха в полицията и проведоха дълъг разговор с шефа ѝ. Но той беше категоричен – това е фамилна работа, няма насилие, няма побоища, от самия дяго няма оплакване, семейните си въпроси всеки си ги решава семейно. Засипа ги с наредби, предписания, правила и нещата продължиха, както ги беше подредила черката.

Миналата година на 23 декември дъщерята не мина нито на обяд, нито вечерта. Старецът стоеше като замръзнал на рибарското си столче и гледаше пред себе си, хората подтичваха покрай него и много от тях пускаха монети, но той като че ли не ги забелязваше. От близкото ресторантче излезе мъж на около петдесетте и се спря пред Даскала:

– Цял ден си тука, къде ти е дъщерята?

– А, те заминаха за Коледа, за празниците – глухо с пресипнал глас каза старецът.

– Сам ли те оставиха?

– Че с кого да съм? Аз не съм за никъде.

– Какво ще ядеш тези дни, как ще спиш?

– А, тя ми остави каквото съм събрал вчера, днес, а и утре, ако изляза...

– помълча малко и добави – на работа. Пригответи ми ягене. А ключовете са си в мене, ще си ходя – замълча малко и добави – но нещо съм се схванал, та като се поразмърдам, ще си тръгна...

– Я ставай, Даскале, ставай, Колега е, къде ще мръзнеш по улиците, как ще се готътриш до къщата си. Хайде, размърдай се малко.

Мъжът се наведе, повдигна стареца, който с мъка изпъна нозете си, сви набързо мушамата, напъха парите от картонената кутия в джоба на старото изтъркано палто и решително, макар и бавно, почти го повлече към колата си. Старецът се подчини безропотно, беше му все едно къде отиват и какво ще правят.

Докаато дъщерята и гаджето ѝ празнуваха Колега някъде по красиви върхове, покрити със синкавобели снегове, Даскала стоплен, нахранен и облечен в чисти стари дрехи на стопанина мълчеше и гледаше със зачервените си очи суетнята в дома на някогашния си ученик. След Колегните празници гоїде Новогодишната нощ, и когато изтеглиха късметите и в полунощ се чукоаха за Новата година, жената на неговия ученик върза на врата му дебел топъл шал. Старецът попиа шала с изкривените си пръсти, по сгърчените му бузи изби болезнена червенина и се изтърколи съла.

– Вие сте свети хора, каза той, не съм за тука аз, не съм за вас...

Но кой не искаше да го чуе, беше празник, беше Нова година.

***

Някой може да реши, че съм измислила тази история в стила на „Малката кибритопродавачка“ на Андерсен. Де да беше така...

На мен и децата ми я разказа наш приятел от Х., дошъл на контролен преглед в Трета градска болница, седнал сред нас на масата в малката ни кухня. Разговорът ни не беше весел, гостът ми разказваше и гласът му пресипваше, всички мълчаливо слушахме как старецът продължава да излиза все още всяка сутрин на мястото си, все още дъщеря му го водила и прибирала, вземала му събраните пари и кой не може да каже откъде се взеха такива дъщери и докога ще продължава така...

– Но дай боже – каза приятелят ни – за всички ни да се намира по един Дядо Коледа, точно когато сме накрая на силите си ...

Марко Ганчев

**ЧАРТЪРНИ ПОЛЕТИ
С НАМЕТАЛОТО НА ДЯВОЛА**

Небожествена комедия

Част втора

ДЯВОЛЪТ И НАШАТА ПРИРОДА

НЕ СИ ПРОДАВАХ УЖ ДУШАТА
на таз гадина опашата,
но нямало алтернатива:
завърши двойно неприятно
напразната ми съпротива –
нечистият ми взе безплатно
душицата и то с измама,
и то с участие на гама,
което значи, че такава
измама двойно е лукава.
В кварталното ни ДКЦ
бодеше пръста ми с перце
за кръв една сестра кокетка.
Догето пръста с йог ми маже,
подкачах я на тема гадже,
не знаех, че ще се окаже
на Сатаната братовчедка.
Когато с някаква салфетка
избърса канките с досада,
стъми се колкото е в ада.
Свестих се, ама помен няма
от закачливата мадама –
над мене Дяволът се киска:
– Памучето недей притиска,
човече, вече няма смисъл:
контракта вече си подписах,
така че хич недей се пени.
Я кротко с дясната ръка!
Брей, атеист, пък ще се кръсти.

Към договора са скрепени
и отпечатъци от пръсти,
и капки кръв за ДНК.
Недей така, недей така!
Не ще последва друга болка:
издигаме се в небосвода
на ритуална обиколка
за сбогом с вашата природа.
Кого когато сме прибрали,
за друго казва, че не жали.
Природата ви си я бива,
почти опазихте я дива.
И аз съм запленил от нея,
затуй обичам да вършея
по-често за души тъдява.
На мене туй ми е круиза.
Затуй народът намалява
и влиза в демографска криза.
Легни удобно върху плаща,
това в цената ти не влиза,
а като бонус към круиза
от фирмата ни се заплаща.
Ей, гледай, браво, браво!
А бе не бях ви се надявал,
обаче казвали са право,
че сиромашът е жив дявол.
Не можеше да се премине
доскоро тук от комини:
опашката ти се заплита,
очукваш в корпуси копита
и току-виж те хванал шап.
А пушекът отровно-серен
от дявол прави те по-черен.
Е, край, отмина тоз етап.
Сега страната ви е чиста,
защото като се отказа
от оня строй на антихриста,
изрина цялата му база.
До крак не всичко се събори,
ала беда не е това:
през разпокритите обори
раззеленява се трева.
Природата си да опазва
така народът се изловчи,

че вече се не забелязва
следа от барабонки овчи.
След туй като процес естествен
при новия пък строй божествен
след оня строй на антихриста
природата ви пак е чиста:
от границата до морето
надупчена е на решето
България от първи конки,
след конките обаче – тонки.
Нито Бургаски терминал,
нито към Гърция канал.
Газопровод, наречен Южен,
ту нужен ви е, ту ненужен,
а пък, разбира се, Набуко
ще го започнете на Куку.
Край Дунав атомна площадка,
в площадката се къпе патка.
Напразно все сте се терзали,
че нещо на света сте гали,
а пък светът не го видял,
завърши тъжният ви дял.
Постигната е днес целта ви,
защото цаката се крие
не в туй, какво ще придобие
светът при днешните си нрави,
ами какво ще изостави.

ПОЕМАМ ДЪХ ДА ВИКНА: – МОЛЯ,
а кой ни тръсна таз неволя?
Ей, Отрицателния Дух,
сарказма ви добре го чух,
но ви го връщам чрез въпроса:
А кой ни нас подкороса
да сменяме като серсеми
две политически системи,
от тях – на Дявола едната,
а другата на Сатаната?
Хем Сатаната ни внушава
да дирим на света поправка,
хем на това се подиграва
и даже с двойна подигравка:
не стига, че над нас се куска,
ами към туй в добавка иска

освен участие в греха
и съучастие в смеха.
Ей, Отрицателния Дух,
недейте се измъква сух!
Ако не мога ви нагвика
и вас, и другите викачи
в текущата ни политика,
ще видите какво пък значи
мощта на писменото слово!
Не е закана празна туй. Готово!
И върху чистата страна
на тая същата салфетка
на гадната му братовчедка
нахвърлих точките опорни
за яростна словесна схватка.
Събра ги пустата салфетка,
едва от двете си страни,
затуй нанесох им отметка
на двете: „Моля обърни!“

ОТ СТРАХ, ЧЕ ЧАКА ГО ФИАСКО
салфетката ми гръпна рязко.
За разлика от всички наши
управници и богаташи,
оказа се, че Сатаната
изпитва страх от писмената
на най-обикновен писач,
додето класата позната,
която ни реди страната,
опразвайки ѝ все хазната,
страхува се от резултата
на някой междуселски мач.
Почти му идеше до плач,
когато с начин доста груб
затеглих я назад: – Върни я!
Нали заклет съм книголюб,
а туй все пак си е хартия.
Химическата ми писалка
при блъсканицата се стрелна
като космическа совалка
оттатък скоростта пределна,
а пък салфетката под нея
обратен вятър я отвей.

НА ДЯВОЛСКИЯ ПЛАЩ ПОЛИТЕ
ме шляпнаха покрай ушите.
Без разписката с мойта кръв,
свободно вече, мойто тяло
от дяволското наметало
се плъзна като мокра връв.
Заспусках се с известен смут
лишен сега от парашут,
но моя страх се компенсира
от туй, че оня се нервира,
че оня се отдалечава,
над мен смалява се, смалява.
Опашка да върти не спира,
рога из плаща си забира,
обаче там не ме намира
и вдига яростна гълчава:
– Върни салфетката веднага!
Говедо, как ме замота?
Не може тъй да се посяга
на дяволската грамота. –
Вреци по-яростно от пръч,
но с пърчовите си копита
не мен, а облаците рита
и към небето хвърля къч.
Накрая толкова изперка,
че метна пътната манерка
с абсент, какъвто вечно смуче,
по мене, но не ме улучи –
почти бях стигнал до земя.
Но Дявол е и съумя
като пословичен удавник
и като нашите хайвани
за слмчицата да се хване
и той на брюкселски наставник
отново сатанински злъчно:
– Какви ги вършите из тая
държавица добре го зная,
и ти доказва с пресен факт
доколко спазвате контракт
от вас подписан саморъчно.
Не само буквите му дребни
намирате за непотребни,
а всичките от А до Я.
Затуй Европа все ви дебне

и вечно ще ви дебне тя,
щом и това ви е природа
на индивида и народа! –
с последни сили изврещя.
И сля се с облачето бяло,
навреме точно долетяло,
каквото върши то най-паче,
когато вече ни се плаче,
онагледявайки въпроса,
че плач и песен все едно са.

КОГАТО КАЦНАХ НА МОРАВА
по-леко от тополов пух,
дори колянната ми става
да поузнука не гочух,
което в други случай става.
Салфетката къде да сричам
не се наложи да се питам,
нито пък да ѝ търся дол,
зер сметища край пътя бол.
И за манерката с абсент
оглеждах се да я запратя
на сметище без регламент,
но с нея и до днес си патя
и все не мога да я сричам,
и все напразно я налитам,
щом чуя я да грънколи
сред пешеходци и коли...

Мария Генова
СТИХОТВОРЕНИЯ

ЕНЪОВДЕН

Бягай от пътя ми, момко, пази се,
по-добре жаген ходи,
но не напивай водата от стомната,
че от нея и груги ниха преди.
Бягай от пътя ми, момко, иди си,
или друг път хвани,
че още ги мъчи жаждата тия,
от водата гето ниха сами.
Не въздишай и ти като гругите
по моя сърмен колан,
ако не искаш да се превърнеш
във синьо мънисто от моя гердан.
Бягай, спасявай се, момко, иди си,
че под бялата свилена риза
на самогива тяло съм скрила
и енъова китка щом свия,
само на теб ще я дам.
Бягай от пътя,
стой настрана,
че щом свърши водата
с тебе ще тръгна сама.

ДЪЖД

Като змия усойница
в предсмъртен гърч
изля светкавицата
гордата си злъч;
миг след това
кървавата ѝ следа
се сля със черната
среднощна тишина.

***

За да има последна любов,
трябва първа да има.
За да има голяма любов,
трябва малка да има.
За да има любов,
трябва теб да те има.

ИДИЛИЯ

Ще стана рано,
боса ще походя,
ще пръсна на челото си роса,
ще ме залае кучето на двора,
а у съседа ще косят трева.
Ще хукна пак към близката гора,
по неутъпкания път
следи от боси стъпки ще реда.
Остана ли без дъх,
ще се завърна бавно
през неожънати нивя,
букет от жито и от мак
да набера.
И облаците бели щом подгоня,
както в полето вятър, яхнал коня си,
ще се провра под слънчева дъга
и ще забравя своята тъга.

Върбан Велчев
СТИХОТВОРЕНИЯ

НОЩТА НА БЕЗРАБОТНИЯ

Пак над дворове и покриви –
гарвани цял кръгозор.
Зграчно е,
мрачно е,
мокро е,
душно е като в затвор.

Лягам във ложе прокрустово,
мъката ляга до мен.
Вятърът шибя прочувствено
есенно-голия клен.

Всичко, което пресреща ме
генем – под път и над път –
адски гротескно, изблещено
нощем ме дави до смърт.

Сутрин в прозорците легени –
мъртъв тропически лес.
Точният пес на съседите
лае за ставане в шест.

НЕ УМИРАЙ ПРЕДИ МЕН

Роденият живее и умира.
Не е надскочил никой съдния си ден.
Ако и Ти не можеш да избираш,
Родино, не умирай преди мен.

Ще полудея само час без Тебе,
тъй както без Балкана мой със цвят зелен,
тъй както без небето, без нивята хлебни –
Родино, не умирай преди мен.

**Проклинам твоите врагове, стълпени
във министерства и във парламент,
които Те продаваха за пени.
Родино, не умирай преди мен.**

**Залагам тяло и душа, сломени
от труд и мъка – моя дял обикновен –
за да ме чуе цялата вселена:
Родино, не умирай преди мен!**

Гео Милев • Зодиакални образи към „Експресионистично календарче“ 1921 г.

Татяна Любенова
СТИХОТВОРЕНИЯ

***

Лятото мирише
на трева.
И на тежко жито.
Кестенево-тъмна
е пръстта
като топло вино.
Тъмна
като зряла вишна
нощ
тихо се надвесва,
приютила
в своя сън дълбок
непозната песен.
Аз се връщам
при Земята пак
ласка да подиря.
При началото
на моя свят.
И... да си отида.

ПЕСЕН

Тежко жито ще роди земята.
Мама ще омеси топъл хляб.
Ще налее черно вино тате,
скътано за мен – от есента...

И когато натежали стъпки
тишината в двора огласят,
ще поръси потъмнели пръски
силен и внезапен летен гъжд.

Вятърът, във клоните притулен,
ще разбърка моите коси
и като очаквал дълго влюбен
ще запали трепкащи звезди.

А пък аз ще дойда тази вечер
да потърся думи отпреди,
за да ги превърна в малка песен –
като хляб и вино да тежи.

УЧАСТ

Дърветата приемат участието си –
да се простят със мъртвите листа.
Дърветата приемат участието си,
когато идва тихо мъдростта.

Но сънищата им се връщат цветни
и ги събуждат в късни часове.
Замръзналата в клоните им песен
като стаена болка в тях расте.

Вървя по пътя земна и нещастна,
като дърво приела участието
да те изгубя, но да не угасне
надеждата – голяма като хляб.

Георги Едрев
СТИХОТВОРЕНИЯ

Проф. Георги Едрев е роден на 2.04.1944 г. в гр. Силистра. През последните години преподава ушни, носни и гърлени болести на студенти по медицина в УБ „Лозенец“ към СУ „Св. Климент Охридски“. Бил е национален консултант по оториноларингология, член на Европейската асоциация по отология и невроотология и носител на Златен знак на Министерството на здравеопазването. Автор е на 4 поетични книги, издадени от „Факел експрес“ с редактор Георги Борисов и художник проф. Георги Чапкънов.

НА ЧИСТО

**Тя идва нощем, а не знам коя е.
Шепти ми стих, от другият написан.
И в мозъка ми влиза като паяк...
О, Господи, дано не съм орисан!**

**Не мога да откажа, нямам избор.
И нейни думи пиша върху листа.
Признавам си – не всичките разбирам...
Но с нея сме така съвсем на чисто.**

СИНОПТИК

**Студени ветрове нахлуват
и няма скоро да се стопли.
Аз знам, че времето е хубаво,
когато срещам твоя поглед.**

ПЪЛНОЛУНИЕ

**Изпог размазаните ленти
на сънищата ми безумни
жени – различни поколения –
излизат нощем в пълнолуние.**

До мен заставам с устни тръпни.
 Аз правя хиляди усилия,
 но няма как да се помръгна,
 да обладая най-красивата.

А тя ме чака, тя ме иска,
 усещам с цялата си кожа.
 Да можеше да я притисна
 дори насън, ала не може...

Пред златно, лунно огледало
 тя свлича грехите ненужни,
 предлага голото си тяло...

И аз тогава се събуждам.

ПОКРИВ

Във всички къщи най-онеправдан е.
 Мазетата са даже по-добре.
 От тежки снегове етажа брани,
 а с остри нокти вятър го дера.

Понякога съвсем е изнемогнал.
 Тогава трудно е да издържи
 дори най-меки лапички на коте.
 И по тавана влагата кръжи.

Добре му е, като е най-отгоре.
 Добре му е да е така висок.
 Но ден и нощ гъждът плътта му рови.
 Какво от туй, че близо е до Бог?

ЛУДИЯТ

Така се случи – аз запалих къщата.
 И нищо не можа да се спаси.
 От мене погледите се отвръщаха,
 а лудият се втурна да гаси.

И с него вече често се събираме.
Дали е луг – не знам, не му личи.
С очите само сякаш се разбираме,
отпиваме от чашите. Мълчим.

Дали пък лудостта му параван е –
тъй с хиляди лица е всеки цвят.
Каквото смятаме за нас нормално,
така ли е и в неговия свят?...

Погледне ли ме, върху мен политат
две дяволчета всеки божи ден.
И вече кой е луг дори не питам.
Вермутът е достатъчно студен.

ИНФАРКТ

Сърцето ми внезапно се пропука.
И беше диагнозата „инфаркт“.
Сред хаоса намерих си пролука,
покрай смъртта обратно се пробрях.

Лепило взех от паяците в ъгъла,
сърцето с него здраво залепих.
Монтирах го отново с много мъка
и цяла нощ с приятелите пих.

Но беше странна, беше дълга вечер.
Видяно бе от всекиго от нас
как в мене се вселиха две човечета
с контрол едно на друго всеки час.

Едното беше точно същността ми,
но другото кога и как гойде?
Смъртта ли отмъщава, че я мамих?
И двете ли да влача? Накъде?

ДЪЖДОВНА ВЕЧЕР

**Дъждовни капки по стъклата
отчаяно барабанят.
Хиляда демони в душата
по цяла нощ се веселят.**

**На сутринта ще съжалявам.
Главата силно ще боли.
Върху гърдите ми отляво
ще се забиват сто игли.**

ЗИМЕН СЪН

**Студена нощ – и никого не чакам.
Такава тишина – като във храм.
Да взема до небето полет чартърен,
сега кого ли ще намеря там?...**

**И да разпитвам ангели небесни
за този или онзи мой човек...
Едва ли ще ми бъде много лесно,
а и обратно пътят не е лек...**

**Ще си остана тази вечер вкъщи,
изобщо няма да излизам вън.
Ще се напия мрачно, до повръщане.
И ще потъна в тежък зимен сън.**

Георги Константинов
**ИЗ „ЧОВЕК ЗА СПОДЕЛЯНЕ.
ВТОРА ЧАСТ“**

(Необикновени случки в моя обикновен живот)

ЗЕЛЕНКОВ

Обширно снежно поле, проблясващо със синкави искри под лунама. Младият старшина-школник в сив войнишки шинел и с офицерска фуражка на главата крачи направо през преспите. В ниските му ботуши влизат бучки сняг, кучешкият струг го пари по лицето, но той май не усеща това. Извадил е тежкия пистолет ТТ от кобура и го гържи в изпъната встрани ръка. Защо кучешкият струг не е само метафора – няколко бездомни кучета лаят и ръмжат край него, подскачат и затъват го корем в снега, готови да захаят обледените поли на шинела му.

И отдавна да са го сторили, ако не беше поредният ритник с тежък ботуш, а навярно – и ако не беше размаханият пистолет. Може би не-советите са възприели черносивия ТТ за парче от тояга или за нещо като метален чук. Знае ли човек какво се върти в главата на едно куче? Кое го озлобява и кое го смирява? И особено сега, когато няколко песа са събрани в среднощна глутница?

Пишещият тези редове знае, че младият школник още от детството си има страх от кучета. Младежът продължава да прави пъртина сред преспите, но лаещото снежно поле го плаши. Вече се кани да зареди пистолета, а след това – сигурно ще стреля. Може би не в озъбените муцуни, най-вероятно във въздуха... Сърцето му е свито на юмрук. Повтаря си наум: „Няма страшно“, но се бои – още като малко момче му се е случвало да бъде гонен от зло куче. И сега школникът с кандидат-офицерски пагони се страхува не толкова от далечния световен империализъм, колкото от тази кучешка банда край него.

Знам това, защото младият човек, правещ пъртина в снежното поле посред нощ, съм самият аз. Поради недостатъчен брой щатни офицери в зенитното поделение край село Суходол, през тази нощ и аз, старшина-школникът с едногодишен стаж, давам отговорно офицерско дежурство. Това е, така да се каже, първата ми офицерска бутка...

Още един ритник по най-близкия пес, след това – по съседния. Нека тези тъпи зверове видят, че съм по-силен от тях. Рева с пълно гърло: „Марш оттук!“... Не се налага да заредя патрон в цевта – зловният лай, слава Богу, постепенно избледнява. После изчезва съвсем. Прибирам пистолета в кожения кобур и продължително духам в измръзналите си пръсти. После продължавам да крача през снега, скрил ръце в джобовете на шинела.

Всъщност това, което казвам за временната ми роля на офицер е доста завишено. По-точно – и аз съм войник, повикан за две години задължителен престой в казармата. Само дето съм завършил едногодишната Школа за запасни офицери. И нося на раменете си старшински пагони с дебела златиста буква Т и с триколюрен ширит по краищата. Заради тези шарени пагони обикновените войници шеговито наричат школници като мен „фазани“.

Не се сърдя на подобни шегви. Би трябвало да бъда зареден със школувана строгост, но моят манталитет е по-близо до манталитета на подчинените ми войници от взвода – като изключим разликата в пагоните, и те са облечени в същите сиви шинели, и тяхната възраст е почти колкото моята. Казвам „почти“, защото съм даже по-млад от някои „стари пушки“ – само преди два месеца съм навършил деветнадесет години. На всичко отгоре – тайно от околните пиша стихотворения. Синята тетрадка със започнати и недовършени куплети е дълбоко скрита в нощното ми шкафче. Никой не трябва да разбере за това ми занимание, доста неподходящо за млад човек, който не само изпълнява, но и вече има правото да издава команди.

Намествам тежкия пистолет на кръста и продължавам напред, в дълбокия сняг. Предстои ми да проверя войнишкия пост пред големия армейски склад в края на полето. Всъщност нося пистолет, не само защото съм дежурен по поделение. Има още една важна причина.

Преди време в казармата е обявена висока степен на бойна готовност. Прочетена ни е заповед, която лаконично известява, че се намираме във военна криза, наречена „Карибска“. Коварният враг отвъд океана, заедно с европейските си съюзници, се готви да ни нападне. Прекъснати са отпуските, на плаца се издига петнадесетметровата антена, насочена в южна посока, на офицерите е раздадено лично оръжие. Пистолети са получили и старшини-школниците. Не свалям своя двукилограмов ТТ от кръста си даже в умивалнята.

Но иначе, честно казано, и аз, както мнозина от школниците в поделението, съм възприел обявената тревога повече като учебна. Вярно, че атмосферата около нас е по-напрегната от всеки друг път. Но Карибите ми се струват накрай света, а очакваните самолети от юг така и не се появяват на нашите бойни екрани. Пък и нали сме готови да се изправим срещу всяка заплаха, според известната песен, като „гора от стомана“?

Чак десетилетия по-късно цял да науча мрачни подробности за несполуката се тогава бедствие: за съветските балистични ракети със среден радиус на действие, намиращи се в Куба (и за техните стартови шахти, открити от американски разузнавателен самолет), за направената блокада в морето от корабите на САЩ, за съветските подводници, доплували само на 90 километра от Флорида, за взаимните категорични ултиматуми и за приближилата на косъм Трета световна (и ядрена!) война. И за неочаквания завой встрани на двете настроенности флотилии, които като по чудо са избрали по-трудния път на компромиса...

А ние там, в мъгливата равнина край шопското село Сухогол, нямаме представа за всичко това – по цели денонощия не сваляме грехите, закус-

ваме на крак и даваме караул край някакви складове, пълни с неизвестно какво... Май в онези времена на световно военно съперничество е било най-добре да не знаем всичко!

Сега отново се виждам сред снежното поле, закрачил уверено към секретния армейски склад, който е скрил важен товар – най-вероятно безброй зенитни снаряди или стотици сангъци с патрони... А може да е наблъскан с тонове стареещи консерви или с грамади армейско бельо. Даже не е изключено да има огромни запаси от вакса за войнишки обувки... Все едно. Щом е наредено да се охранява зорко, особено в такъв момент – ще се охранява. Може да се окаже, че в някаква ситуация дори ваксата има стратегическо значение.

След бягството на кучешкия лай ме обзема друго голямо вълнение – редник Зеленков. Така се казва войникът, който е застъпил на пост сега. От предишния дежурен съм предупреден, че миналия път Зеленков е застъпил на своя пост. Такова нарушение е много сериозно, даже е подсъдно според устава. Освен това – внезапно пробуденият войник може да се обърка и да стреля без парола по идващия проверяващ. Тоест – по мен...

Предишният дежурен е забелязал онова нарушение, но се е смилал над войника – описал е доста смекчено случая в своя рапорт. Но при втори такъв случай Зеленков веднага отива на военен съд... Дано този втори път не се случи по време на моето дежурство.

„Редник Зеленков! – викам отдалече, най-малко на двадесетина метра от оградата с бодлива тел – ...Обади се!“

Ни глас, ни звук.

„Редник Зеленков! Идва свой! Обади се!“

И отново легена тишина.

Стоя на едно място, допрял длани на бузите си и многократно повтарям: „Зеленков! Свой! Чуваш ли ме?“

Непристъпният снежен хълм ми отвръща с мълчание. Долавям само туптенето на сърцето си под шинела.

Чак след 6–7 минути (струват ми се цяла вечност) в тъмното прозвучава очакваният отговор: „Стой! Кой там?“

„Свой! Крещя облекчено, Зеленков, свой!“

И се затичвам по тесните циментови стъпала нагоре. И виждам го входа на дългата тухлена сграда нисичкият Зеленков: подпрян на вратата, вдигнал яката на шинела и скрил длани в ръкавите, а карабината – лежи като гушнато бебе в съгвката на ръцете му. Стои и примигва със сънливи очи.

„Защо не отговаряш, бе човек? питам с разтреперан глас, спеше ли? Какво става с теб?“

„Не знам, промърморва гребният войник... Май бях загрямал...“

„Ами сега, какво да сторя сега? Кажу ми – какво?“ викам и усещам как сърцето ми бие в гърлото. Даже очите ми почват да лютят.

„На съд ли искаш да отидеш, Зеленков? Защо правиш този мръсен номер – и на себе си, и на мен?“

„Старшинка, не ме издавай, мърмори унило Зеленков. Ако кажеш там – отидох, та се не видях...“

Изрича това, но сякаш не е обезпокоен толкова, колкото мен.

„Ама какъв човек си ти!“ викам по-силно аз. Вече тревогата ми се примесва с гняв.

„И аз не знам какъв... усмихва се накриво Зеленков. Шофьор съм, а не човек ...“

С тази кисела реплика иска да ми подскаже, че войниците от шофьорското отделение дават караул само по изключение. И то най-вече в момент на повишена бойна готовност – както сега. Напомня ми, че неговата истинска работа е да върти волана на камиона с походната кухня, а не да бугува тук с пушка в ръка.

„Шофьор бил... повтарям ядно аз. Шофьор си, ама тук искаш да минеш на червено!“

Протягам ръка и намествам карабината отвесно в ръката му. После бързо му обръщам гръб и поемам обратно по пътрината. Този път далечният лай в полето не ми прави никакво впечатление.

Вървя и ругая сам себе си – мека Мария съм, от мен командир не става. Яд ме е на Зеленков, но повече ме е яд на мен. Прегрешението на редника вече се превръща в рецидив, но ето – готов съм да премълча за случилото се. Вярно, че Зеленков не е от моя взвод, малко го познавам, дори първото му име не зная. Колко му е утре да доклагвам: „По време на дежурството ми имаше произшествие с редник Зеленков...“ Но как да го направя? Сърце не ми дава да стана причина за пращане на моя връстник в затвора...

И обратни доводи бръмчат в главата ми, но в края на краищата – премълчавам. С никого не разменям гуми за нощния инцидент край склада. Нито с началници, нито с войници. След приключването на караулната служба заобикалям гаже камиона на Зеленков – отдалече съм забелязал, че войникът-шофьор е легнал под него и сякаш поправя нещо отдолу. А всъщност – сигурен съм, че спи. Дочул съм, че и под камиона той си има камуфлажна хватка: спи, вързал ръката си с канат за шасито. Все едно, че е зает с дълъг ремонт...

Да, наистина премълчавам. Но моето мълчание само временно замазва караулното нарушение. След около половин месец става известно, че редник Зеленков е забарен отново да спи на пост. И пак на същия важен склад...

Съобщението за неговото нарушение и пращането му на съд е направено пред разгънатия строй на всички войници. В полуздрача на ранната утрин омърлушеният Зеленков стои пред очите ни – с бледо лице и тъжно щръкнали уши под накривеното кепе, притиснал ръце по ръбовете на изтърканата си униформа. Даже жалкият му вид би предизвикал в редиците ни смях, ако не беше тежката беда, надвиснало над главата му. Думите на прочетената заповед сякаш се забиват с невидим чук в мъгливата тишина. Този път шофьорчето наистина трябва да отиде на военен съд...

И в сутрешната умивалня, и край войнишката лавка все по-често чувам негови приятели-шофьори, пък и други войници, да го ожалват за тежкото наказание. Как пък точно върху него се стоварва този безмилостен удар?... Удар, който може да изкриви целия му млад живот.

„И на други се случва да загремят на пост, коментират войниците,

но наказват само този, когото хванат! Иди, че търси тук голямата справедливост!“

Никога не съм имал представа какви са процедурите в този военен съд. И не зная на колко месеца (или на години!) е осъден Зеленков. А може да се е измъкнал с частичен късмет – с някаква условна присъда и пращане в дисциплинарна рота, където пушката е заменена с лопата... Наистина нямам представа. Но така или иначе – разбирам, че редник Зеленков е изчезнал завинаги от поделението. Изпратен е в съдебната зала млад и зелен...

Поне седмица неговият образ не излиза от паметта ми, но след време забравям за случая. Преместват поделението ни в южна България – нещо като наказание за някои „нежелани произшествия“, станали по време на повишената бойна готовност. Погменят част от бойните ни коли с нови, получаваме и последен тип преносими радиостанции. На мен ми дават лятна войнишка униформа със старшински пагони и ми прибират офицерския пистолет. Коланът ми олеква, но не за дълго. Само след месец пистолетът е отново на кръста ми – Карибската криза е приключила, но скоро е заменена от друга, също от международен мащаб (вече не помня името ѝ). Наближава краят на моя двегодишен престой в казармата и аз заедно със старите войници често си повтарям: „Огън, служба няма!“ . Обаче май избързвам с познатия рефрен...

Оказва се, че и в тези последни месеци служба има. И то каква!

Включени сме в общоармейско лятно учение, което се провежда главно в планински условия. По хълмисти подножия и по стръмни каменисти пътища бръмчат камиони и танкове, по горските поляни се разпъват високи антени и димят походни кухни. Придвижваме се от едно място на друго, от един баир на друг, като за краткия си нощен сън разпъваме палатки, недалече от криволичещия път.

И точно тогава се случва тежката среднощна злополука. Нека предварително кажа, че вече бяхме чули, че за всяко голямо военно учение са предвидени – като евентуална планирана бройка – и човешки жертви. Даже сме си говорили помежду си, че това, със жертвите, няма как да се случи, че такова предположение може да се роди само в някоя генералщабна фантазия...

Но в една гъжговна нощ голямото нещастие става реалност. Преминаващ танк заорава в калната бразда, после по неизвестни за мен причини изхвърчава от стръмния завой и се забива в една от големите палатки в далечния край на войнишкия ни лагер.

Там дълбоко спят уморените войници от съпровождащото ни шофьорско отделение. Даже не смее да си представя страховития кошмар – как в съня на момчетата връхлита онова ръмжащо стоманено чудовище... След което двама от спящите войници няма да се събудят никога. А почти всички останали са тежко ранени...

Излишно е да казвам, че тази кървава злополука преобръща наопаки младите ни души. Трагедията е станала госта встрани от нас, някъде отвъд отсрещния чукар, но сякаш е преминала през нас. Получили сме безмилостен урок – не от някой назован враг, а от невидимата съдба. От

съдбата на всички момчета, участващи в тази безумна игра на война, от съдбата на цялото наше поколение...

Без много приказки, стиснали зъби, прибираме от облачното небе антените на своята бойна станция. Нарамваме раниците, притискаме късите автомати до хълбока. И всички ние, момчета в униформи, момчета от Плевен, София, Пловдив, Бургас, Пиринско или Хасковско, вървим с наведени глави под тихото планинско небе към следващата неизвестност. И ни пари чувството, че Третата световна война като че ли е започнала.

И все пак в тревожния ми ум просветва тънък лъч – Зеленков! Шофьорът Зеленков, който можеше да бъде в същата палатка. Който в този момент е някъде далеч оттук, напълно здрав и невредим. И който дължи своето оцеляване на онази строга присъда... Да, сигурно е преживял тежко тревогата и срама пред родители и близки (кой би се гордял с присъда от военен съд!), но все пак Зеленков сега е жив!

А някои от тези момчета, които го жалеха преди два месеца, сега не са между живите. Дори техните образи смътно потрепват в паметта ни, будейки в нас безименна жалейка.

Вестта за ужасния инцидент, макар и гържан известно време в тайна, достига и до най-отдалечените войнишки поделения. Дори и в онези от тях, които не са взели участие в мащабното учение. Вероятно и самият Зеленков след време е разбрал за случилото се. Но мисля, че едва ли е изпитал голяма радост от долетялата вест – това, че неговите приятели са загинали, а пък той в затвора – оцелял.

Това е – коварни и необясними са абсурдите на живота. Трудно е да прецени човек кое дошло нещастие да постави най-горе в собствената си класация. И кое зло, както казва народът, е за добро...

Минават години, минават десетилетия, пък аз не спирам да мисля за този кошмарен случай. Неведнъж съм се връщал към него, приемайки го за житейска мярка – сравнявал съм го с други подобни истории, дошли от книгите или преживени от мен самия.

Нали така онзи млад бедняк, едва събрал пари за третокласен билет на „Титаник“, след прощална пиянска нощ изпуска супрешното отплаване на кораба? И когато прославеният модерен кораб потъва в ледения океан, завлякъл към смъртта стотици хора, включително и роднини на младежа, навярно и той се е чудел и маел – да плаче ли със скръбни сълзи или да се радва, че е жив?

А поетът Божидар Божилов, с когото живях повече от двадесет години в един блок, някога сподели с мен невероятна лична история.

Във време, когато рядко се лети отвъд океана, той пътува със самолет за Ню Йорк. Преди да кацне в Ню Йорк, самолетът има едночасов престой в Монреал. Пътниците са помолени да слязат за кратко там и те се разпръсват по фришоповете на просторното канадско летище. После летищната уредба обявява, че самолетът ще излети по-рано и пътниците се прибират по своите места. Божидар не чува съобщението и продължава да се върти из залата... Подграницият самолет излита без него. Освен това – при повторното пасажерско качване на пропускателния „гейт“ не е отбелязано отсъствието му. И същата нощ, за нещастие,

самолетът катастрофира и всички пътници загиват. Нашият поет не е имал възможност да узнае за катастрофата. Когато на монреалското летище става ясно, че е пропуснал да се качи, още същата вечер нему са предоставили възможност да продължи своя полет с друг самолет...

След 7–8 години Божилков отново лети по този маршрут и отново му се случва престой в Монреал. И там, на една от стените на летищната зала, вижда мемориална плоча с имената на загиналите пътници в онази самолетна катастрофа. И някъде по средата на паметния списък открива и своето име... Оставам тази случка без коментар.

Неотдавна гледах документален филм за една друга, многократно по-голяма, драматична погмяна. Една трагедия от края на Втората световна война. В нея може да се открие почти същата коварна игра на съдбата. Само гето сцената на драмата е наистина огромна.

Оказва се, че една от двете американски атомни бомби през 1945 година е трябвало да падне в японския град Кокура. Неочакваната гъста облачност е попречила на пилота да види ясно града и затова бомбата е хвърлена в по-далечния град Нагасаки. И така, в 11 часа и 2 минути сутринта на този августовски ден, атомната бомба, наречена „Дебелакъм“, е пусната от 9 хиляди метра височина над почти безоблачния град Нагасаки. Огромната ядрена гъба нажежава въздуха до 4 хиляди градуса, за един миг са убити над 60 хиляди души и са ранени още 70 хиляди...

Да не се запитваме дали жителите на град Кокура са посрещнали с радост тази, щастлива само за тях, развръзка. Има ли нормално човешко съществуване, а камо ли цял един град, които да изпитат само радост от таква страховито спасение?

Нека ми бъде простено, че се увлякох в подобно изреждане. Но ще спра с разказването на съдбовни трилъри. Ще ми се да припомня друга, по-бедра случка, в която моя лична загуба се е превърнала в нещо значително по-добро.

Става дума за моето кандидатстване за студент в София.

Вече съвсем в края на военната ми служба получавам една седмица отпуск, за да отида в София на кандидат-студентски изпити. След толкова казармени грижи и вълнения – дошло е времето да видя „цивилна“ светлинка на хоризонта.

Ще кандидатствам за влизане в две университетски науки, гостатъчно отдалечени една от друга: геология и литература.

Трудно ми е да обясня защо е така, но геологията ме привлича още от ранните класове на гимназията. Мога от пръв поглед да различа гранит от сиенит, варовик от базалт, знам как изглежда пиритът, няма да сбъркам желязната с оловната руда. Често размишлявам за старонагънати и новонагънати земни пластове и не смесвам палеозоя с мезозоя. Също така си казвам, че даже звездите над нас съдържат немалко от познатите ни земни елементи...

А литературата, така да се каже, е моята силна слабост. Камо ученик съм публикувал свои стихове в средношколското списание „Родна реч“, даже награди съм получавал за тях. Знам наизуст стихове от Вазов, Дебелянов, Вапцаров, Ханчев. Там, в споменатата синя тетрадка, носеща

петна от оръжейна смазка, съм скътал и свои стихотворения, писани през времето, прекарано в казармата.

Така че имам възможност да избирам между две крайности – между една истински земна наука и необятното небе на литературата.

Но озовал се в просторната и шумна София, още в самото начало на своето кандигатстване правя неочакван „фал-старт“. Прег входа на университетската менза се срещам с няколко сродни по дух момчета, също кандигат-студенти и също пишещи стихове. И след дълъг разговор за поезия и неизбежна почерпка, продължила до среднощ, на другия ден аз най-глупаво се успивам. И пропускам – завинаги своя кандигат-студентски изпит по геология.

Сега ми остава само литературата.

Ала въпреки, че по този нелеп начин изборът е вече направен, моята кандигат-студентска сага вместо да се изясни, се заплита още повече.

Дошел съм навреме в просторната аудитория, където се провежда изпитът по българска литература, и очаквам с нетърпение да съобщят темата. Тя не ме изненадва много, подготвен съм за нея. Насочена е към голямото и родолюбиво творчество на Вазов: браилските хъшове, героичната баба Тонка, борбата за национална свобода. Темата ми е близка до сърцето, ала не ми се иска да я развия по стандартния образец – така, както се прави в средното училище: банален увод, сух анализ, още по-банално заключение. Искам думите ми да излъчват впечатляваща оригиналност, държа непременно да се забележи, че пиша стихове.

И започвам да развивам темата приблизително така: *„Под свечерното небе на Браила текват твърди мъжки стъпки. Дунав проблясва и шуми в погледа на младите мъже, диреци в мъглата очертанията на родния бряг. Ето ги нашите хъшове! Те идват от различни посоки на своя беден живот, за да съберат рани и надежди, воля и смелост... В името на една жадувана мечта: да направят чета и да тръгнат срещу петвековното робство. Те вървят към кръчмата на Македонски, която за тях е истински храм на свободата. Вървят един до друг под свечерното браилското небе, а до тях невидимо крача и аз, младият хъш...“*

(Пак ще повторя, че тук възстановявам думите си приблизително, но възстановката е съвсем правдоподобна).

След по-малко от час предавам своите изписани листове на дежурния преподавател. И с бързи стъпки се отправям към изхода – напълно убеден, че съм написал най-хубавата разработка на темата в тази зала. И съм сигурен, че ще смяя проверяващите със своя високохудожествен стил.

Предстои ми голямо разочарование.

След няколко дни стоя пред широката университетска дъска с обявени резултати. И не мога да разбера защо името ми не е в самото начало на списъка – там, където са отличните бележки. Разочарованият ми поглед се плъзга неохотно по-надолу – към петиците и четворките. Там също ме няма. И най-лошото – името ми отсъства даже от спасителната колона на тройките.

На всичко отгоре – нямаме ме и сред двойките!

Чак в края на официалния списък е отбелязано, че кандигат студент-

мът Г.К.Х. е получил за своята разработка „оценка едно“!... Не „слаб“ две, а „лош“ едно!

Заради „излизане от темата“ и „представяне на свободно съчинение“...

Не искам да казвам с колко струи легена вода съм залят в този момент. В първите секунди ми минава през ума, че е най-добре да се застрелям... Но пистолетът ми е далече от мен – в оръжейния склад на новозагорското поделение...

Не ми остава нищо друго, освен това – да стисна зъби и да потърся изход от почти безизходната ситуация.

Най-напред чукам на вратата на университетската канцелария:

– Ето името ми. Бихте ли ми казали – защо имам оценка „единица“ на изпита по българска литература?

– Ами това е записано в протокола – „за излизане от конкретната тема“... – вежливо ми отговаря жената, вперила поглед в дългия списък.

– Но аз помня, че в училище имаше такова правило: пишеха единица само на преписвачите... – обидено реагирам аз.

– Знаете ли, това правило важи и при нас... – свива замислено устни чиновничката. Но после се сепва от своите гуми и допълва: – Обаче Вие сигурно съвсем сте излезли от темата....

– Не е сигурно! – казвам аз, усетил нейното колебание – Не е така!

И в този миг разбирам, че вече имам спасителен аргумент. Бързо излизам от канцеларията, решен да се боря докрай...

Да, ще се боря за своята двойка!

Имам на разположение още 3–4 дни в София. Прочитам от кора до кора някакъв адресен справочник и тръгвам по официалните институции: разни отдели „учащи“ и „образование“, различни дирекции за култура. Често ме спират на строгите пропуски, по-важните шефове нямат време за мен. Но по телефонния съвет на баща ми, имащ също литературни интереси, се отправям към най-важния отдел за култура и просвета, намиращ се във висока каменна сграда в центъра на София.

Този отдел е оглавяван от познат на плевенчани културен деец, също роден в нашия град, на име Александър Д. В града се помни, че е бил известно време в ръководството на плевенското читалище, че винаги се е проявявал като ерудиран и внимателен към хората човек. Там, в респектиращия отдел на Александър Д., аз обяснявам по-обстойно своята теза: не съм излязъл встрани от изпитната тема, на същата тема е работата ми. Може би в нея има повече лично творчество, но аз съм пишец млад човек, мога да покажа публикации в списание „Родна реч“. А и неправилно са ми сложили оценка „единица“, не съм преписвал! От кого да съм преписал, нали няма друга подобна писмена работа? Настоявам поне за това – искам си двойката.

И едва тук гласът ми е чул. Сложил ръка на сърцето, казвам: преди всичко земляческото познанство е причина за благополучната развръзка на ходенето ми по мъките. Доброжелателният към мен Александър Д. успя да предизвика допълнителна комисия (начело с уважавания професор Петър Динев), която да провери моята кандидат-студентска работа. И изпитната ми работа получава нова оценка – „много добър“... Което

означава, че вече съм приет в Софийския университет, в мечтаната специалност „българска филология“!

Е, споменавам ти и една подробност, която, даже в такъв момент, малко ми натрива носа: получил съм петица не заради висок художествен стил, а заради това, че имам само няколко граматически грешки...

Но защо да обръщам внимание на подробности в пейзажа? Важното е това – вече съм направил важна крачка в полето на литературата!

Изпреварвайки много събития, ще кажа само това: университета завърших с успех „много добър – 5.45“, а някъде в последния курс на моята българска филология се появи на бял свят и първата ми стихосбирка „Една усмивка ми е столица“. Нейното заглавие е всъщност стих от мое стихотворение в началото на книгата:

„Различен съм и независим –/ друг свят във мен е построен./ Аз нямам граници. Без визи/ пътувайте, живейте в мен/ вий, хора, между двата полюса/ с различен говор пол и цял. /Една усмивка ми е столица./ Носете сол, аз имам хляб...“

Тази тънка книжка със стихове, имаща сърдечен преговор от вече споменатия поет Божидар Божилов, събуди доста спорове в литературния свят, но достигна до много хора. За по-малко от месец нейният скромен тираж от хиляда и шестотин бройки беше привършил в книжарниците. По същото време стихове от книжката бяха препечатвани в различни младежки вестници и списания.

Ето че съм забелязан и от някои известни хора на перото. Поетът Никола Инджов, председател на жури в поетически конкурс на вестник „Народна младеж“, е настоял да получа там висока награда. Радоу Ралин ме спира на улицата и ме поздравява за стихотворението „Цар Ивайло“. Даже получавам неговата книга с такъв автограф: „Една усмивка нека ти е столица,/ но от Ивайловци я ти брани!/ И никога не им подписвай полица./ С любов и строфи само се храни!.. / На Гошо Константинов – с възхищение. Радоу Ралин.“

Обажда ми се и възрастният писател Камен Зидаров, който е имал лично познанство с Димчо Дебелянов – харесва „димчовското звучене“ в стихотворенията ми „Писмо“ и „Вечер“. Получавам читателски писма, главно от млади хора, пишещи добри думи за моите стихове... Започвам да усещам върху себе си гребни пръски от внезапно заръмила популярност.

Едно от публикуваните по вестниците стихотворения е причина да се случи и малко чудо...

Току-що съм започнал работа в литературния вестник „Пулс“. В редакционната ми стая влиза познат млад журналист ми казва:

– Бях в командировка по време на жетвата и срещнах човек, който те познава. Имаш поздрав от твоя набор Зеленков!

– Имаш поздрав от Зеленков? – невярващо питам аз.

– Да, прочел твое стихотворение във вестника и много го харесал... И ми връчи специален подарък за теб – шише ракия и една жива кокошка. Ето шишето с ракия. А кокошката избяга от мен при качването в автобуса. Разхлабила връзката на краката и – гум да я няма.... Остана там – на селския площад...

– Значи имам поздравии от моя набор Зеленков? – продължавам да се удивлявам аз.

– Да, каза, че си добър човек. И от стихотворението, което прочел, се виждало това.

Каза също, че добре сте си прекарвали в казармата тогава. В едно поделение сте били по едно време – ти не си се фукал с фазанските пагони, пък и неговата служба леко вървяла...

Рече кокошката да изядеш сам. Е, това не е съдено да стане. Но каза: това шише с ракия да изпиеш с добри приятели – за твое и за негово здраве!

– Благодаря за гонесения подарък... Гледай ти – Зеленков... – мълвя аз. – Точно от него подарък не съм очаквал...

Рядко съм си позволявал да плача пред други хора. Но усещам, че една топла сълза се спуска по бузата ми...

2013

ТЪЖНИ ХЕПИЕНДИ

Забелязал съм, че немалко лекари обичат литературата, дори нещо повече – немалко наши писатели имат медицинско образование: лирикът-класик Валери Петров, моите колеги по перо проф. Златимир Коларов, Фани Цуракова, Весела Димова, Пламен Панчев, Петър Марев...

Споменавам името на хасковския поет г-р Петър Марев и си спомням една трагикомична болнична история, разказана ми преди години от него. Трябва да прибавя само, че той беше не само лекар, а лекар под пагон – дълго време работеше в хасковската военна болница. А нас гвамата ни запозна някога поезията – кажи-речи по едно и също време се появиха на бял свят първите ни стихосбирки. Неговата дебютна книга, излязла някъде в христовата му възраст, носеше заглавие „В ръката с мак“. Помня и нелепата печатна грешка в бележка за дебюта му, публикувана в тогавашния вестник „Пулс“ – още в самото заглавие:

„В ръката смок“...

Но за онези стихове тук няма да стане дума. Ще преразкажа само една негова лекарска история.

... Дошла в хасковската военна болница неочаквана заповед от високото началство: поради някои нежелани случаи при рутинна хирургическа намеса, всяка операция там вече трябвало да се прави със задължителна пълна упойка.

Заповедта си е заповед. И тя започнала да се изпълнява от следващия ден.

На следващия ден в болницата постъпил на лечение възрастен старшина, служещ в близкото поделение, с необикновена диагноза: имал голям мазол на малкия пръст на единия крак, получен от дълго носене на ботуши и пречещ да изпълнява армейските си задължения. Старшината изпитвал силна болка при маршировка, нямало как да участва в полеви занятия, дори всекидневното му отиване на работа се превръщало в проблем.

След кратка лекарска консултация станало ясно, че следва да се на-

прави операция. Не толкова сложна, но все пак операция: със скалпел, на хирургическа маса. И според новата заповед – мазолът трябвало да бъде отстранен с пълна упойка.

Новопостъпилният болен получил легло в една от приземните стаи. А самата хирургическа зала се намирала, кой знае защо, на третия етаж. Дотам се отивало с просторен асансьор, позволяващ да побере пациента заедно с подвижното легло под него.

Операцията започнала с поставянето на пълна упойка. Уж били направени необходимите изследвания от анестезиолог, но се оказало, че човекът с мазола имал рядка алергия към този вид пълна упойка. Цялата уста и езикът му бързо се подули, той започнал да се задушавя на хирургическата маса. Изненаданият екип изоставил мазола и започнал да спасява човека от задушаване – направили разрез, водещ към трахеята, вкарали му допълнително кислород, сторили всичко възможно да възстановят дишането му. За мазола вече никога не споменава. След много общи усилия човекът започнал да диша нормално, направеният разрез бил зашит и човекът бил отправен с количката към асансьора.

Но не щеш ли, в този момент електрическият ток спрял. И двамата санитарни решили да свалят подвижното легло с оперирания човек по стълбището – на четири ръце, спускайки го от стъпало на стъпало. И тук станала следващата беля – човекът бил доста тежък, леглото се изплъзнало от ръцете им и внезапно се обърнало по стъпалата. Болният получил сериозни увреждания: пукнал ребро, повредил капачка на коляното, получил болки в единия си лакът.

Последвало дълго лечение на нещастния човек – много трудно, с куп преодолени усложнения, но то все пак завършило успешно: след месец и половина старшината вече се разхождал с бастун из стаята. А малко по-късно хвърлил бастуна и, леко накуцвайки, си тръгнал от болницата. А пред входа на болницата го посрещнал прекият му командир с кутия шоколадови бонбони. Там била и съпругата му, която отдавна очаквала този ден. Имало потупвания по рамото, прегръдки и поздравления по случай успешното оздравяване...

А мазолът на единия крак, разбира се, останал недокоснат.

Всъщност само мазолът бил причината за накуцването. Всички други травми били успешно излекувани...

Случаят донякъде буди смях, но това е първият пример за тъжен хепиенд, който съм чувал в живота си. По-късно съм срещал и други такива странни поводи за радост – това, което те е боляло, пак те боли, но се радваш, че друга болка вече нямаш. Или малко по-различен вариант: някой ти праща скръбна вест, преобърнала душата ти наопаки, после се оказва, че тази вест не е вярна...

Неотдавна ми се случи точно този вариант. Винаги ще помня едно позвъняване на телефона от родния ми Плевен, когато женски глас ми съобщи, че моят брат, който от години живее сам на техния етаж, е починал. Каза ми и някои спираци дъха подробности: открили го със закъснение – сигурно два-три дни е лежал бездиханен в стаята, вратата била заключена отвътре, не било лесно проникването в жилището. В мо-

ментата полицията се занимавала със случая... „Моите съболезнования...“ – допълни жената.

Хванах се за сърцето и затърсих успокояващи хапчета. Трудно се понася загубата на толкова близък човек! Започнах и горчиво да се укорявам – от месеци не бях го виждал, а и по телефона отдавна не бях му се обаждал... Как може да му се случи най-лошото! Дълго време не успях да гойда на себе си.

А половин ден по-късно, след като вече слагах траурна лента на ребера и бях готов за скръбното пътуване до родния си град, телефонът звънна пак. Същият глас повторно ме информира, че е станала грешка – всъщност друг човек, живеещ от другата страна на тяхната врата, бил починал. И този човек също сам, по бежарски, обитавал жилището си, имал почти същата възраст. Оттук идвала направената грешка...

Хвърлих телефона на пода и въздъгнах облекчено. Сякаш беше станало чудо – жив е моят човек, жив!

Радвах се, но бях разтреперан и объркан от абсурда на случилото се. Второто обаждане наистина ме направи щастлив, но не съвсем. Смразяващото първо съобщение остава в мен тъмна следа. Уж вече гишах по-леко, а в главата ми се въртяха нерадостни мисли...

Как се получава така – един и същи етаж обитават хората, неведнъж са се срещали пред вратите си, а не си знаят даже имената? През една стена живее друг човек, а съседът му не се интересува от него – все едно, че не съществува. Сами не усещаме колко е порасло отчуждението между нас, безразличието към съдбата на другия... А едва ли някой има полза от тази всеобща алиенация, от този растящ егоцентризъм!

Подобна невероятна грешка е напълно възможно да се случи и на други хора, защото тя е част от нашия погрешен начин на живот.

Помислих си също, че такова ужасно съобщение, имащо все пак щастлив край, понякога може да стане причина за два инфаркта в развълнувания човек отсреща: веднъж при чуване на скръбната вест и втори път – от радост, че тази вест не е вярна...

Е, макар че аз бях приел и двете съобщения, не получих инфаркт. Само дето бях скъсал, кажи-речи, половината си нерви. Същият ден не отидох на работа, въобще не излязох от къщи. Въртях се безцелно из стаята и при всяко ново позвъняване на телефона ми се разтупкваше сърцето... А ми звъняха от други места: от работата, от някаква екологична фондация, дори от чужбина...

След като напълно осъзнах нелепата грешка, се сетих да махна траурната лента от ребера. Но не отмених пътуването си – още на другата сутрин заминах за Плевен, за да видя с очите си и да прегърна живия си брат. Това също беше неповторимо преживяване...

Даваме ли си сметка колко пъти сме били участници в такива тъжни хепиенди? Дори да не са били така тъмни и разтърсващи, повечето от тях са ни разлюлявали духом с неприятните си вестии. А щастливият им край ни е носил само частично облекчение, някаква половинчата радост...

Нека вземем за пример някои по-леки такива случаи. Да кажем – първоаприлските шеги, които обичаме да си правим един на друг.

На какви ли не измамни стрели ставаме удобна мишена тогава!

Когато ти съобщят, че твоята кола, паркирана пред жилищния блок, е изчезнала безследно. И ти се втурваш презглава към изходната врата, за да видиш, че тя не е помръдвала от своето място. Само дето ще откриеш, че цялата е награскана от пакостна ръка...

Когато ти кажат, че вкъщи е дошла сметка от Топлофикация на стойност хиляда и двеста лева. А да се окаже, че исканите левове са примерно четиристотин. И да разбереш че освен нея, в пощенската кутия има и още една сметка – за електрически ток...

Когато ти съобщят, че твоят началник те чака в кабинета си, за да ти се скара за направена служебна грешка. И ти тръгваш по дългия коридор със свито сърце. А да се окаже, че твоят началник и хабер няма какво работиш в момента, дори не иска да знае, че съществуваш. Даже счита, че твоята дейност е излишна и твоего работно място би могло да се съкрати...

Или, да те излъжат, че вчера са окрали вилата ти. А тя наистина да бъде оградена, но след два-три месеца...

И така нататък. Бих казал, че и лъжливите лоши вести, и щастливите им развързки имат еднакъв процент на вероятност в нашия абсурден живот. Свикнали сме да вървим по своя житейски път с неясното очакване да се появи неприятна изненада на завоя. И когато не се появи, въздъхваме щастливо...

Нито сълзата, нито усмивката идват при нас в чист вид. Тяхната смесица ни кара да бъдем успешни участници в немалко трагикомични пиеси. Стига нервите ни да издържат за такива абсурдни роли...

Тук би трябвало да ни помага природното чувство за хумор. Но и това чувство, като някои други чувства, навярно се изчерпва през годините.

Ето какъв анекдот чух веднъж от незабравимата Леда Милева, с която, въпреки разликата във възрастта ни, някога имах привилегията често да разговарям.

...Един много тъжен човек отишъл да потърси лекарска помощ от психиатър.

– В някаква черна гупка се намирам, докторе, казал той. Непрекъснато лоши мисли ми се въртят из главата. Не съм далече и от желание за самоубийство...

– Често ли оставате сам вкъщи? – попитал докторът.

– Всяка вечер излизам. Но се чувствам самотен пред очите на хората... – отвърнал много тъжният човек.

– Очевидно имате нужда от сериозна промяна на начина на живот, казал докторът. Трябва да влизате в близък контакт с повече хора, да попадате по-често в атмосфера, изпълнена с весело настроение... Примерно – идете на цирк, посмейте се заедно с клоуна...

– Аз съм клоунът – казал много тъжният човек.

Ето че някак мимоходом стана дума и за хората на изкуството. Представете си от колко неща, от колко допълнителни причини зависи творческото осъществяване на тези хора! Дори да не говорим за колективните изкуства – театър, опера, симфонична музика, архитектура

– където множество различни личности имат различен принос в една и съща творческа изява.

А да се вгледаме в тъжните хепиенди на така наречените индивидуални изкуства. Например в областта, която най-добре познавам – литературното творчество. Литературният самотник е наистина самотник само в началото, когато извайва с думи своята мисловна идея. И когато неговата бъдеща книга още не е видяла бял свят. От един момент нататък в нейната съдба се намесват издателят, редакторът, продавачът на книги, читателят, литературният критик...

И небеднѝж се е случвало една книга, в началото отхвърлена или османала незабелязана от обществото, после да бъде считана за класически шедьовър. („Цветя на злото“ от Бодлер, „Септември“ от Гео Милев, „Моторни песни“ от Вапцаров...)

А има го и противоположният сюжет: една книга със скромни качества да достигне невероятен успех – с многохиляден тираж и куп хвалби от литературната критика. Да се превърне в съвременен бестселър, във своеобразен връх на литературната мода. А само след десетина години да буги в истинския читател снизходителна усмивка (ще избегна изреждането на многото познати примери).

В този случай обикновено не се знае какви са причините за този обратен хепиенд на тъгата. Много са факторите, които работят за първоначалния изкуствен успех: обществената конюнктура, скъпо платената реклама, организираната колегиална похвала, способността за самореклама или нещо друго...

Точно за това „нещо друго“ искам да разкажа една любопитна случка.

Преди около 15 години бях поканен да участвам в престижен форум – площадна поетическа изява в Стокхолм, организирана от Европейския конгрес на писателите (в случая думата „конгрес“ означава структура, а не официално събрание).

На стокхолмския площад Пиперска стена, където ние, поети от десетина европейски страни, четохме свои стихове, имах възможност да се запозная с поети като Тумас Транстрьомер, бъдещ нобелист, с Вилямсон Тор от Исландия, с двама шведски преводачи от славянски езици и гр. (За някои от тези запознанства ми помогна нашата голямата познавачка на скандинавската литература проф. Вера Ганчева).

На грузия ден, след голямото поетическо четене на площада, имахме среща с група литератори от Европейския конгрес – видни представители на писателски съюзи и творчески профсъюзи от различни страни. Срещата стана в скромния офис на шведския писателски съюз. Седяхме един до друг на тесните фотьойли, стиснали по една чаша с глътка алкохол и правехме опити за творчески разговор.

До мен беше седнала русокоса жена на средна възраст, която мълчаливо пушеше цигара. След вчерашните си запознанства с известни поети, си казах: гали не ми се е случило да се запозная и с някоя от видните европейски писателки? Пък може и да съм чел нещо, написано от нея... Попитах я в кой литературен жанр работи. Смесвайки френски и английски думи, тя ми отговори:

– Аз съм от парижкия профсъюз на литературните сътрудници. Тоест – на писателите в сянка. За да Ви стане по-ясно: наричаме го неофициално „Профсъюз на литературните негри“... А Вие откъде сте?

– От България съм... Извинявайте, но пак не ми стана ясно – какви писатели обединява Вашият профсъюз?

– Да, ние сме писатели, но в издателствата не ни наричат така. Работим за големите писателски имена. Например – угва известният автор на среща с нас в някое голямо издателство. И разказва подробно за своята нова идея: тема, сюжет, герои. Представя ни и разгърнат писмен план на романовата фабула... А ние се заемаме с разработката на всичко това. Имаме специалисти по диалог, по природни картини, по исторически и географски детайли... Всеки работи по своята задача, но държим връзка помежду си.

– И какво става после?

– После всичко се събира на едно място и известният писател поглежда и допълва, според своето виждане, цялостния текст. Допуска, така да се каже, окончателния вариант. И както навярно разбирате – книгата излиза с неговото име...

– Разбирам... – казах удивено аз. – Но защо не се посочва в книгата и вашето авторско сътрудничество?

– Защото книгата се купува заради известното писателско име. Ако се прибавят в издателското каре и имената на куп сътрудници, тя навярно ще разколебае читателите и ще се купува по-малко... А така и ние печелим добре – вземаме процент от авторския хонорар.

– А не страда ли от това вашето авторско самочувствие?

– Не е нужно да се мисли за това. Всеки от нас е разбрал, че по собствен път няма как да направи пробив в сложната издателска система. Това е нашата възможност да реализираме литературните си способности. Отнасят се с уважение към нас, получаваме добро заплащане... И така живеем от литературен труд. Сигурно при вас няма подобен профсъюз?

– Не, няма... – поклатих глава аз. И мигом си помислих: „Дано никога да няма!“

Така мисля и днес. Слава Богу, у нас още не е възприет такъв начин на литературна реализация. Подобен пазарен подход към писателското творчество би ограничило смисъла на самото творчество. Не че парите нямат значение в създаването и издаването на книги – материалната подкрепа на творчеството е повече от необходима. Но как да приемем, че един творец на литература съществува, само за да обслужва книгоиздателския бизнес? Ако фигурата на „писателя в сянка“ се появи след време и у нас – това ще бъде пример на тъжен хепиенд в живота на един такъв автор!

Но в литературата всичко е възможно. Литературните нрави търпят удивително бързо развитие...

Също като нравите в обикновения живот. А егва ли ще сгреша, ако кажа – в живота изненадите са много повече...

Затова ще продължа с една по-усмихната, почти анекдотична, житейска случка. Преди време мой познат ми разказа вълненията си около

своята вила, намираща се недалече от София. Веднага след построяването ѝ той я посещавал често, но после закрили автобусната спирка, намираща се в центъра на селото, и той разрешил отиванията си до къщата. Пък и влакът не спирал редовно на близката малка гара. Дори веднъж, в началото на демократичните промени, пропуснал да навести вилата си цяло лято. Отишъл там чак в късна есен – да огледа двора, да зазими асмите, да спре водата, за да не замръзват тръбите.

Отключил вратата на къщичката и ахнал: цялата покъщнина вътре била изчезнала: масата, столовете, леглото, печката, вехтият телевизор. Липсвала закачалката, заедно с работните грехи, нямало никакви тенджерки и чинии. А лъжиците и вилиците били отнесени заедно с чекмеджето.

Неизвестните крадци се опитали да отковат и дъските от пода, но това, кой знае защо, не им се отдало. В замяна на това всички електрически крушки били отвъртени... Тоталната кражба била направена с професионална акуратност – нищо от покъщнината, имащо някаква стойност, не било пропуснато...

Изправен между голите стени, моят познат си казал, че в тази вила вече не може да се живее – дотогава, докогато не събере отново пари да закупи нова покъщнина. Врътнал ключа и поел пеша към не толкова далечната влакова гара.

Дълго време, почти година, не стъпвал във вилата си. После закупил някои гребни неща – чинии, лъжици, вилици, електрически крушки – сложил ги в пътническа чанта и поел с влака към нея.

Отключил вратата на къщичката и отново ахнал... И двете нейни стаи били пълни догоре със всякакви мебели и предмети: куп столове, маси и масички, 5–6 телевизора и десетина компютъра, магнитофона, плетри, няколко нови електрически печки, два големи хладилника, даже един любителски телескоп. Имало, разбира се, и грамада от грехи: работни и всекидневни, няколко кожуха, а така също – най-различни сламени шапки... Не липсвали и обувки: кожни дамски и мъжки чифтове, пластмасови джпанки, дори гумени цървули.

Моят познат с изумление разглеждал тази многотия, изсипана от незнаен рог на изобилието в неговата скромна вила. После бързо се досетил: докато той дълго отсъствал, анонимните крадци били започнали да използват самотната му къщичка като склад на всички задигнати – от съседните вили – мебели и вещи.

Най-неприятното било, че сред тези различни неща липсвали точно неговите... А вероятно вещите и предметите, струпани във вилата му, били притежание на най-близките му съседи.

И започнал той да обикаля в неделния ден съседите, за да разпитва какво напоследък е изчезнало от техните къщи. Един казал – японски телевизор, друг – виенски столове, трети си ускал електрическата печка, четвърти готърчал да си познае хладилника марка „Бош“...

Моят познат с удоволствие връщал поисканите вещи и предмети – хем да зарадва комшиите, хем да освободи своите стаи от крадените купчини.

Но започнали да се появяват и неприятни усложнения в неговото

благородно дело. Някой си поискал новия плазмен телевизор – какъвто в пострадалата вила нямало. Друг потърсил своя безследно изчезнал компютър. А появил се и съсед, настояващ да му бъде върнато куфарчето с нумизматична колекция, струваща няколко хиляди долара...

Моят познат се видял в чудо – наложило се да вземе отпуск и няколко дни да не излиза от вилата си. Отварял вратата пред всеки новодошъл, показвал им купчините, обяснявал многократно в каква ситуация се намира. И помагал на всеки комшия в ровенето и откриването на търсената вещь.

Но някои от съседите – точно тези с ненамерените вещи и предмети – вече изпитвали определени подозрения към него, понякога сърдито ги изразявали. Имало и обаждания в полицията.

И така полицията, вместо да тръгне по следите на анонимната крадлива банда, започнала грижливо да разследва моя познат. Нали такива тревожни обаждания не бива да се оставят без последици?..

Да си представим реалната ситуация – не е толкова безпроблемно да обясниш как така твоята вила е пълна догоре с крадена покъщнина! Според нашения манталитет – най-напред идват дълбоките съмнения...

Наложило се човекът многократно да дава обяснения в полицията как се е случило това – как така неговата вила се е превърнала в главен склад на крадците? Неведнъж започвал своите обяснения там с думите „Именувам се...“ и доста страници изписал по този заплетен случай.

Разбира се – най-добро обяснение по въпроса можели да дадат самите крадци, но чак до тях не се стигнало...

Минали няколко месеца, докато се установи, че моят познат няма нищо общо с подозренията на оплакалите се съседи. Потвърдило се, че той е направил всичко възможно за връщането на изчезналите съседски неща. Макар че неговите лични вещи и предмети така си и останали невърнати... За тях в полицията не станало дума. Всъщност малцина обърнали внимание на факта, че моят познат бил най-големият потерпевши в случая.

Все пак тази заплетена история получила благоприятно развитие, имала щастлив край. Може да се каже, че по отношение на неговото пълно оневиняване полицията добре си е свършила работата. При други обстоятелства моят познат би могъл да попадне и в съдебната зала...

Но човекът имал късмет – изяснили се напълно нещата. И той излязъл от нелепата ситуация, както се казва, с вдигната глава и чисто име...

Какъв щастлив край на тази объркана история!

Но май тя не излезе толкова усмихната, колкото обещах в началото...

Поредният тъжен хепиенд.

Дияна Тончева
ТЕФТЕРИ

Разказ

Събужда се. Отваря очи. В първия момент решава, че е нощ. Мрак царя вътре и навън. Поглежда бугилника до леглото. Шест без малко. Затваря отново очи. Няма за кого да бърза да става. Нито за какво. Няма на кого да прави закуска или да изпраца на училище. Отдавна няма. После се сеца. Днес ще идват. Всички. Отваря очи и става енергично от леглото. Младостта е толкова относително понятие. Преди малко беше старича, а сега е момиче. Трябва да свърши толкова много неща. Да изчисти, да разтребви. Но най-вече да наготви любимите им неща. Не идват всеки ден. Понякога пропускат месеци. Ще си спомни кой какво обичаше и ще го приготви точно по неговия начин.

Усеца топлия му поглед. Гледа я от стената. Сега ѝ се струва загрижен. Ще видиш, че ще дойдат, заканва му се. Той е скептичен. Говори му всеки ден от три години насам. Откакто си отиде. Почти усеца как ѝ стисва нежно ръката.

Следващите няколко часа не спира да шета. Дори не се сеца за упоритата болка в гърба и краката. Няма време да се уморява. Още по-малко да си почива. Кой знае, може да дойдат по-рано. Да я изненадат. Поглежда го и се усмихва. Ех, колко обичаше да я изненадва той. Все намираше с какво. Нещо дребно, ама се радваше повече от нея. Като малко дете. Очите му святкаха дяволито, докато чакаше нетърпеливо реакцията ѝ.

Сега остана само тя и котката. Говори ѝ като на човек. Нали и тя носи гушичка. А ѝ прави и компания. На младини обичаше да остава сама, колкото и рядко да се случваше. Не скучаеше. Използваше това време по най-добрия начин. Сега е друго. Сега самотата тежи. И една такава мътна безсмисленост я обзема. Плътна и постоянна. Като гъста непрогледна мъгла, дето пада тежко на гърдите. Задушшаваща. Ленкава, с блудкав вкус. Присяда, ако се опита да я преглътне. Метален мирис. Люти на очите. Сигурно затова все ѝ сълзят.

Но днес всичко ще е различно. Започва още по-усърдно да меси питката, напомняйки си да не забрави късметчетата. Как ще им се радват децата. Внуците, поправя се. А колко ли са пораснали. Заминаха да учат навън. Едната в Англия, а другата в Америка. Сякаш тук си нямаме университети. Ама и майка им не миряса, докато не заминаха. Възгъхва и изтрива набрашнените си ръце в престилката. Понякога гъщеря ѝ може да е толкова проклетата. Като си науми нещо, минава през всичко и всеки. Студена за околните, но тя си я познава. Познава сърцето ѝ милиметър

по милиметър. Същата като теб, усмихва ѝ се той от стената. Мислиш ли. Ами да, май си забравила.

Забравила е. Толкова неща се забравят. А едно време си записваше всичко. Списъци, задачи, пишеше, пишеше. Къде отидоха всички тия тефтери сега. Трябва да са на тавана, прашни и забравени. Животът се е изцедил от тях така, както младостта от нея. Дъщеря ѝ все я питаше като малка какво толкова пише. Мамо, може ли да ми гадеш да си преписвам от тефтера ти, току я питаше. А тя ѝ обясняваше, че като порасне, ще ѝ ги гадеш да ги прочете. Че сега нищо няма да разбере. Толкова ли е била глупава да си мисли, че децата не разбират. Като порасна, забрави. Хукна из живота си и вече не искаше тефтерите ѝ. Дали не ѝ ги е дала и да е забравила? Поглежда въпросително към стената, но този път среща мълчание. И той не знае.

Телефонът рязко прекъсва мислите ѝ. Забързва се, колкото може, преди да е спрял да звъни. Вдига слушалката, запъхтяна, благодарна, че я изчака. Дъщеря ѝ. Не могат да гойдат, защото се оказало, че малката им изпратила билети за Англия. Да прекарвали заедно празниците. Без да се извинява и мънка. Точно в неин стил. Няма да гойдат. В Англия отиват. Толкоз. Това е положението. Може би ще гойдат началото на януари, но не е сигурно. Точно тогава е изложбата ѝ... Чува гласа ѝ някъде отдалече. Глух, фонув. Отпуска се уморено на стола, както е със слушалката. Боже, толкова да се е уморила, а чак сега го усети. Ама тя нали също щеше да гоиде? Как така в Англия, объркано прекъсва монолога ѝ. Плахо и объркано. Майко, как така щяла да гоиде?!? Ти чуваш ли се? Раздразнението на дъщеря ѝ я блъсва в ухото. Да зареже всичко там и да гоиде? Кака ѝ дори е успяла да си уреди смените за няколко гена и също ще гоиде.

Вече почти е загубила нишката на разговора. Дъщеря ѝ приказва още няколко минути, разпитва я едно-друго и накрая се сбогува с нея. Хайде, весели празници и да не си забравяш лекарствата. Ще се чуем догодина. Да, догодина. Затваря внимателно телефона. Едва се надига от стола, краката ѝ изведнъж се отмалели. Отива в кухнята. Гледа дълго отрупаната маса. Връща се в спалнята. Съблича машинално грехите си, облича нощницата. Разпуска си косата. Дълга е почти до кръста, с нито един останал черен косъм. Откача снимката с рамката от стената и излиза навън. Потръпва, когато босите ѝ крака срещат снега, но не спира. Една крачка, две. Знае къде да отиде. Само да стигне преди да се е стъмнило. Иначе как ще намери мястото му.

Мамо, не сме пуснали в пощата писмото до дядо Коледа. Разстроена е и уплашена до сълзи. Спомня си момента, сякаш беше вчера. Спокойно, той разбира какво искаш още, докато пишеш писмото. Няма нужда да му го пращаме, успокоява я тя. Ама как разбира, упорито продължава. Ами така, има тази способност. Ще видиш. Дълга я гали по косата, докато заспи.

Той разбира какво искаш, промълвява на себе си, докато с мъка крачи по добре познатия път. Селото е отдавна опустяло и не среща никого. Особено по това време. Котката върви кротко зад нея. Лапичките ѝ потъват меко в снега, досуц като на стопанката ѝ. Няколко гена след Нова

година една слаба висока жена слезе от колата си пред къщата, където беше живяла точно седемнайсет години и двайсет и осем дена. Не можа да отвори външната порта, затова трябваше да се облегне на нея с цялата си нищожна тежест и да натисне. Пристъпи напред и ботушите ѝ хлътнаха в дълбоката прясна. В края на пътеката точно пред вратата на къщата намери кашонче с бележка отгоре.

„Момичето ми, сега вече можеш да ги прочетеш. Мама.“

Гео Милев • Зодиакални образи към „Експресионистично календарче“ 1921 г.

Димитър Стефанов
ДИШАХ ДЪЛБОКО

ПТИЧА ПАМЕТ

Щом стана рано сутрин,
през прозореца
от нашия седми етаж
ме мами една позната гледка:
отсреща,
малко по-ниско на покрива
на новия жилищен блок,
съглеждам свраката.

Тя пак е кацнала
на същото място
на покрива до комина.
Върти се, пърха с криле и
нещо чака...

Най-после днес ми просветна:
преди не беше ли точно там
нейното гнездо
на върха на тополата,
която отсякоха,
за да вдигнат строежа?

Мила ми птицо,
събирала толкова присмехулни
човешки погледи,
как ти се възхищавам!
Ах, да имахме и ние
твоята обич
към родното си гнездо!

РОСНИЯТ БУЛЕВАРД

На Георги Цанков

Пред мен по росата на тротоара
шляпаха боси крачета.

Мокри бяха
и обувките на жената,
повела гетето.

То към нея извърна усмивка.

Не дочух какво ѝ говори,
думите му се смесваха
с птичата глъч над нас.

Младата майка
изви към него лице.

По устните ѝ бяха полепнали
розовите листенца
на цъфнала праскова.

Спряха за малко.

Майката каза:

Обуй се!

А тя самата
пантофите си събу.

А когато двамата се наведоха
над росните теменуги
на тротоара
и си откъснаха по една,

аз се събудих.

Защо беше този ми сън?

И къде е въп-
росният булевард?

ПРОЛЕТЕН ФРАГМЕНТ

Слушам песни в градината.

В джоба с билет
за Зала „България“.

Не съм сложил слушалки.

Не усилвам звука.

Не го намалявам.

А птичият хор
толкова вярно пее
без диригент!

ЛЕТЕН ФРАГМЕНТ I

Дошло е лятото – да бъдем сити,
което беше цвят,
сега е плод.
В деня ни вече има
по-малко песни
и повече криле.

ЛЕТЕН ФРАГМЕНТ II

Край наглите бурени
забрава ли шириш, тревице,
по селската уличка,
на двора,
в градината,
в градската ми душа?
Върни се, тревице, в ливадата.
Как искам гъх на сено!

МЕЖДУ ЛЯТОТО И ЕСЕНТА

Ах, Созопол, Созопол,
твоят летен отлив
уморени очи на прозорци е склопил!

В тишината – разкъсан писък:
Старец гази морето с бастун,
а гларус един остроклюн
ни пръска с радостен писък...
Бризът жълти листа е озобал...

Ах, Созопол, Созопол,
моят есенен прилив
е топъл!

ПЕСЕН ЗА ЖИВОТА

На Драгомир Шопов

Живот – едно познато повторение
на твоя гъх, на моя ген,
на мисли, зад усмивка притаени,
на обичта у теб и мен.

Живот – едно тъй мило повторение
на птича глъч, на детски смях,
на гуми топли, най-обикновени,
или със сълзи между тях.

Живот – едно сърбовно повторение
на изненади пак и пак.
Дано една надежда и на мене
да ми даде повторно знак.

БЪРЗЕИ

Еднозначно е: суша.
Реката притихна,
озъби подмоли,
бързеят се залута
между речните камъни.
Вече само по моста
животът тече.
Внимавайте с пътя
към далечините,
две течения
бясно се разминават!

ЖЪЛТОПИС

Открих по-ясни простори
зад жълтия листопад.
Днес си броях последните
жълти стотинки.
Засити ме скромната сладост
на жълтите круши.
Само как ожаднях!

По широките страници
на жълтия вестник
имаше само една случайна
канка истина.

В ИСТОРИЧЕСКИЯ МУЗЕЙ

Знамето на борбата,
вековният експонат,
беше развяло надписа
„Свобода или смърт“.

Ах, тези непримирими
поробени българи!

Двама млади заг мене си шепнеха:
– Кога до него ще сложат знамето,
на което ние сме писали
„Справедливост или смърт?“

Ах, тези непримирени
свободни българи!

ЗРЕЛОСТ

На художника Людмил Асенов

Аз, гърбом, слънцето не гледам.
До слънчогледа млад съм редом.
Той гордо в слънцето е взрян,
а аз до него отстрана
приведен, стар и накълван,
за посев роня семена.

ДЪРВОТО НА ЖИВОТА

В тамет на Димитър Танев

Вдигах поглед към него.
Цъфтеше в розово,
но плодовете му след това
бяха упорито тръпчиви.
Лете егрееха.

Наесен узряваха.
Зиме бяха най-сладки.
Като старото ни приятелство.

Ветровете го огъваха.
Само да можеха
да го изтръгнат из корен!

А тази сутрин отвън
на прозореца ми почука:
Аз съм!
И после добави:
Погледни, погледни надолу
към нашите земни неща.
След последната буря
височината ми
се вкорени по-дълбоко.

В ЧЕТИРИ ЧАСА

Най-често Смъртта
идвала в четири часа:
през есента и зимата
в четири през нощта,
през пролетта и лятото
в четири рано сутрин.

Изглежда, за нея удобен час:
да не бездейства
при военни затишия,
при подготовка на атенанти
или когато челни сблъсъци
още не са набрали скорост...

Не, не искам това
анонимно умирање.

Нека срещата със Смъртта
бъде в четири часа следобед:
за последно да мога
към слънцето да погледна,
дъх на роза да си поема,

да погала детска главица,
да избърша женска сълза.

В четири следобед
на чашка кафе.
Смъртта ще го пие с мед,
моето ще е горчиво
с болката за Живота.

ВЪВ ДВИЖЕНИЕ

На Юлия Пискулийска

Не шофирам световна кола,
но гледам напред.

Имам вярна посока и цел,
но не зная кога ще стигна.

Колко гледки, съдби и събития
се оттичат встрани от мен!

Към далечното бъдеще
следа отгясно пътните знаци.
Внимавам да не пропусна отляво
знака на времето.

А когато часът е пиков,
не забравям, че имам
и огледало
за обратно виждане.

КОЛЕДНИ ДОБАВКИ

Кой каза, че няма да има
коледни добавки
за пенсионерите?
Парите били похарчени
от (за) богатите?!...

Но слънцето се смили.
За всеки следващ ден
взе да раздава на бедните
по няколко лъча в повече.
Зимният мрак се стъписа,

останаха в него
няколко мрачни прогнози...

Небето ни подари
най-леките си снежинки
и те запчелиха
чистите гледки...

Не, не бяха втора употреба
новите снежни парцали!...

Най-после дядо и баба
си получиха своето –
радостни детски викове,
защото обърнаха гръб
за ударите със снежни топки
на внуците, стогодишни старчета
с побелели коси.

A handwritten signature in black ink, which appears to read "Гео Милев". The signature is stylized and written in a cursive-like font.

Гео Милев • Автопортрет в медалион

Павлина Гатева

НЕОЧАКВАН ПЪТЕПИС

Изола. Угарението пада на „И“. „Л“-то се изговаря меко, но не чак да стане „ля“. Допреди две седмици изобщо не подозирах, че ще го посетя това малко градче в Словения.

Допреди две седмици дори не знаех, че съществува. И когато ми се обади моят приятел доцент Х. и ме попита: „Свободна ли си от 25-ти до 27-ми?“, а аз бодро казах „Да“, той радостно възкликна: „Значи ти ще отидеш в Изола от името на нашата Асоциация!“. В мозъка ми заприщракаха съществени въпроси от рога на „ама сигурно струва маса пари“, но той ме прекъсна: „Разходите ги поемат англичаните. Ще ти препратя имейла“.

Имаш ли представа как се организира за два дни едно такова пътуване? Да се купят набързо самолетни билети и то за полет, който по възможност да е през деня. Да се намери по интернет евентуално автобус от летището. Да се запази хотел... Ако не бяха доцент Х. и Даря (словенка, която се занимаваше с организацията), щях да съм се отказала, още като разбрах, че билетът за самолета струва над 700 евро. Все пак първо трябваше да направя разходите, а едва по-късно щяха да ми ги възстановят.

И ето ме, сам-сама на летището, чакайки полета за Мюнхен на Луфтханза. Крайната ми цел – Триест. Да, Триест е в Италия, но се оказа, че е по-близо до Изола, отколкото столицата на Словения Любляна. На Мюнхенското летище са поставили на определени места за безплатно ползване кафемашини и машини с топла вода за чай. Включително и с канички с мляко. И с богат набор от безплатни вестници – уви, повечето на немски, но и един-два на английски. Изтърнях някак тричасовото чакане, а след него полетът от Мюнхен до Триест беше за по-малко от час.

Даря беше изпратила такси на летището – един голям джип. Беше ме успокоила, че нямало да ми излезе повече от 80 евро. Както си му е редът, шофьорът – едър млад мъж с бръсната глава, гържеше табелка с името ми. Учуди се, че имам само една раница багаж – нищо работа.

Местните наричат Триесткото летище Ронче. Предположих, че това е име на градче, недалече от самия Триест. В действителност до Триест пътувахме цял час. При това – по магистрала. Прекрасна широка магистрала с черни широки ленти (излишно е да казвам – без дупки), с прясно боядисана бяла маркировка. От време на време магистралата минаваше под огромни аркади на мостове, вероятно от времето на Великата римска империя. Километражът така бясно се въртеше, отчитайки сметката в евро, че леко се уплаших, да не стигне до 200 евро. Внезапно шофьорът спря апарата за отчитане и го закова на 70.

В колата се поразговорих с младежа. Той ми каза, че това е област, в

която хората учат и двата езика – и италиански, и словенски. Нагписите също са на двата езика. Попитах го дали има много туристи в Изола. Той каза, че сезонът приключил, защото от първи септември децата тръгват на училище.

В хотела пристигнахме по мръкнало. Жената на рецепцията беше изключително любезна и усмихната. По-възрастна от мен, русолява. Самата стая в хотела – нищо особено, освен че имаше огромен плазмен телевизор, за каквото отгавна си мечтая. Проснах се на огромното легло, придърпвайки около себе си всички налични възглавници и съм заспала. Посреднощ само напипах гистанционното и загасих телевизора.

Събудих се по моя си вътрешен часовник – един час по-рано от местното време. Не се бях сетила предната вечер да отворя капациите на външните щори и си мислех, че вън денят току-що започва, но като разтворих прозорците, пред мен се откри една много оживена пристанищна улица. Толкова много яхти, спрени току под прозорците ми, а също и докъдето поглед стига навътре в морето! Гора от бели мачти. Палмови гървета, стройно подредени по крайбрежната улица. И изобилие от розови и червени цветя. Включително и от всеки от прозорците на хотела, в който бях.

Закуската, естествено – на шведска маса, изобилстваше от южни плодове – праскови, ананаси, пъпеша, ягоди (!), круши, смокини... Имаше и специален към с „екологична“ закуска – прясно изцеден сок от моркови и целина и обелени семки. Спомних си, че гъщеря ми ми беше казала, че в Германия например със семки хранят единствено канарчетата. Така им бил казал учителят.

Слез закуската се разходих покрай пристанището. Множество кафенета, вероятно пълни през туристическия сезон, сега бяха празни. Само тук-там някой консумираше сладолед на сянка под тентите, разположен в удобните столове. Търсех автогарата, но автогара нямаше. Автобусът спираше някъде в центъра, а като се има предвид, че градът беше много малък, лесно го намерих. Там бяха още и пощата, и един туристически киоск, в който такива като мен могат да си резервират хотел, или да си купят билети за автобус.

***

Самото мероприятие, заради което бях в Изола, се проведе много стегнато – точно за 3 часа. Джейн и Бари (англичани) и Роджър (австралиеца) като по часовник коментираха всички точки, които се прожектираха на слайдове. Бяхме 20-тина представители, главно от Източна Европа, но имаше и финландци и португалци. Общото между нас беше, че сме преподаватели в университети. Самата среща целеше да се регламентира някакъв тип дейност, наречена Public Health Nutrition, каквато няма не само у нас, но както се оказа, и в останалите страни, с изключение на Англия и Испания. Така че смисълът на мероприятието леко ми убягва и до момента. Предполагам, че Бари и Джейн са спечелили финансиране за този проект и се опитваха да го прокарат (Роджър се представи като външен консултант), а ние бяхме достатъчно любезни да ги изслушаме.

Последва общ обяд, запламен от Бари – салата от рукола и марули и печена риба. Никаква опасност от преяждане. За пиене – само минерална вода.

Заприказвах се с една от словенките. Попитах я какво е това, което непременно трябва да видя, преди да си тръгна оттук. Тя си пое дъх замислено и бавно каза: „Тука задължително трябва да седнеш в някое кафене и да изпиеш едно кафе... Да седнеш в някой ресторант и да си поръчаш рибно ястие... Храната тук е много добра“. Сети се, че я питам за музеи, но нямаше такива. Предложи ми да взема автобуса до съседни селища, но както знаеш, не разполагах с достатъчно време.

Следобедта успях да се разходя из плажа и гори да поспя върху един шезлонг. Не е като нашите български плажове. Няма пясък. Цимент, който под лек наклон се спуска към морето. Разположени са шезлонги и пейки, върху които можеш да се излежеш. Малко по-навътре към брега – окосена поляна, върху която бяха насядали курортисти. Детска площадка с батут и люлки. Един фургон със сладолед. Два фургона с отегчени продавачи, защото никоой не купуваше, с джапанки, плажни кърпи и играчки.

Стигнах до един басейн, изграден в непосредствена близост до морето, в което се къпеа инвалиди. Имаше специално асансьорно устройство, с което тези хора биваха издигани и потапяни в басейна. За пръв път виждах такива нещца.

Самото море беше с прекрасния синьозелен цвят, какъвто на времето съм виждала само по банските на немските туристи. В далечината се виждаше Триест. Нагазих в бистрата вода и всички миниатюрни гракотини по краката ми започнаха ужасно да ме щипят. Значи водата е много солена!

После се разходих и из градчето. Чистота, ред, красота и провинциализъм. Но пък си припомних как, само като стъпиш на платното, и колите набиват спирачки. Както навсякъде в Западна Европа. По сенчестата централна уличка от двете страни беше пълно със заведения. Стори ми се странно, че никъде не видях магазин. Интересно, хората, които живеят тук, откъде си пазаруват? Накрая на града отгясно на пътя беше гробищния парк, а отляво беше разпънал шатрите си един италиански цирк.

По мръкнало се върнах в хотела. Изядох колкото се може по-бавно една голяма салата в ресторанта, наблюдавайки шумна компания словенци – роднини, които честваха някакво събитие. Езикът им бе напълно разбираем за мен.

На другата сутрин имах среща с един дядко-поляк, с когото се разговорихме по време на официалния обяд. И той като мен искаше да спести някой лев от този неочакван финансов удар, наречен Уъркшоп в Словения, ето защо се бяхме уговорили да си поделим разходите с таксито. С цената на пазарлъци, за каквито нямам добре изграден рефлекс, шофьорката – близка позната на рецепционистката, се съгласи да ни откара до летището мен и дядкото-поляк за по 65 евро на калпак.

Дядкото се оказа голям симпатяга. Нисък, набит, с бяла коса. Вероятно отдавна пенсионер и въпреки това много активен. По време на уъркшопа той правеше дълги изказвания по всички точки. Естествено,

беше посещавал България многократно и сподели хубавите си впечатления от Бургас, от „Константин и Елена“ (как се казваше този курорт по времето на соца?) и някъде към Ахтопол. Разпитваше ме за „господин Живков“ и за царя, а аз него – за децата му. И двете му дъщери, че и зетъвовете, бяха лекари, какъвто беше и дядкото. Имал и 5 внучета. Смях се, като ми разправяше, че лекарите в Полша били нископлатени, та зет му заработвал допълнително, свирейки в музикален състав. И дискове издавал. И по телевизията го давали. После дядкото изкоментира, че нашата шофьорка има вид на „smoking lady“ и ѝ даде съвет да откаже цигарите. Жената любезно се усмихна. В интерес на истината, тя не запали цигара, докато беше с нас, но знам какво имаше предвид лекарят с набито око – жената беше съсухрена, слаба, със сбръчкана кожа и дрезгав глас. Но иначе – много бойна.

Сбогувахме се на летището с поляка. Полетът му беше госта преди моя. Така че и връщането ми беше едно безкрайно чакане на аерогарата в Триест, а после пак – в Мюнхен.

Чак в полунощ си бях у дома.

Ламар • Гео Милев. Рисунка

Йордан Милев
СТИХОТВОРЕНИЯ

ПАСТОРАЛНО

Нямам знак какво ще се получи,
като плод от всеки труд голям!
Де да бях Америго Веспучи,
името си на нов свят да дам.

Нищо, че от друг преди години,
може би за мен го е открил.
Като гледам небесата сини –
ново слънце бях си сътворил.

Да ми свети – крачка, втора, трета –
не е всичко, както му е ред.
Изменчиво нещо е късмета,
та дори да бъдеш пръв поет.

Но е време – пролетно и влажно,
нова песен чувам да звучи...
За да не пропусна нещо важно,
вече спя с отворени очи.

А навън росата бавно ръси
звезден пух в зеления клонак.
Моето сърце, каквото търси,
в себе си без сън намира пак.

ПО СТЬПКИТЕ

Каква бе тая страст у мен –
да видя, да чета, да питам:
къде кой бог е бил роден,
по стъпките му да се скитам.

Жагувах аз да разбера
божествената панорама...
Затуй започнах с Амон Ра,
със Ингра и със хинду Рама.

Какво е казал Мохамед
на Медина във пещерата!
И слушах не един мобед
за тайните на небесата.

За чудото на Витлеем
от светите овчарски ясли,
отдето всички –
  щем не щем –
с един и същ урок сме пасли.

А после продължих едва,
но взе ума ми да се чуди,
че то не бе един и два,
а хиляди
  неземни Буди.

Почел с поклон и Далай Лама,
и още божества – разбрах –
нак отговор за мене няма:
Ще бъда ли,
  или не бях?

ПЕРСИЙСКА ПЕСЕН

Разболях се. С Мария и Аве
и с присвити от трепет гърди –
във Джорджтаун потърсих за здраве
моя доктор красив – Хагади.

Там с ръката си нежна и плаха,
с къдросини персийски коси –
не спасила някога шаха –
дано мене поне да спаси!

Тя ме гледа, разпитва... Дишам.
И накрая – както бе и преди –

със усмивка рецепта ми пише...
А сърцето ми в ритъм реди:

Предпиши ми на ген по мъничко
от фенол, лоринген, аспириин...
Но те моля, мой ангел, след всичко
предпиши ми две устни – рубин.

Май това е последна надежда,
да се върне в живота човек...
Но навярно и както изглежда
нак ще пия горчилки за лек.

КУМОВАТА СЛАМА

Отгалечен
и след умора,
притихнал кротко
и заспал,
започвам да сънувам хора,
с които дълго съм живял.

Събрани в мен –
накуп, по двама,
ала реални до един –
въртят се
в Кумовата слама
на моя сънен Космос син.

Подир такива кинонощи
страхувам се да позвъня,
да чуя
живи ли са още,
или са само
светлина.

Един – комета опашата,
а друг –
звезда във Орион,
залутани по небесата
на своя втори божи дом.

Така е,
изтървал въжето,
привързвало те нощ и ден
за живия живот, където
си бил, живял или роден!

МИРАЖ

Не от вчера и не от година
си повтарям веднъж или два
колко още пустини ще мина,
за да стигна до своя мираж?

Той – далечен – ме маме сияен
и безплътен като мечта.
Моят път е навярно безкраен,
както няма край и света.

Пролетта ме залива в зелено.
Лятото ме отрупва със плод
А когато ми стане студено,
не коря моя хладен живот.

Той ме тегли с усмивка надолу,
сплита всичко в шарен гергеф:
някъде – за един пробит долар,
другаде – за някой стар лев.

Ден и нощ, като синя двуколка,
ме търкаля далечна луна.
Няма щастие без капка болка,
нищо грам мъка – без светлина.

Мараня ли трепти в хоризонта
или слънцето прави колаж,
за да уга измамен на фронта
срещу моя последен мираж?!

НАД ЛЕДОВЕТЕ

Ако след ден или година
попитат някъде за мен,
кажете им, че той замина
в самия кратер на Аген.

А по-добре, че той остана
приоблачен над Еверест,
макар че бе живял в Балкана
с едно съвсем достойно ест!

О, цял живот височините
го мамеха като мираж.
Не му достигнаха май дните,
а не намери и кураж

в мига, когато преди време
на самолет го прелетя –
да стъпи там като на стреме
със ахилесова пета.

И векове да тържествува
над ледовете... Но – с душа
на ангел – без криле пътува
все още, на възбоз, пеша.

РАМО

Кой чука на вратата... Мен ме няма.
Ще ви отвори само моят дух...
Отдавна ме разпръсна Фуджияма,
къде по риза, другаде – с кожух.

Щехерезада ли ме приласка в Сахара?
Из джунглата ли се пробирах бос?
А може би в Кавказ съм при Тамара?
Но не това е главният въпрос.

Къде? С кого?... Във шахските палати!
Под някой боабаб на Камерун...

Навярно край Нигер, където мис Токаати
ми подари за спомен чер бастун.

Чер. Но от гърво желязно. Боже мили, –
какъв приятел скъп! Какъв разкош...
По-изгръжлив... и от керван камили!
И нито стъпка с мен – през куп за грош.

Без дом. Свят чудесен... Ала щом задуха
и ме настигне някой гив тайфун, –
аз се загърбвам със кърпикожуха,
подпрян на рамото на моя чер бастун.

И някак всичко другояче ми изглежда.
Съдба ли е това, не знам..., или късмет?!
Край нос Добра Надежда без надежда
да не потънеш,
а да продължиш напред!

Екатерина Кунова
СТИХОТВОРЕНИЯ

НЕДЕЙ...

Не разгаряй огъня
в моето сърце.
Ще подпалиш пожар
във вековната гора.
Не засаждай рози
в моята душа.
Ще се пръснат вените
и тя ще прокърви.
Не гони облачето
от моите очи.
Ще ги прогорят
слънчевите лъчи.
Не тичай след стрелките,
няма да изпревариш времето.
Поседни и си поemi гръх.
Аз съм още до тебе.

ГИБЕЛ

На Ал. Н.

За тебе слънцето
не ще изгрява вече.
За тебе птиците
стоят с пречупени криле.
За тебе бързеите
стихнаха безмълвно.
За тебе и цветята
вече нямат гръх.
Скалата, от която падна,
мъртви камъчета рони.
Само мъката по тебе
ще витае жива.

***

На Мегу

Ка искам ситен дъжд да завали,
не пороен,
и да се смеси с утринна роса.
Как искам!
И ти да набереш китка
свежи момини сълзи,
да ги положиш на гроба пресен
на своя син.
Как искам!
И този ситен дъжд,
и тази утринна роса
да се презърнат
с горчиви майчини сълзи.
Как искам!
Дъжд!
Роса!
Сълзи!

МЪГЛАТА

Преследваш ме коварно
още от младостта ми.
Започна от очите,
замъгли моя поглед.
Вкопчи се в душата ми,
зимно я вледени.
А после на светлото изпълзя.
Замъгли слънцето,
дърветата и птиците,
гори и мислите ми.
Сега си обвиня света
отвътре и отвън.
А после?

НОЩЕН ХОРИЗОНТ

На Кармен

Заливат ме меки
ефирни вълни,
гали слуха ми
неперуген мъх,
ширят се галечни
нощни хоризонти,
по раменете ù
се спускат черни
орлови пера.
Разливат се вълни
от детски смях.
Малко нежно семенце
сред житни зърна,
ще пуснеш ли коренче,
ще извисиш ли стебълце
през игната пролет?

ЩЕ

Ще събудя тишината.
Ще отворя зениците
на заспалите звезди.
Ще разтворя крилете
на немощните птици.
Ще разгневя зайчетата
на морските вълни.
Ще подгоня ветровете,
ще разлистя горите.
И ще полетя тогава
на крилете на мечтите си.
Ела, ако искаш, с мен.

Коста Качев
СТИХОТВОРЕНИЯ

ТРАМВАЙ ЖЕЛАНИЕ

*... И беше утро... Тъпкан бе трамваят...
А пътниците сънени, сърдиги,
но на кого и за какво – не знаят,
все още във кошмара на нощите...*

*И блъскат се, ругаят и проклинат,
и крив им е светът сега по право,
опитвайки се по-напред да минат,
или за нещо да се хванат здраво.*

*А някаква тревожност във трамвая
с невидими послания разлъчва
и бавно нагнетява се в оная
враждебност, със която ги облъчва...*

*И тъй ще е напрегнато докрая,
и все така ще пъплят по маршрута,
но ето: Тя качи се във трамвая
и всичко промени се за минута...*

*... Една Жена: и млада, и красива,
дошла като от приказка вълшебна,
но истинска Жена, със плът игрива,
от този свят, а с образ от легенда.*

*Тя бе от тия, дето неизбежно
от първи поглед грабват те изцяло
и беше алармиращо небрежно
покрила с грехи знойното си тяло:*

*със къса блузка, гол ѝ бе коремът,
с красив загар на бронзова монета,*

а пъпът ѝ бе център на *Вселена* –
загадъчно-примамна за мъжете!...

И всеки, който от жени разбира,
и имал шанс да бъде във трамвая –
там първо жадно погледа си спира
и дълго, тъй по мъжки, си мечтае...

... А после прогължава и наголу
към зоната за него забранена,
но във фантазията си: на голо
отива чак до края на корема...

С понятна завист гледаха жените
(*такава хубост – да ти окривее!*),
но всяка си представяше в мечтите,
как влиза във трамвая като нея...

... И се смени тревожното послание,
облъчващо необяснимо хората,
и прогължиха те с *Трамвай Желание*,
забравили: досадата, умората...

15.02.2014.

ЕДНА НОЩ В ПУСТИНЯТА...

Замръкнал във една Пустиня,
където някога живях,
в нощта подгони ме лавина
от пясък и пустинен прах...

Дори водачът ми объркан
въртеше в паника очи,
защото изведнъж се мръкна
и пътят ни се заличи,

но в тишината тъй зловеща
внезапно кучи лай дочух,
а там, зад дюната отсреща
и хорска реч, напрегнал слух...

Повелият пустинен вятър
натам поведе ме в нощта
и ето: бедуински шатър
сред пясъците в пустошта...

От вятъра раздухван огън
гореше приветливо там
и след началната тревога
приеха ме за гост желан.

Търчаха палави дечица,
безгрижни в своята игра,
а мургавелка-хубавица
въртеше гъвкави бедра...

Насядали във кръг, мъжете
изпиваха я със очи,
щом в миг откряне фереджето
заоблените ѝ черти...

... Като пророк от Ориента
там старец благ и белобраг
повика ме, но на момента
видях го в образа му млад:

девицата как страстно гледа
и как в една подобна нощ,
непратил сватове на сгледа,
я грабва с мъжката си мощ

и метнал я на коня черен,
полита с нея във нощта,
и във страстта си непремерен
с любов я прави и Жена...

... А огънят гори, догаря,
искрите стават на звезди,
но младост – *казват* – не повтаря,
а не оставя и следи!...

СТО ГОДИНИ САМОТА

по Маркес

*Разпиляхме любовта
някъде по пътя земен,
няма я и песента
дето всяка вечер пеем...*

*Не заспиваме с любов
и след нежната умора
във напевен пустослов
сутрин глупаво не спорим...*

*По-разумни сме, илѝ
само малко остаряли:
тръгваме си – не боли,
връщаме се – не разбрали!...*

*Тъй Животът ген по ген
се изнизва като пясък –
знаем, няма да го спрем,
но надяваме се някак...*

*...А Надеждата една
щом затръшне ни вратата –
сто години Самота
почват отсега нататък!...*

Дарина Герова
**БЯХ ГОРД, ЧЕ ЖИВЕЯ
В ДВАЙСЕТИЯ ВЕК!**

Около него всички се променяха, а той си оставаше АЛЕКСАНДЪР ГЕРОВ – ПОЕТА.

... Живее в столичния ни град, негов роден град, боледува от недостатъците на битието, опитва се да общува чрез почтен договор със самотата, както пише Маркес, и всяка сутрин се събужда с усещане че още един ден е спасен за живот и за поезия. За Сашо Геров отгавна не се знае, кое от двете – животът, или поезията е по-близо до него.

– Насред лято, тихо време – духна вятър отведнъж. Вратата на хола се отвори с трясък и никої не влезе, но стъклото стана на парчета – казва поетът. – Дух бе. Откъде ще се появи вятър и за миг ще изчезне?

Дух, или вятър, но стъклото стои счупено цял месец. И още един цял месец. Може някъде да са докарали стъкла за холни врати, но някой трябва да занесе вратата на рамо, някой трябва да се моли на някого и да настоява, за да стане по-здроаво – сякаш ще се прави услуга, а няма да се плаща (Тези думи са мои, не ги свързвайте с Поета, на него просто му е студено.)

Тамара Герова я няма от три години. Помня ги двамата, сигнали в хола, спокойни – никакви цели не преследват, на никого нищо не доказват, никого не отричат, само наблюдават и често се чудят на пренебрежливия свят. Поетът изразително мълчи, а Тамара се усмихва и говори, за да не обиди госта, да не го остави заблуден, че мълчанието е предизвикано от него. Холът е същият, всяка мебел си стои на мястото. Единствена украса са картините, но те отгавна са заживели заедно със стените и вече не са украса, а съквартиранти.

И бюрото до прозореца, и масичката, и старото канане, пазят спомена за ония кротки и иронични Тамарини слова, които сякаш илюстрираха мълчанието на Поета и го правеха още по-естествено.

Неколцина се срещаме в този дом, но никога не разговаряхме за най-важното – че се гордеем с близостта си до двамината чудака – Тамара и Геров, граждани извън всекидневието ни, извън комбинативния мир, който винаги е във война. Те съществуваха в единство със словото – слово-импулс и образ, и същност, а не слово – показ. Духовността, тази Свещена земя за всеки народ, прозираше в човечната интелигентност на Тамара, а Поета слушаше, пушеше и премисляше.

... БОЖЕ, КОЛКО ВЯХ ПОРД, ЧЕ ЖИВЕЯ В ДВАЙСЕТИЯ ВЕК!...

Този ред е писал преди петдесет години!

– Бъдещето е неясно и неизвестно, – споделя днес Геров. – Описал съм го във „Фантастични новели“.

Извадих един цитат от книгата, случайно останала в библиотеката на хола им. Александър Геров допускаше до книгите си всеки посетител и даваше право на човека да си вземе по нещо без да го пита! Но ето цитата:

„... Аз протегнах ръка и докоснах нейната. Копнежът ми по органически живот бе толкова силен, че стори ми се, долових в несъществуващите ѝ вени пулса на нейното несъществуващо сърце...“

За Поема са значителни само малките и големите неща. Средните не му попадат. Може да разговаря дълго с врабче, а след миг да общува с Космоса:

*... Пространството и времето
премахват всички чувства,
копнеж и обич, радост и тъга.
Дали не бият нашите сърца напусто?
Дали не е изкуството една лъжа?
Единствен мозъкът расте и се развива,
разпръснат по света в милиард глави.
Той в своето съзерцание се слива
с вселената, със полските треви.*

Тези стихове са от 1969 година, а днес какво мисли поетът за общо-световните проблеми?

– Бизнес, блъф, бъзикане, барака, грака, бъргака...

Смее се, после отваря бележника си и чете кратки стихове. Ако авторът им бе друг, навярно бихме ги подминали пренебрежително, но Александър Геров има дарбата да задържа шаблонната ни мисъл, докато я накара да се преобрази и да го разбере.

*Камъните са най-трайни,
защото нямат тайни.*

*Защо са добре глупците?
Защото мразят щурците.
Защо са зле щурците?
Защото ги мразят глупците.*

Още стихове с попадения имаше в стария му бележник, но те ми напомниха стихосбирката „Прашинки“. И там Поема е лаконичен, но не чак толкова:

*Материята много бавно
човешки образ си създава.
А този мозък – колко странно! –
сам себе си унищожава.*

*Или:
Войници и мотори се изпробват.
И бога на вселената трепери...
Човекът е изгубил своя образ
и няма никога да го намери.*

Сашо Геров не обича да слуша одумки. Затваря се в себе си като таралеж и чака лошото да отмине. Но веднъж му разказах сюжета на шантав филм, в който жената се превръща на финала в орлица и литва дявол знае къде. Лицето му засия. Помислих си – може пък оня филм да не е бил толкова ненужен в своята обърканост?

Като него може да се живее само с чиста съвест, а съвестта на всеки поет се оглежда в поезията му. Александър Геров няма от какво да се срамува, защото никога не е създавал фалшиви стихове. Вярвал е в България, както вярва и днес. Той е един от малцината, които могат да я видят и през един прозорец. Един от малцината, чиито слова – уж познати, по новому звучат:

*България
на Ботев и на Левски,
на упоритите учители в селата,
на милионите работници и селяни,
които държат в ръцете си сърпа и чука
и цялото бъдеще на нашия народ –
аз искам да те видя
силна и щастлива...*

„България“, 1940 г.

Утрешният ден ще го срещне отново с грижата за близък, с едно приятелско гостуване от Панагюрище, с нов рег в бележника. И с онова учудване от всички и от всичко – ту радостно, ту тъжно, без което поезията не може да гиша.

На съседния булевард, срещу подлеза има малко кафене. В следобедните часове ще се отбие там, за да изпие две горчиви глътки и да послуша музика – от младежката. Ще седи и ще гледа шарения ученически свят, ще го наблюдава и ще се диви на красотата му и на оня чудноват български, примесен с „чао“ и „окей“, за които напразно ще търси подходящи български рими.

– Сред млади хора винаги ми е добре – признава Поета. – Дори да съм болен, пак ми е добре.

*10 октомври 1989 г.
София*

Трендафил Василев

СТИХОТВОРЕНИЯ

(75 години от рождението му)

КОЗЛЕ

Пасеше дядо бяло козле.
 Той бавно пристъпваше вече,
 та беше го вързал с въже,
 да не ходи далече.
 Козлето пасеше,
 растеше,
 опъваше дядо все към гората.
 Старецът –
 от път побелял, за път го болеше,
 но как да откъсне
 нозе от земята.
 И тъй лека-полека
 въжето тънееше.
 И взе, че се скъса.
 Превърна се дядо
 на малка могила от пръст.
 Въжето –
 на козя пътека.

ПАНАИР

Как здраво се хвана за купола бурята,
 въртящото чудо запря изведнъж,
 чадъри и люлки за миг се катурнаха,
 сладоледът стопи се от лудия гъжд.

Утихна след час и денят се завърна.
 Но вместо да лумне пак с багри и звуци,
 панаирът към мене гърба си обърна
 и си тръгна с коне и каруци.

Заплаках от мъка! Тъй кратко се радвах
на тая най-чудна, най-щедра игра –
гъждът неусетно я скри и открадна,
остана във джоба едничката моя пара.

Вървахме към село... Аз стисках до болка
парата и беше ми пусто и тъжно.
А тате и мама до мен благославяха Бога,
че пратил навреме за нивите гъжд...

ВЕЧЕРНА ПЕСЕН

Старица тихичко оплаква
изгъхналия си стопанин...
А песента за края знак е
и до мъртвеца ще остане.

И тръгва вятърът вечерен
през люляци и през чимшири
по-топла стряха да намери,
по-друга песен да издири.

По път загубил тая вест,
лъхът си ведър да вплете
в гласа на майчината песен
и над заспиващо дете.

СВЕТЛО

На майка ми Ванка Талева

Тъй често идват нощите
непосилни,
непреклонни...
И кръстосан от тревога,
домът ти, майко, как осъмва...
Но ти не спиш,
не свиваш крак,
злите духове прогонваш.
И няма миг,
във който до тебе да е
безответно, тъмно.

И семен гъх опазила,
през скали и пропасти
на пътека стръмна, тъмна,
в очите си пренасяш
два пламъка от залеза
и с тях запалваш утрото...
И жив, и цял,
домът ти съмва.

МОМИЧЕ В ЦЪРКВА

Сред богомолци смирени – бледоръко момиче...
Свещта си припалва, молитва шепти.
Духът му болното тяло съблича
и през купола нейде далече лети.

И кой за такава съдба го заигли –
вместо да грее гъга от лъчи,
тъмнило да бъде под дългите мигли,
да няма за радост и хора очи.

И си мисля сега за туй множество грубо,
на което аз брат съм, баща съм и син,
как щедро се учи то да погубва
и отчайващо малко – как да спаси.

И в тоя храм, където се плаче и пее,
за кого да се молим... Ще дойде часът,
когато докрай със стената се слеем
и застанем до грешните в Страшния съд.

Славчо Николов на 70 години
СТИХОТВОРЕНИЯ

ЖЕНА

Дори от мене дивностите си прикрила,
заг толкова естествения си, спокоен жест,
вървиш щастлива, вече народила
възхитите на всичко, до което се докосваш днес.

А утрешните дни, в които сигурно ще има
и скръбни страници, и по-горчиви старини,
остави в къщата, по тълите и под килима,
галече от мушката и сладките ти хитрини.

И как сълзи след теб денят, и как размесваш
във хаос, от гългата оцветен, ти огъня и пепелта...
И уж те има, уж си в мене, а пък обосял, къде си
и коя си аз питам даже и сърдитата ти красота...

БАБА ВИДА

Мълчи, защото всичко знае
за вековете крепостта.
Край нея кой ли не играе
на жмичка с вятър и листа?

Следи ни вечно баба Вида
из пребрадените стени...
И като майка, без обиди,
тя помни кой ѝ измени...

Познал честта, горял в измами,
бил в падини, на лесен връх,
презира мъдростта си камък
и пуши зеленикав мъх.

А над реката бърза птица
сър вест от гревността лети.
В дървета – есенни войници –
забравя паметта гнети.

А вгледаш ли се, по вълните,
петна от слънце са гнезда
на тайните край нас, които
не само аз със страх следя.

Събрал е всичко, като в чудо,
в недружелюбните платна
художник без брада... И трудно
се диша в тази тишина.

Не спира времето... Играе
на жмичка с вятър и листа.
Мълчи, защото всичко знае
за нас отдавна крепостта.

В ГРАДСКАТА ГРАДИНА

Какво не е видяла пролетта, но пак проблясва,
отваря цветовете, закача сутрин новите листа
и все не чува, че под грохналия кестен
си бъррят нещо весело животът и смъртта.

Във градската градина нежен зов, а не прокоба.
От този зов избухнала, неясна, птицата трепти.
И аромата в жълдъдова чаша жадно пробва
най-старата от моите забравени мечти.

И пак гуша и памет – още сложни, вироглави,
в зеленото, от вятъра разляно,
край себе си ще се въртят...
Ще ги ругаят.. Ще са криви... После ще са прави,
но все нанякъде най-сетне те ще продължат.

Общинският човек до храста госта престарано
коси въздишката на първата трева
и пред очите ни умира цветната поляна...
Във поглед на зверче ще я откриеш след това...

Жужат като пчели, налели своя кошер,
пролетните грижи
и всяка суета, измама вихрушката от тях мете...
И този свят къде ли не, защо ли не се движи,
но спира да отгъхне във шепичката
на щастливото дете.

Какво ѝ е на пролетта! Избухва! Прави всичко лесно...
Боготворена, не боготвори, танцува
и пилее пролетта...
Не чува, че под сянката на грохналия кестен
си бъррят нещо весело
отдавна животът и смъртта!...

ПАРК

На младите поети от клуб „Фотони“, Търговище

Пеперудата си чака
пеперудената шарка,
а край нея тича, кляка
старецът за здраве в парка.

Там, зад храстите, косачът
мъмри строгичко тревата,
а пчелата май прескача
и прашеца във цветята.

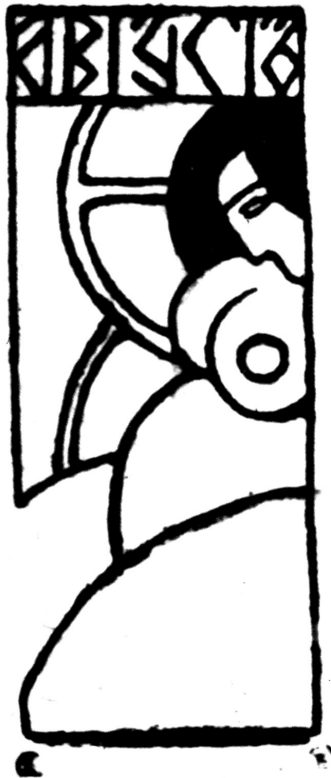
От години вече дери
нещо в този край ветрецът.
Билки за тъга събира,
отмалял, дори щурецът.

Жабче в локвичка се пули.
Търси паметта забрава.
Още чули, недочули,
вече знаем: нещо става...

Въздухът – и той се движи...
Борът на върха отсъди:
„Дребните си, смешни грижи
вече всеки да пропъди...“

А природата съблича
дрехата си уморена.
Своята молитва среща
скритата утеха в мене.

Пеперудата си чака
пеперудената шарка.
Чува се, че диша някой,
бяга – от какво ли? – в парка.

Гео Милев • Август

Владимир Колев
АНАЛИЗ ВЪРХУ БАНАЛНА
ЛИТЕРАТУРНО-СОЦИАЛНА ТЕМА
С ЕЛЕМЕНТ НА КУЛТУРОЛОГИЧНИ
СЪПОСТАВКИ

КАК СЕ ПРАВИ МОДЕРНО ОБЩЕСТВО
ОТ НЕМОДЕРНИ ХОРА?

Отговор: Трудно. Още по-точен отговор. Много трудно! Няма да дам веднага съдържанието на най-точния отговор.

„От разума, основан на вярата, човекът на новото време минава към една нова вяра, основана на разума. Това е истинската същност на модерната епоха“¹

Нека поговорим за модерното. Модерното е най-новата продукция, излязла, условно казано, вчерта.

МОДАТА Е НАВСЯКЪДЕ

В живопис, музика, поезия. Както и в практическите им, ежедневни производни: шлагери, дефилета, картини... Колкото по-абстрактна е областта, толкова по-особено е звученето на модата, която я обвива.

Модерност – това е еднотипност. Нецо се прави като груго нецо и като груги неща. Например: В края на XIX и началото на XX в. къщите, строени по улица „Шунка“ в София, са еднотипно модерни. Стилът е сецесион. Заемка от шикозната Западна Европа. И понеже в този сецесион се прокрадва все пак нещо нашенско, той може да бъде определен примерно като „южнобалкански столічен сецесион“. Сецесионът става мода на света за госта време. Навсякъде и във всичко. Включително и в оформянето на мъжките физиономии. „... по това време еднотипно оригинални мустаци носят както Роберт Музил, така и Зигмунд Фройд, Фридрих Ницше и един слабоизвестен виенски художник“².

Слабоизвестният художник се нарича се Аголф Шиклгрубер.

Привидно всичко е ясно. Модерно общество се прави от модерни хора. Модерният човек Шиклгрубер например иницира създаването на модерно

¹ А. Пантев „Пътят на модерния свят“, изд. „Тилия“, 1994 г. стр. 9

² Сент Екзюпери „Избрани произведения“ – „Земя на хората“, изд. „Народна култура“, 1964 г., стр. 161

4. К. Бланчард... „Мениджърът и маймунката“, изд. „Атлантис“, 1991 г., стр. 61

общество, наречено национал-социализъм. Днес всички убедено го клеймим, но в средата на 30-те години на ХХ в. за него липсват еднопластови оценки. (Споменах ли, че Шуклгрубер и Хитлер са едно и също лице?)

ДОТУК ГОВОРИХМЕ ЗА МОДАТА КАТО ВЪНШНА ИЗЯВА

Като облекло. Като изглед. Като система от някакви виждания. Представителите на една мода са носители на общи елементи и затова попадат в една група.

Но ако се спрем само на външното въздействие и външните сходства, все едно, че нищо не сме казали. По-същественото обикновено е скрито. Готическата катедрала кара човек да се възвиси, когато застане срещу нея, но тя е основана освен на естетиката на архитекта и на строгата разчетливост на инженера. Когато говорим за готическата катедрала, ние не трябва да гледаме на нея само като на сбор от камъни, а като на някаква конструкция, споила тези камъни с Божествен дух.

Именно – Божествен дух! Трябва да приемем точно това определение, независимо от това, дали сме атеисти, ограничено вярващи, или просто вярващи. Божественият дух става достойние и на атеистите, ако са развили в себе си съответната усетливост.

Можем да уподобим модерното общество на катедрала, която дава общ, модерен облик на всички камъни, от които е изградена.

ГОВОРИМ ЗА ГРАДЕЖ

И отново гледаме към катедралата. „Земята по-продължително от всички книги ни учи да познаем себе си. Защото тя ни се съпротивлява. Човек открива себе си, когато премери сили с някое препятствие.“¹

Изграждането е свързано с преодоляване. По-точно, със самопреодоляване. И с вяра. Помислих си за френската култура и ми минава през ума, колко поколения каменогелци са прекарвали живота си като строители, докато накрая, някой от живеещите го острова е можел да се ползва от привилегиата една сутрин да отвори очи и да види не грубата постройка. Не купчината камъни. Не стълпотворение на хора в работно облекло. А Нотр дам дьо Пари – храм, изящен като всичко, докоснато от Божествения дух.

„... аз се сецам за фермера, който попитал съседа си защо кара синовете си да блъскат, като става въпрос само за отглеждане на царевица. Фермерът отговорил: „Така отглеждам не само царевица, но и синовете си“².

И Екзюпери и Бланчард говорят за едно. Модерните постижения се базират на ежедневен, сив труд. Образно казано – на борба със земята. За да се достигне го модерния резултат.

Погледнато по друг начин, всяко общество, в началото на развитието си е плод на еднаквост.

Съвременниците достигат до еднаквост във вижданията си за света и затова действат относително еднакво. Тази еднаквост носи името мода. Модерното общество е плод на поредното модно виждане. Плод на модерната еднаквост.

¹ Сент Екзюпери „Избрани произведения“ – „Земя на хората“, изд. „Народна култура“, 1964 г., стр. 161

² К. Бланчард... „Мениджърът и маймунката“, изд. „Атлантис“, 1991 г., стр. 61

Ще прозвучи странно, но...

И ЧИНГИЗ ХАН Е СЪУМЯЛ ДА ВНЕДРИ НЯКАКВА МОДА.

В голяма маса хора. Съумял е да ги подчини на волята си и да стигне до впечатляващия резултат – създаването на уникална империя. Друг е въпросът, че уникалните империи не могат да просъществуват дълго. Те бързо умират. Илюстрация с баналните примери – империи на Наполеон, Хитлер, Ленин...

Отново изпъква съществен елемент в строежа на модерното общество. Еднаквостта не е достатъчна. За да бъде трайно, модерното общество трябва да бъде настроено позитивно, градивно. Ако се базира само на огъня и меча, може и да бъде модерно, но ще е за кратко...

Предпоследна условност. Модата е масово консумиран продукт, но е почти индивидуално творение като идея. Или творение на елитарно мислещи хора, апостоли по настройка. Вижданията на тези апостоли завладяват маси от хора и стават религия. Модата е вид религия. По-краткотрайна, или по-продължителна. Но религия.

ДА, ХРИСТИЯНСТВОТО СЪЩО Е ВИД МОДА,

пуснала корен по времето на един невротизиран римски император – Тиберий. Вероятно, защото модата на тиберианското общество не е имала какво да даде на хората?...

„Може ли да се прави модерно общество от немодерни хора?“ Ако ползвате удобството на голото социално отрицание, няма да стигнем далеч. Задачата, привидно изглежда невъзможна, защото е вид социална алхимия: ще трябва да получим нещо благородно от неблагороден материал.

С риск да бъде обвинен в снобски елитаризъм, твърдя обратното: Модерно общество се прави от материала на немодерните хора, които съставляват пълнежа на всяко едно общество – като камъните от катедралата.

Може. И става! Но само, ако се роди идея, която притежава способността да намагнитизира хората. И ако се появят апостолите...

Владимир Стоянов
САМОИДЕНТИФИКАЦИЯТА
НА ЕДНО ЕСЕННО ЗАВРЪЩАНЕ
(за книгата на Лъчезар Селяшки
„Съчки в слънцето“)

Лъчезар Селяшки е човек, посветен на словото. Той е автор на стихове, проза, преводи, литературна история. От дебюта си „Самотни гуми“ (1991 г.) до днес присъства в българската литература – тихо, спокойно, ненаатрапчиво, но с достойнство. Член е на СБП, на Съюза на преводачите в България и на Българския хайку съюз.

Да се опиташ да събереш в шепна най-хубавото и различното, което си написал, да го оформиш като антологична поетична книга и да я посветиш на родителите си, подчертавайки пиетета си към приемствеността във времето на пресметливостта и хаоса, е истинско предизвикателство и изпитание. Книгата „Съчки в слънцето“ е осияна от светлото прозрение, че човек няма къде и не бива да бяга от себе си. Единствено **есенното му завръщане** напъва със смисъла на преоценката битието му, прави го съдържателно и необходимо, превръща хаоса в космос. То му дава възможността да назове и нарече живота си, да го изтегли от реката на архетипите, да му предостави правото на самоидентификация. Затова и семантичната верига, образувана от заглавията на петте цикъла и кореспонденцията ѝ с обединяващото название е красноречив пример в това отношение („Съчки в слънцето“ – „Есенно завръщане“ – „Брегове далечни“ – „Стъклен лабиринт“ – „Везна“ – „Другият глас“). **Есенното завръщане** (оценъчното преосмисляне на битието) започва от детския и младежки копнеж по **брегове далечни**, преминава през **стъкления лабиринт** на спомените, през **везната** на самооценката, за да достигне и да се слее с **другия глас**, който от години кълни в теб и чака себепостигането си, рождеството си, чуването си. Но за да достигнеш до него, са нужни *любов* към ближните и близките, *смирение*, *съпричастност*, *наdejда*, *вяра*, *жертвоготовност*. Те са съчките, с които можеш да поддържаш огъня и топлината на слънцето, да го спасиш от пепелта и студа.

„Съчки в слънцето“ е книга за интегрирания човек, за минивселената, която с петте си сетива враства в света около себе си, приема го, подчинявайки му се и в същото време подчинявайки го на себе си. „На слънчев лъч облегат“ лирическият персонаж на тази книга гледа „Река/та/“ на живота. Чува гласа на „Щурче“, вижда „Зелените посоки на гъжда“, „Птицата“, оповестила, че *душата му пак се е разлистила*. Така всъщност „Човек върви по пътя“, почиства ужаса от *Освиенцим*, от *Пражката*

пролет, преживява античната красота на света и през нейните реликти достига до своята *Айфелова кула*.

Думите в тази книга са „Азбука за слепи“, брайлово писмо за „Нощ/та/ в Родопите“. Но само чрез извисяващата романтика на тази нощ и чрез нейните руини можеш отново да погледнеш „През клоните на звездното гърво“, да разбереш „На ръба на пропастта“, че си в „Родина/та си/“. И тогава да кажеш „Сбогом на съня“, да грабнеш „Фенера на Диоген“ и да се превърнеш в „Крайъгълен камък“, в „Златна жилка“, в „Светлина“ и в „Изкуство“ на мирозданието.

Така почувствах като читател и редактор на книгата одисеята на средищния лирически персонаж. За това разговаряхме с автора в процеса на окончателното ѝ завършване. Затова повярвах на Лъчезар Селяшки и на думите му, които са истински, разпознаваеми, вълнуващи, човешки.

Из сп. „Везни“

Лъчезар Селяшки
СЪЧКИ В СЛЪНЦЕТО

ЗЕЛЕНИТЕ ПОСОКИ НА ДЪЖДА

На Виолета Солникова

Сънят.
Посоките.
Дъждът.
Жарава
трепти на хълма.
И сенки на облаци –
парашути –
докосват тишината.
Тополи –
тръби на орган –
сънуват
зелените посоки
на дъжда.

РОЗАТА

Сутрин,
на чаша кафе,
когато си събирам мислите,
обичам да гледам розата,
посадена от мама.
Тя никога не изменя
на класическата си форма,
не преяжда, не препива,
не си поглежда нервно
часовника,
не отива никъде
и отникъде не се завръща.
Не лъже.
И не променя цвета си.
Затова обичам да гледам
розата,

посадена от мама,
през стъклените сфери
на мислите –
сутрин,
на чаша кафе.

ДУШАТА ПАК ДА СЕ РАЗЛИСТИ

Унилият пейзаж
с дървета от вятър,
скалата ронлива
от бликаща мъгла,
тревожната птица
с опашка камертон,
загледана в ято
от жълти листа –
самотните ми жалби,
премръзналият смях...
С какво ли могат
да ме утешат?

И те ли
като мен очакват
душата пак
да се разлисти?

ПАРИЖ

На Атанас Далчев

Пулсираш в хиляди реклами –
изтънчен, весел, артистичен.
Огнище цветно, сън измамен,
Париж, как властно ме привличаш!

Разлистен зов, хор сладкогласен
на ангели в разгулни грехи
и плод си ти – до смърт опасен
за моята набожност крехка.

Вървя по Ке Волтер. Напразно
момчето чорлаво, брабчето

аз търся сред безброй съблазни –
отишли са си със поета.

И книгите на букиниста
прелиствам пак с душа смирена,
тъй както Далчев е прелиствал
с лице, от Сена озарено.

Като въздишка ще премина
през тебе, град, пазар суетен.
И люлка на мечти невинни,
и дом за толкова поети.

Париж, 1997

СЛЯПО МОМЧЕ НА ПЛАЖА

– Морето има ли очи? –
попита сляпото момче.

Гласчето му като ключе
отключи моите очи.

ИНВЕНТАРИЗАЦИЯ

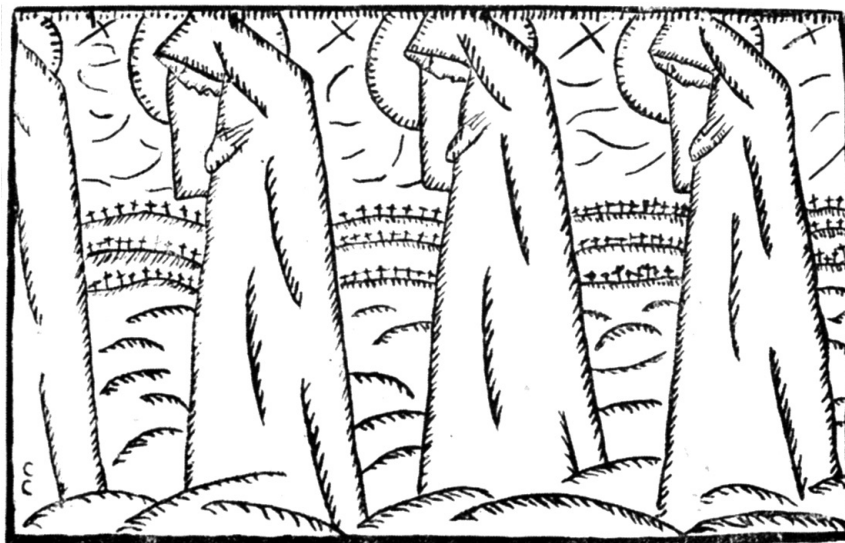
прашен роял, афиш за гастрол
чаша кафе флакон валидол
рокля перука маска за бал
книга готварска моден журнал
вана пешкир луксозен сапун
снимка на мъж препариран паун
ябълка нож рецепта за щрудел
радио стар проскубан пудел
кукла със сини тъжни очи
музика в мрака тихо звучи
чакам те още обич голяма

липси повреди в стаята няма

СЪЧКИ В СЛЪНЦЕТО

– Какво правиш? – попитах татко,
седнал като шаман край огъня.
– Притурям съчки в слънцето –
отвърна той и се усмихна.

Татко отгавна го няма.
Остана чистият
и неугасващ огън
в душата ми.

Сирак Скитник • Рисунка от серията „Български балади“ (публикувана в сп. „Везни“, г. 1, кн 5)

Теодор Христов

(1969–2007)

СТИХОТВОРЕНИЯ

Седма година живеем без талантливия поет и философ Теодор Христов, който ни напусна нелепо рано. Той е автор на философско-есеистичната книга „Усмивката на Бога“, на издадената посмъртно двуезична философска студия „Киркегор танцува свободата“ и на издадената посмъртно стихосбирка „Нощта на моя ден“, както и на издадената посмъртно трета негова, с поетични иронии, книга „Пародии“.

ПРОЛЕТ

**Пролетта на поетите... Колко ли гуми
излетяха с въпроси до вятъра!
Той ги чете и говори с куршуми –
такава му била вярата.**

**Пролетта на поетите, казват е в бяло.
Пролетта на поетите много се смяла –
след стихове, вино и царска вечеря
Бялата гама се нагиздила в черно.**

**Пролетта на поетите дяволска!
Колко душици родила е тази земя ялова...
Като молитва на цигани
пролетта на поетите в бяло е.**

**Де ще се мери момчето
с очилати поети, брагати мислители;
то тича през май под небето –
тъй мъката бързо отлитала.**

**Тъй момчето играе, не пита
звездопада с лъжите.
Веселият май към него полита –
радостни са на пролетта очите...**

ДАЛЕЧ, ДАЛЕЧ...

Далеч, далеч от стиховете!
Незнаен демон те оплете
с книжовния потаен дим
и женски устни – с хищен грим.

Далеч, далеч от стиховете!
Но не намразвай ти поети.
Мисли със жалост
и без злоба ти за тях,
защото те са звезден страх.

Далеч, далеч от стиховете!
На острова блажен с жена,
с дете на раменете.
Там ветрове препускат смели –
на Господа конете бели.

МОМЧЕ

На моята любима Майка

В спомена момче красиво
се смее толкова щастливо...
То пуши тайно, нейде ще се скрие –
живот живее си в игра и оледия.

О, как лудеех из градините
с разрошена от вятъра коса!
Че грозни били са годините
немее сърцето сега.

Растях щастлив и в боеве се сблъсках,
а в пролетното утро играех с весел смях,
в локви джапах, дрехи късах
и после уморено спях.

Усмиввам се с тъга сега,
щом спомня си таз веселба.
Ще ме събуди вятър сутринта –
момче с прошарена коса.

***

Сълзите ни светят отгоре нощем.
 Кръвта ни изтича тук долу, в белия ден.
 А хлябът, който ядем,
 се превръща на трева,
 когато умрем.

Усмивката светла остава във белия ден.

ПРИЯТЕЛ

Да имах аз поне един приятел.
 Поне един!
 Поне един!

Пак срещнах бяла зима.
 Самин!
 Самин!

Другари са ми ветровете.
 През пролетта и цветовете.
 Амин!
 Амин!

Жестоко е да гледаш.
 Простора син!
 Простора син!

Тук нийде, нийде няма хора.
 Ела, мой Чакан син!
 Мой Чакан син!

О, ЖИВОТЕ...

О, животе, толкова обичан!
 Така възторжено посрещан,
 по детски засмян,
 радостно и щастливо прегръщан.

О, животе, хиляди пъти
 преглъщан и изплакан си ти!

**О, животе, така безцелно пожертван!
Толкова бленуван,
толкова мечтан,
сънуван.**

**О, животе, с гръх на люляци
ще те зърна ли пак?**

**Сирак Скитник • Илюстрация към „Марионетки“ от
Чавдар Мутафов (публикувана в сп. „Везни“, г. II)**

Георги Н. Николов
НЕЖНА ГЛЪТКА СИНЯ ВОДА,
ИЛИ ЗА РАННАТА ЖЕНСКА
ЛИРИКА У НАС КРАЙ МОРЕТО

Всъщност, с тези рогове нямаме за цел да разграничаваме българската маринистика на „мъжка“ и „женска“. Нито да участваме в неактуалния вече спор има ли място за тези понятия в живота на литературата. А да поемем мирис на море в стиховете на наши поетеси от началото на миналия век и до 30-те му години. Защото те именно съграждат нежната му основа за отминалото им бъдеще. Когато на творческата сцена гостта по-късно ще се появи Надя Кехлибарева с редица свои съвременнички, докоснали бегло, но чувствено стихията. И чудесната Ваня Петкова в „Синята книга“ ще възкликне:

*Тръгни!
 Отплувай!
 Никога не се обръщай!
 Със кораба.
 С вълните,
 със спомена във кубрика.
 Сбогувай се, сбогувай се намръщен –
 да не познаят, че си още влюбен!
 Иди на онзи бряг на Ропотамо,
 сред вечната прегръдка на камъшите,
 където котва хвърлихме тогава
 и не помислихме за връщане.
 Където цяла нощ звездите ни люляха
 и с глухи барабанчета вълните
 по палубата биеха и пяха
 със дива музика скалите.*

„Раздяла“

Десетилетията, разделящи съвременни послания и първи опити в тази област, предлагат сериозни примери за синя лирика. Те почиват и в „Снежинки“ – книгата на първата следосвобожденска поетеса Екатерина Ненчева. Далеч сме изобито от мисълта да свързваме мадоната в черно с маринистиката. Нейният осъзнат трагизъм носи различен емоционален печат. Но, така или иначе, като символен инструментариум стихията присъства в лирическото ѝ наследство – „лекокрила лодка“, „вълна със песен тиха“, „безкрайно море“, „желаний бряг“, „морски равнини“, „гълбини“ и пр.:

*И той разкри тогаз сърцето си пред мен,
цял трепетен ми той откри тогаз:
въздишки рой е на морето поверил...
и тоз ответ в душа си скрих го аз.*

*... И днес, залутана сама край туй море,
във вълните шумни вслушвам се с тъга –
една да чуя от въздишките му сал...
Но със смях вълни се плискат о брега!*

* * *

Макар само фон и неосъзната изповедност, морето заема свое скромно място в поезията на Екатерина Ненчева. Скромно, но не и неясно. Авторката знае заболяването си и неговия фатален в онези далечни времена финал. Тя е твърде млада, за да се примири с него, а и кой човек би очаквал тъжния си край с апатия? Немалко автори са прекъсвали житейската нишка в горест, отчаяние, разочарование, любовна мъка. Но не с безразличие. Ненчева опитва да отдалечи смъртта и в безкрайността на синята шир открива съдбовния гар да избяга от нея. Чрез логката-пратеник да отхвърли нерадата орис. Та по безкрайността на вълните да открие нова, по-слънчева за себе си съдба. За младостта си. И за своята любов...

Затова не е чудно, че в краткото ѝ наследство откриваме и друг маринистичен символ: фарът. С какво привлича вниманието на Екатерина Ненчева той? Навярно – с пътеводната си същност. Смисълът, който тя вижда в него през паяжината на болестта е равнозначието „отчаяние – надежда“. Както стихията, мамеща я в далечините и фарът ще се притече на помощ, показвайки дълголетни посоки извън примката на смъртта. Стиховете, в които се явява той, са истински вопъл за помощ. За милост и човещина:

*Далече тамо, сред море пустинно – на скалата тъмна
изгрява в тъмни нощи блед, вълшебен фар.
Високо там, наврѣх скалата стрѣмна
надеждата въздига вековечни си олтар...*

*И нас, чедата земни, мами фара от скалата стрѣмна
нас, земните чедата, чедата на скръбта!
Там мами ни, далечно, в бездна тъмна,
измамният светлик, надежда сетня – във
смъртта!*

„Надежда“

По същото време, а и когато Екатерина Ненчева е вече спомен, на литературната сцена у нас вече са заявили поетичната си гарба, докосваща вълните, редица авторки. Ще припомним Пенка Цанева-Бленика, Магда Петканова, Весела Страшимирова, Люба Касърова, Мария Грубешлиева-Балина, Елисавета Багряна, Дора Габе, Яна Язова, Веса Паспалеева, Калина

Малина и други още – всяка със свое начало и своя публика. За част от тях: Багряна и Дора Габе, е писано много и преповтарянето му е съвсем излишно. Други, като Весела Страшимирова, излязоха от незаслужена анонимност. Веса Паспалеева не би трябвало да се разглежда, когато става дума за маринистика, само като приятел на децата. И считам нейната „Моряшка песен“ за програмна в светоусещането ѝ към солените теми:

*Обичам те, Черно, неверно море,
обичам те, водна стихия,
през нощите черни, когато ревеш
и с бяс се в скалите разбиваш.*

*Обичам ви, сини, далечни простори
окъпани в златни лъчи –
кога от вълните се ражда Аврора,
и бездната страшно мълчи.*

В четиридесетте години на миналия век част от българските поети създават, като допълнение към маринистиката, т.н. „маршове“. Най-ярко име в тази галерия сред женските имена е Багряна. И в този жанр тя е впечатляваща с откровено декларирана обич към България и готовността да се опазят границите ѝ неприкосновени. От реговете лъха младост и жизненост. Дълбоката философска естетика на „Бретан“ безкрайно се различава от „Моряшка песен“, адресирана към масовата аудитория. Към насочване на вниманието в святи за българската памет исторически факти. Към труд сред кипнали вълни, с оптимизъм, добротата, човечност. Маршовете на Багряна не са познатата маринистика, завещана под перото на авторката, но са нещо също така талантливо, макар необичайно за нейното амплоа:

*Мяргат се далечните морета,
бурята премамливо зове.
Верни на моряшката несрета,
Ний сме гордите ѝ синове.*

*С родното си знаме ще преминем
като блян над всичките води.
В името на нашата Родина,
Бог живота ни ще пощади.*

И още – поетесите от галерията на 20-те, 40-те десетилетия на ХХ в. живеят във време на исторически корективи за страната ни. На обединени граници, целувани от българско море. На българи, които никаква граница вече не разделя. Те не остават безучастни. А най-ярък спомен за случващото се в сърцата на съвременниците оставят Калина Малина, Дора Габе, Веса Паспалеева, като сериозен неин дял е адресиран към децата: „Прег Тутракан“, „Добруджанче“, „Беломорец“, „Към Силистра“ и т.н. Те отчасти са плод на политическа конюнктура без актуалност гнес, но в никакъв случай не губят художествената си стойност и цветна образност...

Но тези две теми в случая са странични и са обект на други изследвания. За да можем да потърсим общи черти в нашата „женска“ маринистика през първите десетилетия на миналия век. Без да мърдуваме върху природата на жената ни се струва, че нейната свята цел е майчинството. Смисълът на морето пък е доста по-различен. Какво свързва и влита двете символни величини? Безспорно – първичната им същност...

И морето, и палитрата в женската гуша не могат да бъдат стегнати в рамките на делничното, скучното, „познатото“ познание. Негов двигател е стихията, а картината на покорство е винаги измамна. Наистина, човешката природа и вечността на стихията трудно могат да бъдат съизмерими иначе, освен в амплитудата от хрумвания, чувства, лъчезарие, напрегнатост. Поетесите, отдали лирика на морето, рядко имат стихове, в които всички заглавия са спокойни и умиротворени. Природата на жената не е създадена за подчинение. В нея са втъкани взаимно изключващи се чувства, които я правят загадъчна, неясна, желана за опознаване и за възторг. Лежерната гама придружава като втора природа женския свят и това е видно в историята на маринистиката в разглеждания период. Борбеност и подчиненост, любов и отрицание, тишина и буря са символи, антагонистично свързани в творбите на споменатите авторки. Защото природата и жената, продължаваща живота, произлизат от един разум и се ръководят от общото му изначалие. Всеизвестна е привързаността на женската природа към дом, семейство, род. Но съзнанието на българката винаги е било освободено от окови. Можем да оприличим гушата ѝ на птица, зарееяна над вълните. Предизвикваща бурен в природата гняв с гордия си полет... Тя впрочем е подчинила безкрайността, по право отредена ѝ в линията на хоризонта, гдето морето и небесният свог скрепяват вечното единство. Коемо като осмислено твърдение предлага Магда Петканова в строфите „Край синьо море“:

*Много песни са написани за тебе,
но видял ли те е някой все едно и също?
Странникът моряк, водите ти що гребе,
всеки миг различно с поглед те обгръща.
Що си ти – вода събрана върху земна гръд
и сърце огромно, що пулсира вечно,
в жаждата за нов свят – светъл път,
в мислите ни – синина и безконечност.
Или ти си смърт, страхотна бездна,
че дори луната, щом глава изправи,
смее се, заплашва, че при теб ще слезе
и ще се удави.
Или ти си тука свежест за земята,
чистият и ведър поглед на детето,
или ти си само люлка, във която
се люлей небето?...*

В своята философски задълбочена поезия Бленика допълва морето с безнадеждната преходност на човешкия живот. Природният феномен

винаги навява тези асоциации на творческите люде. И с право. Споменът за редица поколения, битували край брега в борба за прехраната, е изтрим от вълните по крайбрежния пясък. Може би – за да отстъпи място за угващите след тях. Лицето на когото ще бъде изтримто на свой ред. В този неумолим кръговрат синият силует изглежда странно спокоен. Враген в своя събрат – времето. Съзателят им, вечността, ги обрича на безсмъртие и в това безсмъртие Бленика вражда примирението на пътник, целуващ морето мимоходом. Но и то струи от реговете с непогравената красота на виталното възприятие:

*Тук няма път, следи, ни стъпки
и времето не пише каменни скрижали
да се спаси от смърт и от забрава –
чертае миг след миг сребристи линии морето,
които вятърът безследно заличава.
И вековете спят спокойно
в дълбините утаени,
замрежени от водораслите зелени...*

*А горе върху тях е вечно сменяща игра –
във огледалната повърхност отразени,
минават хиляди съдби, от бурите следени...
Рибари-труженици, здраво стиснали веслата,
със мрежи, пълни с драгоценен лов;
ту двойки влюбени – забравили земята
в магията на своята любов –
като видения по лунната пътека;
ту тежки параходи отдалеко...*

„Море“

Люба Касърова в тон с времето, в което живее, плува в морето разбунения човешки свят. Громко търсец отговор на кървави проблеми, които людеге създават помежду си:

*Сред тъмна нощ дълбока – дълбоко стон проплаква
с вълните на морето, преляло се в небето, –
пред погледа ми ням.
В коя ли е насока? Кой беден помощ чака?..
световната ли болка ломи скали в морето?..
Ответът е – не знам. „Стон“*

И веднага допълва в „Другарки“:

*Не сме ли ние вълните на другото море –
човешкото море – що стене безутешно
под жребия проклет?
Подайте си ръце! И ние като вълните –
в морето кръв и плът –*

*да бъдем кървав стон – и огнена стихия
в човешкия стръмен път.*

Цялата енигматика от стихийност, човешка мъдрост, искрено любовничество и женски копнеж за свободен избор в любовта нерядко намира сполучлив израз в баладичните моменти. Би било странно, ако те отсъстват сред богатото въображение, което нашата „женска“ маринистика е създала. И маринистиката ни въобще. В лириката им традицията на форклора – русалки, вълни, полунощни сцени, обич между човек и митично същество, е вплетена между реговете на фона на плискащите се вълни. Каква е разликата? Присъствието на синята сцена. Допълване на фона, досега преповтарян чрез планината, горската поляна, ручея... с регалите на морето. Както с интерпретацията на темите за преливане на фантастичното и реалното чрез митологемата, която героите олицетворяват. Показателен е разговорът на змея с угавницата в „Два свята“ на Яна Язова, където психологично и натурализъм изграждат картината на една приказна достоверност:

*И казах му аз: „Заблещука небето...
Луната се качва. Виж колко се щуркат звездите!
Но там от брега няма кой да погледне морето.
За туй си ти толкова силен със тия пожари в гърдите“.*

*Огледа се змеят нехайно: – Ех, чуждо момиче,
От както се помня, тоз месец ме с морското дъно обвързва.
А гледай брега! Толкоз много обичам,
Когато рибарят там кърпена лодка отвързва!...*

*Почти до веслата аз плувам, от обич треперя
За него, за лодката с двете весла.
За мрежата рибките тлъсти ще му намеря
И прилив и отлив му пращам на леки крила.*

*Обичам аз слабите, гребните, живите тука!
По среднощ препускам да стигна брега,
Да видя, кой в клонеста, гнила, рибарска колиба блещука
И старец – рибарят как въдици връзва и пее с тъга.*

„Два свята“

Не трябва обаче да се мисли, че маринистиката сред нашите авторки подминава с мълчание образа на живия човек с неговите потреби, надежди, отчаяние, апатия и още: с обобщените черти на реалния му образ. Тук се откроява друга черта в това художествено наследство – състрадателността на жената. Тя е свързана с човешки протест срещу видяното: тих, майчински, завоалиран. Но съществуващ. Далеч от гръмки фрази и стиснати юмруци, запечатаното в рима негодувание е плод на вярно прозрение, че заг гордата маска на морския труженник се крие не-

сигурност. За утре. За хляба. За добруването на неговите близки. Както въпреки прозрението, че кръчмата е храм на греха, в който омагьосаният кръг на битието, предавано от баща на син, раздава индулгенции. И че с разбирането, че „добро“ са пълните мрежи, а „зло“ – празният стомах, барабите са освободени от грехове веднага, щом са избрали да се родят в рибарската колиба – Магда Петканова:

*Морето с раменете мощни
далечни кораби люлей.
Един рибар, все мокър още
вечерната си песен пей.*

*В очите си той носи здрача
на задимената кръчма
и сигнал празен кош, сам крачи –
и търси пътя към дома.
Но кошът и домът са празни
като самото му сърце.
Сега е мъртъв за съблазни,
сега леглото му е цел.*

„Утро – II“

Този съвсем реален образ, с много чувство и вярна палитра, допълва Люба Касърова в „Море от плът и кръв“:

*И кръчмата в рибарския квартал
със дървените голи маси;
и вас ръце мазолести, корави –
калени във борба с вълните –
готови да разчупят камък и метал;
и погледите огнени и тъмни
в лицата медно обгорели –
ту морни, тъпи, блудни,
ту пък пречистени и светли,
като водата на разсъмване.*

С тези кратки редове в никакъв случай не се изчерпва темата за женското поетично присъствие в българската маринистика през първите десетилетия на миналия век. Самата ни маринистика сякаш остава малко встрани от вниманието и на критиката, и на читателската публика. Но тя съществува и вълните ѝ тихо, а понякога – и много бурно, се плискат в позабравените ѝ творби. Така, както самата природа на жената изглежда нежна и беззащитна, а в следващия миг, под напора на възприятия и чувства, помита всичко пред себе си. По това си прилича с морето, запечатано в „женските“ творби. Които трябва да се познават, а и днес още продължават да носят в дълбините си търсената от мнозина от нас многопластова естетическа стойност...

ОТЗИВИ

Валя Сотирова
ПРИНОСЕН
ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ
ТРУД ЗА ГЕО МИЛЕВ
(120 години от
рождението на Гео Милев)

За радост на всички почитатели на писаното слово на книжния пазар излезе нова книга – „Гео Милев: Начинател и редактор на вестници и списания, журналист и публицист“. Авторът, г-р Камен Васевски, е добре познат на изкушените от българската литература. Името му стои както на книги с поезия, така и на книги с проза, изследвания, публицистика, мемоаристика.

Поводът да се появи третото издание на монографията, но вече „преработена и допълнена“, както споделя авторът, е празничен и е свързан със 120-годишнината от рождението на великия творец Гео Милев. По-дълбоките мотиви са и желанието на изследователя отново да напомни на българския читател за светлия творчески път на сърцеведа. За да бъде още по-ярка проявата, авторът предлага и нови непубликувани материали, които обогатяват.

Добросъвестният читател ще направи още знания за мястото на Гео Милев в националната ни периодика. Книгата разкрива и благотворното влияние на чуждестранните издания „Die Rote Fahne“, „Die Aktion“ и „Der Sturm“ върху автора на ярката статия „Българският народ гнес“.

След „Списание „Пламък“ и неговият редактор Гео Милев“, „Гео Милев: журналистически и публицистически път“ и „Пламъчета светят с остри върхове – хроника за детските и юношеските години на Гео Милев“, както и множеството публикации в наши и

чуждестранни печатни трибуни, сега монографията на Васевски е още по-изчерпателен труд, наситен с нови писма, снимки и архивни свидетелства.

След първоначалните уводни думи на автора идва ред на един интересен акцент – портретът на Гео Милев от Николай Абрашев. Платното е собственост на Художествената галерия в Стара Загора. Възщност подобни привличащи искри се срещат и по-нататък в изследването, което го прави изключително интересно и съдържателно. В този смисъл Васевски изпълнява своето обещание да ни направи съпричастни на много нови и неогласени шрихи от пребогатия образ на Гео Милев.

Монографистът разделя книгата условно на четири глави. В първата се спира на ученическите ръкописни вестници на Гео Милев и на кореспонденциите и статиите му от Германия, онаслонени „Литературно-художествени писма“. Той проследява журналистическия път на бъдещия редактор на списание „Вezni“, който обяснимо е повлиян от книжарската и издателската работа на неговия баща – Милчо Касабов.

След сп. „Македонски сълзи“, в. „Човешки правдини“ и в. „Справедливост“ на бъдещия старозагорски книжар първородният му син сякаш добива кураж и започва амбициозно своя журналистически път.

Изследователят проследява по-подробно втория ръкописен вестник на Гео Милев – „Лира“, който не след дълго ще смени името си на „Изкуство“. Причината за това вероятно е фактът, че е запазен само един брой от първия в. „Ура“. Но ние можем да се докоснем до него, защото Васевски е предоставил в монографията си факсимиле.

Благодарение на снимковия материал той ни внушава многопосочността на идеите и темите на Гео Милев в тези ранни журналистически прояви. И въпреки че става дума за издание на едно дете на 13 години, Камен Васевски подхожда изключително професионално и с мерилото на учен отмерва достойнствата на начеващия редактор. Той изтъква рубриците, илюстрациите, псевдонимите, които създават усеща-

нето за много почерци във вестникарската му работа.

На страниците на монографията намират място писмо от Лайпцигския университет, където учи Гео Милев, го автора на тази книга, лицето на албумната книга на университета, което се обнародва за първи път, както и собственоръчно оставен автограф в нея от студента. Читателят добива представа и за дисциплините, които юношата изучава там, както и къде живее в известния немски град.

В следващите страници погледът попада на Автобиографията на Гео Милев, която е единствена в живота му и в която той се самоопределя като „българин с православно-католическо вероизповедание“.

Първата част завършва отново с хубав портрет на Гео Милев, изписан от художничката Вера Лукова.

Втората глава от книгата е озаглавена „Списание „Везни“: модернизъм и борба срещу реализма“.

Наблюдателният изследовател изтъква, че първата печатна трибуна на Гео Милев в някои отношения прилича на списание „Der Sturm“ на Херварт Валден. Но изненада тук няма, защото младият редактор и издател влиза в тесни контакти с експресионистите в Германия по време на лечението си там. Нещо повече, дори естетическата програма на „Der Sturm“ става до нейде програма и на „Везни“. Камен Васевски в труда си предоставя на любознателния читател и една скулптурна творба – глава на Херварт Валден, главния редактор на немското издание, създадена през далечната 1925 г. от немския ваятел Вилям Вауер. Тя, уточнява той, може днес да бъде видяна в прочутата Дрезденска галерия.

За ентузиазма и организаторските способности на Гео Милев може да се съди от един списък с абонати, който наброява 1460 души от почти всички градове на България. Важният документ се изтъква подобаващо и се явява ярко доказателство за интереса на българската интелигенция към едно ново списание за литература и култура, каквото е „Везни“.

Камен Васевски прави обстойн анализ на темите и проблемите, с които се занимава печатната трибуна. Отделя внимание и на положителните оценки, които то дава за гражданите събития в обществено-културния ни живот. Българският читател в онези години става свидетел на постиженията на модерните западни живописци, придружени задължително с „биографично-оценъчни бележки“ за тях.

Изследователят отчита изключителния новаторски устрем на Гео Милев, който се опитва да постави началото на едно по-различно списание, „каквото днес няма в България; нещо средно между „Мисъл“ и „Художник“; но най-вече да прилича на някоя модерна европейски списания; вътрешно – смислено и дълбоко, външно – семпло, но все пак красиво.“ Кое, разбира се, предлага хубава хартия, „особен формат, например квадратен“, стилиен печат, художествени приложения и т.н.

Сътворителят на книгата обръща внимание и на прозорливостта на модерниста, който си дава ясна сметка къде трябва да бъде седалището на списанието – дали да фигурира като провинциално или софийско. Прави впечатление и последователността в идеята „Везни“ да се придържа към чистотата на българския език, както и да следва високо преводаческо майсторство.

Своеобразният завършек на този дял от труда е поставен с портрета на Гео Милев, рисуван от Дечко Узунов. Днес това значимо платно се съхранява в къщата-музей „Гео Милев“ в Стара Загора.

Третата глава на монографията носи заглавие „Списание Пламък“ – вик против терора и зов за нови сражения с цанковистите“. С нея Васевски продължава своята критическа работа върху най-яркия представител на българския модернизъм в началото на 20 век. Но преди да разкрие достойнствата на втората трибуна на Гео Милев, той напомня и за негългия живот на в. „Възход“, който просъществува кратко – излизат само три броя.

Читателят е информиран за програмата на „Пламък“, който ще търси

сближение на изкуството с живота, но също ще бъде и „пламък на факел“. Тук Камен Васевски поставя акцент върху един емблематичен спор на Гео Милев с евангелисткия в. „Зорница“, който освен всичко друго, разкрива за пореден път публициста и като неповторим полемист. „Един свещенически вестник не може да види истинското лице на живота“ е безпощадната присъда на Гео Милев. Цинизмът на в. „Зорница“, продължава редакторът, достига до своята най-висока точка – да оправдае съществуването на гнешната лоша гържава с липсата на християнство. И понеже не сме добри християни, злото има право да властва. Защо вестникът на българските евангелисти оправдава септемврийската вакханалия, полицейския юмрук или антихуманния Закон за защита на гържавата?

Васевски продължава своите наблюдения върху значимата трибуна на Гео Милев и е привлечен от неговия сътрудник и приятел Георги Шейтанов. Той е едно безпощадно и остро перо, прокарващо тънко линията на анархизма по страниците на бойката печатна трибуна. Или Макс Мецгер, човекът, който открито проповядва експресионизма в живописата и гейно подпомага работата на Гео Милев в графичната насока.

Изследователят не пропуска да се спре обстойно и на онзи съббоносен за Гео Милев момент – триднешното пребиваване на английските лейбъристи у нас. Той подробно описва причините за започналия съдебен процес срещу поета. Освен формалната – поемата „Септември“, има и още една причина – нашумялата среща на имениния редактор с трима депутати от Англия, дошли да се запознаят с положението в България. Един от тях е полковник Джослия Уеджууд, който произнася реч в Камарата на общините в Лондон, посветена на репресиите в България след жестокия атенат в черквата „Св. Неделя“ и оттук – в нейна защита.

Уеджууд се озовава в България с още двама свои съратници два дни след атенатата, на собствени разноски, за да обследва политическия климат, създаден от цанковистите. Онези,

от които лейбъристите трябва да получат някаква информация, са „ (...) или в затвора, или избити, или пък не бяха склонни да приемат посещение от нас...“, се казва не без основание по-късно. И без да споменава имената на информаторите, депутатът е категоричен, че вярва на тях „сто пъти повече, отколкото бих вярвал на сегашното българско правителство“. С всичко това българският читател се запознава, както се полага, благодарение на тази книга.

За първи път на бял свят излиза и онзи исторически Доклад пред годишната конференция на Лейбъристката партия от 1925 г., свързан с тези събития в нашата страна.

Камен Васевски насища новата си книга и с още интересни документи, разкриващи ужаса през 1925-а. Той включва в монографията си и резолюцията на Лейбъристкия и Социалистическия интернационал като важно свидетелство за техните притеснения за България.

Дали има отзвук от изчезването на Гео Милев у нас и в чужбина? Отговорът е даден убедително в тая книга.

Верен на линията, която налага в началото, Васевски отново поставя своеобразен край на главата с портрет на Гео Милев, този път на художника Борислав Кожухаров.

Четвъртата, последна глава, е она словена „Черти от портрета на журналиста и публициста Гео Милев.“

„Начинателят на списанията „Везни“ и „Пламък“ е чужд на шаблона, сковаността и сухотата. Езикът му е жив и парещ, гързък и настъпателен, емоционален и експресивен.“ В две изречения само изследователят сякаш казва всичко за стила на Гео Милев. Той отделя специално внимание на графичните и оформителските схващания на журналиста. Акцентира върху удивителното му чувство за умереност при реализирането на изданията си – красиви букви, усет за кегъл и т.н. Политиката на редактора по отношение на рекламата е пределно ясна: по-скоро тя да се избягва, за да не загрозява. И всичко, погнчено на идеята за оригиналност и

изисканост. Поредният портрет на Гео Милев, който чудесно приключва темата и слага края на четвъртата глава, е на художника Симеон Александров.

И съвсем в завършека на монографията г-р Камен Васевски отново припомня някои вече известни документи, като писмената защита на Гео Милев пред съда, бележките, с които той реално се защитава, препис извлеченията от показанията на един свидетел и двама подсъдими, свързани с физическото убийство на твореца. В сбора от документи влиза и съдебномедицинският акт, който дава потребни црихи, свързани със смъртта на великия българин и бележит майстор на зримото слово.

Темата Гео Милев е необятна и неизчерпаема. Тя магнетично привлича и сериозния изследовател, и любопитния читател. Тридесетгодишният живот на начинателя на сп. сп. „Везни“ и „Пламък“ непрекъснато провокира към разкриване на нови пластове от интересния му житейски и творчески път. Тъкмо за това Камен Васевски го нарича „многопластов сърцевед“. Дори и след дългогодишната си работа върху този титан на мисълта, той не се уморява да се връща към него.

Тази книга предлага множество документи и тълкувания, които подреждат още по-добре представите ни за един даровит творец – естет, журналист, преводач, художник, поет, критик.

Това е книга за един „необикновен човек“.

18.XII.2014 г.

Александра Ивойлова КАТО ЗВЕЗДЕН ПРАХ

**(за стихосбирката на
Златка Тименова)**

„Голяма книжарница / малък е рафтът / за хайку“ – едва ли можем да прибавим нещо към тристишието на френския автор Филип Кинта, което очертава и характера на тази елитарна поезия, и мястото ѝ сред книжното море на днешния ден. Скромността на истинския хайджин, простотата и малкото думи, с които се изразява, го държат далече от шумното признание. Същевременно всяка стойностна проява, свързана с хайку, заслужава особено внимание.

Можем да наречем хайку сбирката на Златка Тименова книга на мълчанието. Думите в нея говорят чрез тишината, която затварят помежду си, зареждайки я с енергия. Така навлизаме в едно живо пространство, за да оцветим контурите му със собствената си история, емоция, представа.

Фрагментите в нея се възприемат в единство. Сякаш прошепнати насън, в мечтание, тези деликатни тристишия са и натезжали от „есенно злато“ прозрения. „Като звезден прах“ (поетична поредица „Пламък“) – това е дълбоко изживяна поема за пътя и човешкото битие, за стремежа на човека към вечните духовни стойности.

Само бавно и постепенно можем да навлизаме в тайните на целостта ѝ, в хронологията на „събитията“ и нейната логика. Ще открием лайтмотивни образи, основни думи, повтарящи се и структуриращи понятия, чиито вътрешни връзки изграждат скрита градация; персонажи, изникващи в осо-

бен ритъм – като във филмова лента; сливане на абстрактно и конкретно в една нова одухотворена реалност.

Читателят е призван да прониква в разказа на премълчаното. Да върви по невидимите нишки на детайла, превърнат в знак, в отправна точка по пътя на асоциациите.

„Студеният камък / познато топъл сред чуждите / хора, улици, кръстове“; „Есенна мъгла / две сенки се сливат / със спомена“.

Често нюансът на преживяването се разкрива в контрастно противопоставяне: гуми – мълчание, възлени – пепел, страх – усмивка. Съпоставката между минало и настояще поражда неизменната носталгия, меланхолията, копнежа. Днешният ден – той е един и същ от изгрев до залез, очакване, увенчано с „нищо“, изпълнен е с „човешки страхове“. Колко различен е погледът към миналото – „бавно и топло, с мирис на трева“ (цялата книга звучи в бавно темпо); към детството – „прашец от пъстри крила на пеперуги“.

„Анемонии / цветни усмивки / прогонват сивотата“.

Ако разказът в неизговореното е основен изразен похват в тристишията, то темата за думите е червена нишка в цялата книга. Тук те оживяват, персонафицират се – ту глас, ту писано слово, метафори на човешката същност. Очертават други понятия и образи. Думите „се разтварят в мълчание“, между тях „тежи любов“, неуверени изчезват пред свършенството... *„Мислите / не срещат думите / светкавици“.*

Противопоставящият се образ – мълчанието – се свързва най-вече с един от цветните символи – белията. То е празна страница, бяло поле на гните, тайната на ненаписаното: *„Аз и котката / пред белия лист / вдъхновение“.* Но то е и в безответното очакване пред Светата обител, в смиренieto по залез, в зимния сън на гълба. Тишина, която се чувства, която се излъчва от други образи.

„Бяла птица / страницата / разказва без думи“. Какво по-красноречиво определение за самите стихове!

И както всяко музикално произве-

дение „протича във времето“, така стиховете на Златка Тименова звучат със своя ритъм, в своя точно определен момент. Самите хайку често говорят за времето – за многото негови лица. То се изнизва покрай човека „с кошешки стъпки“, в невъзможността да го проумеем. Пропуснато е, „празно време“, или метафизично, обединяващо времената. За Златка Тименова „началото е в края“. Кръговратът е разбираем за онези, които са близо до природата: „мравките не се съмняват“. Всъщност стъпалата на времевите образи са градираны от голямото, общото (вечността) към личното време и мига, който ни „подгонва“ в непосилна надпревара с преходния свят. Върху тази основа се гради фабулата на поетичното откровение.

В биографичните бележки за Златка Тименова на последната корица четем: *„Страниците на гните ѝ са изписани на три езика (от 1993 г. авторката живее в Лисабон, където преподава френски език и литература, теория на превода и теория на литературата – бел.ред.), в сънищата си пътува по целия свят, в мислите си пази своята България“.* И книгата наистина успява да увлече читателя по своите пътища. В едно реално пътуване през пространството „между тук и там“, но и в имагинерното му измерение, през времето – към спомена за родния дом, за близки хора. По моста между знаците на топоса – между евкалипта и лозата, чиито листа напомнят бащините длани; между маслината, лотоса, океана – и стария град, гората, ручей, далечните икони...

„Весели на отиване / тъжни на връщане / имена на гари“; „Кафе / с вкус на самолет / пътуване“.

Познато горчив е вкусът на пътя, кафето не стопля, от него лъха студ. А ето и най-призрачният образ – този, с който пътува въображението, копнежът. Превъплътен в Юнгиански символ: *„Сянката на твоя кораб / в далечината / или в моите очи“*, разкриващ невъзможността да се върнем назад: *„Корабокрушеници / сълзи и спомени / не достигат онзи бряг“.*

„Между тук и там“ разстоянието

е „от една дума и хиляди километри очакване“. Именно парадоксалното преплитане на понятията докосва неизразимото. Коя е думата? Читателят не си задава подобен въпрос – тя е алегория.

Около основните теми се наслагват и много други: пространство, истина, надежда, съвършенство, страх, обич, град, сезони... Така в пълнота се претворява многоликият образ на битието и човешката духовност. Всяка картина, нарисувана с деликатност, с тънката четка на майстор художник, е заредена с куража на човека да отстоява идеалите си. „След края / измислих нашата любов / по-истинска“. Зрелостта на чувствата, миговете на помъдряване, прозрение и смирение – и опустошението, болката, вървят ръка за ръка по пътя ни. Съчетават се и в поезията на Златка Тименова: „Болка / живее в храма на тялото / вратите са затворени“. За болката няма излаз. „Казват – лекувало времето / Времето не лекува / Мъката – като жилите – / с възрастта се подува“, пише Емили Дикинсън. Същевременно при Зл.Тименова тя се сакрализира, връзка е с божественото. Това е образ, който винаги може да се връща в съзнанието на читателя, който изпитва болка.

Вярата също е копнеж („Далечни икони / прелива вяра / в зелено“). Тя е загубила своята сила. Но не в отрицание на божественото. А в способността на човека да достига до Него. „Пред Светата обител / мълчаливо очакване / няма Го“. Всъщност е навсякъде. И никога не си отива. Но човекът е загубил пътя.

„Лотоси и храмове / минават през времето / ние оставаме на прага“. Прекрасна е съпоставката между източния цвят и храма, така различни като времеве знаци. И преходни, и вечни, те се озаряват взаимно от светлината на една висша духовност, недостъпна за оставащите „на прага“.

В крайна сметка само изминатият път ни дава отговор за смисъла. И той е в простите неща. Истината идва като просветление, „проблясва в сребърната следа на охлюва от детството“ – през разстояние на годините.

И едно от най-ярките тристишия със загатната в неизговореното фабула: „Най-дългата история / един до друг / два празни стола“. Изгубена любов? Болзенното чувство се поражда в сблъсъка между близост и празнота. „Най-дългата история“ обрамчва картината със събития, които минават като подводно течение в полето на несъзнаваното. Словесните ядра се разрастват, разказът ни изпълва като дихание, но не можем да му придадем форма, да го подчиним на волята си. Какво се е случило? Близостта пулсира в раздялата.

Колкото и да се опитваме да обхванем и разгадаем тази книга, тя винаги ще ни се изплъзва, стиховете ѝ ще се разсипват покрай нас „като звезден прах“ – каквито са и миговете на живота. Винаги ще е недостатъчно казаното и написаното за поезия, която изненадва с нови ракурси, с полифоничен смисъл. Нека се оставим на нейното въздействие. Единствено така можем да я почувстваме в пълнота.

Огнян Стамболиев
МИХАЙ ЕМИНЕСКУ –
ПОСЛЕДНИЯТ РОМАНТИК
В ЕВРОПЕЙСКАТА ПОЕЗИЯ

125 години от смъртта му

Още приживе около името на гениалния румънски поет Михай Еминеску (1850–1889) се появили множество легенди. След смъртта му неговите сънародници останали дълбоко развълнувани от голямата му лична грама. 33-годишен той заболял от сифилис – по онова време тази болест не се лекувала и само за шест години изсушила неговия блестящ ум, поразителната му творческа енергия, необикновения му поетически талант.

Всъщност **„Вечерникът на румънската поезия“, признат за един от „последните велики романтици в световната поезия“**, творил по-малко от две десетилетия (1886–1888) и в този кратък период на изтощителен, нямащ нищо общо с поезията труд (работил предимно като вестникар), той изписал повече от 15000 ръкописни страници: стихотворения, поеми, разкази и новели, един роман, няколко пиеси, стотици критически статии. И тази безценна съкровищница все още не е напълно овладяна от специалистите, които напоследък често ни изненадват с по някой нов, непубликуван досега том.

През целия си живот Еминеску старателно изучавал немската класическа философия и европейската литература, всемирната история и съвременните теории на политическата икономика и социологията, като упорито се готвел да защити докторска дисертация и да оглави университетска катедра, но бил принуден да изкарва прехраната си като суфльор в театър, библиотекар, училищен инспектор и най-вече като редактор във вестници – и то не от най-добрите.

И въпреки това навсякъде, където е бил (а поетът странствал твърде много), оставил дълбоки, незаличими следи.

Еминеску искал да предложи на правителството система за всенародно просвещение в момент, когато четири пети от населението на страната не знаело да чете и пише. Стремел се да обърне вниманието на румънската общественост към наболелите проблеми на деня, да облекчи съдбата на своя народ. Като публицист винаги откликвал на страданията на масите, но не можел да намери верния изход и

в отчаянието си често се обръщал към миналото,
за да открие отговора на непрекъснато вълнуващия го въпрос за бъдещето на човечеството и на Европа. В прочутото си стихотворение

„Император и пролетарий“ ни е оставил едно от най-патетичните в цялата европейска литература свидетелства на протеста на потиснатите против експлоататорите: „Сринете строя гнусен на алчност и неправда/строй, който ни разделя на беден и богат!..“

Водещи теми в поезията на Еминеску са любовта и природата. За да избяга от ненавистната му действителност, той често излива мъката на своята чиста и благородна душа в прекрасни пейзажи и любовни стихове. Нито един румънски поет не е възпял като него румънската природа, не е почувствал тъй дълбоко връзката ѝ с румънския народен гений.

Поет на звездните пространства в „Хиперион“/„Вечерникът“/, „Бегният Дионис“, „Историята на мага– пътешественик по звездите“, Еминеску е и поет на родната природа „Калин“, „Вечер на хълма“, „Синьото цвете“, „Шумът на гората“. Творец, търсец непрестанно Абсолютното, Идеалното, той презирал обикновеното, делничното и бил склонен към метафизично възприемане на света. Заедно с това Еминеску ни е оставил и едни от най-нежните и съвършени в своята простота песни за любовта: „Желание“, „Езерото“, „И ако...“, „Обикнал тайно“, „Раздяла“, „Тъй нежна“ и днес звучат като химни на най-светлото от човешките чувства. В редица от тези творби фигурата на поета страдалец, на гордия самотник броди като призрак из горите, „защото не може да търпи чуждите нему хора“ („Приказка за леса“, „Гласовете на гората“).

Михай Еминеску принадлежи към поколението на закъснелите европейски романтици. Възторжен поклонник на идеите на революцията, разтърсила стария континент през 1848, на творчеството на Байрон, Пушкин, Юго, Кийтс и Новалис, в началото на своя път той се изявява като пламенен борец, убеден в способността на човека да действа, да променя света. Но скоро тежко преживените житейски грами, както и силното влияние на метафизическия идеализъм на Шопенхауер, от когото румънският поет се е възхищавал още през студентските си години във Виена и Берлин, го довели до отказ от предишните си възгледи.

Последно убежище за поета станала природата, любовта и славното минало

на родината му, което той рязко противопоставял на порочното ѝ настояще. От порива за свалянето на експлоататорския строй в „Император и пролетарий“ поетът постепенно достигнал до тотален разрыв с цялата му съвременна действителност. Живеец в свой собствен свят (светлините на големите градове никога не са го привличали), скитник по природа, Еминеску обитавал по неволя ниски и олющени от гъжговете мансарди, ходел в стари и протрети дрехи и тази неволя се превръщала в горчиво удоволствие от собствената нищета. Подобно на нашия Ботев обичал силно и мразел силно, бил постоянен в любовта си и в омразата си: понякога несправедлив и невъздържан. Големият му биограф Джордж Калинеску (1889–1965) твърди, че: „Еминеску е бил човекът, надарен да изрази тъжната или гневната душа на множеството, застрашено да бъде смазано от ожесточените сили на стария свят, буйно да го ободри и да го тласне напред, рисувайки му бъдещето в краските на идиличното

минало. Ала съдбата го е хвърлила сред общество, което, възползващо се от прогреса, бързало да хвърли овехтелите си грехи, но не желало да се лиши от привилегиите си“ („Животът на Еминеску“ от Дж. Калинеску, изд. „Народна култура“, 1971).

В произведенията, намерени след смъртта на поета, неговият романтизъм достига до небивала дълбочина, като го приобщава към духовното семейство на великите европейски романтици: Новалис, Хайне, Байрон, Лермонтов, Юго. И ако творбите му, публикувани приживе (а те са около 60 стихотворения, няколко разказа и пиеси), се характеризират с класическото си равновесие между формата и съдържанието и са сравнително безоблачни, то намерените след смъртта му опуси са плод на титаничния и съзерцателен романтизъм на поета, който несъмнено обогатява цялото направление със спецификата на румънската чувствителност.

Перспективата на големите космически разстояния, която откриваме у един Новалис, при Еминеску се допълва от сложния му и проникновен поглед към времето и пространството, към миналото и бъдещето, от вечната му, фаустовска жажда за опознаване на живота и света. Неслучайно видният философ и естетик Тудор Виану (1897–1964) го нарече: **„вечен странник, носещ по сандалите си праха на миналите столетия“...**

Списание „Везни“, год. II

Михай Еминеску
СТИХОТВОРЕНИЯ

ОБИКНАЛ ТАЙНО

Обикнал тайно, любех мълчаливо
и в думи не превръщах страст и нежност,
че в твоите очи една безбрежност
от пламенни желаня откривах.

Но повече не мога. Властна сила
облича в слово светлата загадка
и ме зове с жаравата си сладка
една душа, душата ми открила.

Аз тръпна цял от болка непозната,
на устните ми – жажда негасима.
Разплиташ ти дете, коси от злато,

в дъха ти полъх от ливади има,
с една усмивка пияниш душата.
Спри болката ми ти... Ела, любима.

XII, 1883

ЕЗЕРОТО

Синьо езеро в гората,
цяло в лилии жълтее,
с бели кръгове водата
сънно лодката люлее.
Край брега вървя и чакам
как тръстта ще се разгърне,
да излезе тя из мрака
влюбено да ме презгърне.
В лодката да скочим двама,
да шуми край нас водата

и в мечтания унесен,
да изпусна аз веслата.
Под луната към безкрая
логката ни да заплува,
да шепти тръстта в омая,
дъх водата да милува.
Но не идва тя... Къде е?
Сам въздишам, страдам скрито.
Синьо езеро немее,
с жълти лилии покрито.

1 септември 1876

Из сп. „Везни“

МИРЧА ЕЛИАДЕ ЗА МИХАЙ ЕМИНЕСКУ

МИТИЧНИЯТ ОСТРОВ ЕВТАНАЗИУС

Писмото на стария отшелник, с което започва глава Трета на „Цезарите“ от МИХАЙ ЕМИНЕСКУ, ни предлага (може би най-добро в цялата румънска литература) изображение на Рая. „Моят свят е голина, заобиколена от непристъпни скали – истински крепостни стени в морето – и нито една жива гуша не може да проникне в мястото, където живее. Единствен указател е погвижната скала, закрила входа на пещерата – коридор към вътрешността на острова. И ако не беше тази пещера, човек би помислил, че островът е просто грамага от голи и мъртви скали и камъни. А всъщност... Наистина огромни, подобни на черни стражи, гранитни скали са заградили дълбоката, обсипана с цветя, лози и гъхави високи треви, голина, разположена пог нивото на морската повърхност. А над този красив, пъстроцветен килим се е издигнал рояк от летящи твари. Жужукащи пчели, блестящи твърдокрили бръмбари, сини копринени пеперуди... По средата на голината е езерото, чиято огледална повърхност е отразила сенките на тръстиките, тревите, ракумите. А в центъра на самото езеро има груг, мъничък остров. На него – портокалова горичка, а в нея – пещера. Тази пещера превърнах в свой дом и пчелин. Засадах много цветя и започнах да отглеждам пчели...“

Изследователите на творчеството на Михай Еминеску (и на първо място сред тях Джордже Калинеску) неведнъж са подчертавали едемическия смисъл на открития от монаха Евтаназиус остров. В описанието на монаха, освен пищната природа, откриваме и ред груги „райски“ елементи: четирите извора – отглас от четирите реки на Едем („Бытие“, 2:10) или „цветарника“ на малкия остров – реплика на „градината“ в центъра на Едем. Всъщност целият пантеизъм на Евтаназиус е близък до юдейско-християнската представа за Рая. Самата гума „Едем“ като съществително име означава: удоволствие, наслада...

Остров Евтаназиус е твърде важен при тълкуването на поета Еминеску. Това е съществен момент от историята на любовта на Йероним и Цезара. Може да се каже, че островът е център на цялото повествование не само защото на него се осъществява последната среща на двамата влюбени, а защото магията на това благословено място обуславя развръзката на драмата на героите. Йероним се влюбва в Цезара, след като я вижда разсъблечена на брега на езерото. Но в нейната голоота няма безсрамие. В прозата на Еминеску тя възвръща своето първо, метафизично значение – „освобождаване на формата“, завръщане към първичното, древното. Йероним обиква тъкмо тази Цезара. Тяхната среща в града

при цялата „разпуснатост“ на Цезара, не може да смуги неговата сгържаност и невъзмутимост. Но островът е част от друга география – не реална, а митична. Той възвръща на Йероним блаженството на Егема. Да, райският остров като компонент на митичната география може да бъде както остров на смъртта, така и остров на блаженството, където според древните са живеели: Пелей, Кагъм, Ахил. На „острова на блажените“, на Левкос, героите твърде често били придружавани от жени – превърнати по волята на боговете в същества, неподвластни на смъртта чрез разлагане. Така жената на Ахил ставала Медея, или Ифигения, или пък Елена... И, разбира се, в центъра на това изображение на смъртта – „остров на блажените“ (което срещаме във вярванията на египтяните, елините, келтите, в Далечния Изток), са душите на прославените герои, аристократите, посветените... Във всеки случай това място не е за всеки смъртен. Тези острови са за избраниците, докато душите на останалите хора се превръщат в лишени от памет сенки, нищожни, сиви форми. Двойствеността на острова на Евтаназиус не бива да ни учудва. Това е райски свят, отличаващ се от всичко, което го заобикаля, в който блаженството на „прекрасната смърт“, тук грамите и болките, постоянно съпътстващи нашия ген, са напълно непознати. Отвращението към „разлагането“ след смъртта, така категорично изразено от Евтаназиус, е близко до отвращението, което са изпитвали древните елини – тези герои и аристократи по дух – към нищожните и сиви форми на материята. Голотата, открита от Цезара и Йероним на острова, има определено двойствен смисъл – пълнотата и хармонията на живота, и в същото време – символичната смърт (защото нерядко мъртвите се погребват голи и труповете им се превръщат в пръст). Двамата млади тук живеят като Агам и Ева. Отказали са се от обикновените човешки „форми“, разсъблекли са се докрай, излезли са отвъд пределите на условностите, проникнали са в свещената или истинската форма за разлика от обкръжаващото ни неосветено пространство. Остров Евтаназиус не е случаен мотив в творчеството на поета-романтик Еминеку. Критикът Джордж Калинеку писа за присъствието на островите в редица произведения на поета. Но остров Евтаназиус, напълно съответстващ на символиката на океана и космогонията на Михай Еминеку, има и определено метафизично значение. Ако водите, особено тези на океана, символизируют в редица религии халоса до Сътворението на света, то островът символизира Появата, Творчеството. Като лотоса от азиатската иконография, островът означава нещо устойчиво, основа, върху която се е образувал светът. Тази устойчива основа сред водите (т.е. сред възможните съществувания) невинаги има космогоничен смисъл. Островът може да символизира и трансценденталния свят, да бъде част от особена реалност, да се отличава от всичко, което е подвластно на законите на живота и смъртта. Подобен трансцендентален остров е и индийският Светагвина, към който се отправят йогите и архатите. Разбира се, до нещо може да се достигне само чрез летене, т.е. с помощта на магия. „Да долетиш“, „да имаш криле“, означава да имаш достъп до трансценденталната реалност, да се отскубнеш от земния свят.

Остров Светагвина (т.е. Белия остров, сравни Левкос, Островът на змиите и т.н.) могат да достигнат само онези, които вече са излезли от рамките на човешката природа, докато остров Евтаназиус е недостъпен за човек извън Агамовото, райско състояние. Според рицарските романи от цикъла за Свети Граал Йосиф Ариматейски се отправя на запад, към остров Авалон (Белия остров), за да преведе там книгата за Свети Граал. Това означава, че Авалон е трансцендентален остров, съхранил божественото откровение, което „непосветената зона“ не би могла да задържи. Тук би трябвало да напомним, че между трансценденталните острови и индийските едеми съществува пряка връзка. Аукхавати (раят на Буда) е равностоен на т.н. Брахмалокас (световете на Брахма или Брама). Последните на свой ред могат лесно да се отъждествят с митичните острови на различни религии. Всички те са символчни форми на абсолютната реалност и на Рая. Осветяването и задълбочаването, тълкуването на основния символ в произведението ни дава възможност да достигнем до състояние на пълно естетическо съзерцание. Впрочем естетическото съзерцание никога не е изключвало процеса на изследване на присъщата за всяко истинско произведение на изкуството метафизика.

Като имаме предвид пристрастията на поета Еминеску към немската класическа философия и определено романтическата му нагласа, би трябвало да обърнем особено внимание на символиката и метафизиката в неговата забележителна поезия. За нас сега не е толкова важно да изясним „умеел ли е той“ или „само е желал“ да твори, ползвайки определени символи. Във всеки случай тези символи са твърде важни и метафизически ценни и интересът на съвременната херменевтика към тях никога няма да се счита за преувеличен. Що се отнася до техния произход, тук няма да помогнат нито „анализите“, нито ониричните фантазмагории, нито амнистичната „влага“, макар сънят, както е известно, да има много общо с мита. Може само да се каже, че и митът, и сънят са ирационални и са завоювали своето безспорно място в нашия духовен мир главно чрез силата на откровението. Митът е винаги резултат от стройната система на символите – ТОЙ Е ДРАМАТИЗАЦИЯ НА СИМВОЛИТЕ.

*Преведе от румънски:
Огнян Стамболиев*

Банко П. Банков
С ИЗЛЪЧВАНЕ
НА РЕНЕСАНСОВ ПРИНЦ
Единайсет писма от режисьора
Любен Гройс (1959–1963)

Любен Гройс е емблематично име в историята на българския театър и режисура през втората половина на двайсети век. За живота му, посветен на сцената, се знае и е писано много. В сред ценителите на поезията той е познат в значително по-тесен кръг. Част от неговите изповедни, респектиращи с интелектуална дълбочина и грабващи с цвятова образност стихове са събрани в стихосбирката „Понякога животът си отива“, публикувана в 1993 г. Документирани в периодиката си и част от граматургичните му творби – пиесите „Страница от живота“, „Врабчето“, „Ръждивото ножче“. Напълно забравен, разпиляна и фактически загубена е неговата проза. Но през шестдесетте години на миналия век негови разкази и новели, като „Хубави чувства“, „Сегашно време“, „Топлата вода“, „Девойка, която върви през поле“, „Смъртта не е последната спирка“ (някои от тях – публикувани в тогавашния храм на литературата, сп. „Септември“), бяха бугещи завист образци на дълбока, „хващаща за гърлото“ белетристика за нас, съкръжочниците му от литературния кръжок „Димчо Дебелянов“ към Централния студентски културен дом в София.

Гройс беше с особено, покоряващо излъчване, което оставяше белег върху всекиго, независимо от битовата, професионална или емоционална сфера, в която бяха се пресекли пътищата им. Ще цитирам спомени на сестра ми, Тина Банкова, които тя сподели, докато работех над новелата „Елегия за режисьор“ от сборника „Мъжки грехове“. В тях Тина характеризира непретенциозно, но много точно магнетизма на излъчването му:

„...Любен Гройс беше среден на ръст, с големи кафяви очи, с дълги мигли и чуплива коса, с неизменна усмивка на уста и меки, премерени жестове. Носеше една барета (в тогавашното погодозрително „каскетно“ време, бел. Б.Б.), която ако не ме лъже паметта, беше даже френска, артистично накривена над едното ухо, напомняща за баретата на Рембранд от автопортрета му със Саския. Като студент по режисура, една престижна специалност, той имаше контакт с много хора – именити, талантиливи, красиви – но беше абсолютно отворен и непосредствен за нови познанства с хора от всякакви среди и занимания.“

Студентите по режисура във ВИТИЗ се явяват на изпит по актьорско майсторство, като застъпват малки роли в учебно поставени откъси от пиеси. Любен сподели, че е положил актьорския си минимум в ролята на принца Орсино от „Дванайсема нощ“ на Шекспир. Аз бях гледал великолепната

постановка на тази Шекспирова комедия в Народния театър с Кисимов, Темелков, Курчева, Герганова, Попиванова, всред грабващи около декори на приказната Илирия, под елегантния музикален съпровод на Никола Кантарджиев. И Любчо остана във въображението ми като красив принц, седнал на трон, който с реликата към оркестрантите „Свирете още“, ни повежда в притеглящ свят, толкова далеч от неискреното тогавашно време.

Писмата, публикувани по-году, са разменени между него и мен в годините 1959–1963. От същия период са писмата му до неговата съученичка и близка приятелка Маргарита Маринова, публикувани в специално посветения на Гройс брой 3/4-95 на списание „Театър“. Сравнението позволява да се долови обхвата на Любчовите интереси и нюансираното му внимание към приятели и почитатели, попаднали в неговото притегателно „магнитно“ поле. Нашата кореспонденция започна като войнишка преписка, докато през летата отбихахме военната си служба, съгласно тогавашната задълженост на мъжете, обучаващи се във висши учебни заведения. Първите Любенови писма са от брачанското поделение, което го болка познавам, поради многобройните сборовете там, на които бях призоваван като запасник. По-късните са от поделение на гара Пурин, в долината на Струма. Аз самият газих го над колене в дунавска тиня като мостовак-понтонер в инженерния полк в Белене през първото войнишко лято. През второто се обучавах за сапър-подригчик в свищовския инженерен полк.

Следващите писма са от времето, когато като начинаещ инженер поисках да ме разпределят на строежа на околвно-цинковия завод край Пловдив. Дипломирах се с отличие, не подлежах на разпределение и имах право да избира работно място. Но мечтаех да стана писател и бях убеден в максимата на Горки „животът – моите университети“. Любчо пък бе разпределен (случайно ли?) в най-далечния и малък тогавашен държавен театър – Смолянския. Така за мен и него Дунав и Предбалкана, Тракия, Родопите и Кресненско станаха лице на България. В онова далечно време аз все още се борех упорито със себе си, вярвах, че имам криле да пиша поезия, бях публикувал епиграми, басни и стихове във вестниците „Студентска трибуна“ и в „Стършел“, в списание „Септември“ и дебютния сборник „Ято пред полет“, на участниците в студентския литературен кръжок „Димчо Дебелянов“ към Централния студентски дом в София. Трябваша ми години, за да прозра, че поетичните ми криле са къси, че вратът и раменете ми са скроени по хомота на прозаик. Любчо все още беше на кръстовището между литературата и театъра, между белетристиката, поезията и режисурата. Можеше да тръгне по всеки един от тези пътища и да достигне до върховете на далечни планини във всяка посока. Сърцето му го потегли към театъра, но у мене забинаги ще остане преклонението към рано съзрелия белетрист Гройс, който ме сепна с литературни образци, които дълго време се старах да достигна.

Освен автентичен документ за ежедневието и психологията на индивида под каска, за мъдро интелигентско извисяване над банални казармени гразнителни и догматични обществени нагласи, писмата на Гройс съдържат много интересни критични оценки за артфакти от онова време. За филмите по знаменити произведения на Достоевски и Мопасан, „Бели нощи“ на режи-

съора Лукино Висконти със звездите Мария Шел, Марчело Мастоляни и Жан Маре; „Един живот“ на Александър Астриук, отново с Мария Шел, Антонела Луалди, Паскал Пети, Иван Десни и Кристиан Марканг. За гостуването на театъра на Вахтангов и забележителната актриса Юлия Борисова. Или за постановки на Народния театър за младежта с впечатляващата Виолета Минкова и на Народния театър в София. През реговете за дельника прозира как един високоотговорен пред себе си млад човек търси да намери собствения си път в изкуството, как същевременно мъжествено е преглъщал ударите на живота (за тях той никога не отвори дума). Документират духовната връзка и сърдечното приятелство, кога слънчево – кога засенено от облак, между него и забележителния поет и драматург, наш съвременник и съкръжочник – Недялко Йорданов.

Бях свидетел на „хващащото“ въздействие, което имаха върху публиката първите постановки на Любчо – „Сто часа“ от Л. Митрофанов и „Двубой“ от Ив. Вазов в Смолянския театър, „Вампир“ от Антон Страшимиров и „Мълвата“ от Ив. Шопов в Пловдивския театър и Асеновградския му филиал. Незабележими, пренебрегвани провинциални артисти изграждаха неподозирано въздействащи роли в неговата режисура и до живот го ограждаха с дълбока обич.

Години след това всеки от нас вървя по житейски път, кога близко, кога – по-далече от пътя на другия. Любчо беше споделил с мен в минути на мъдра резигнация, близостта между хората е като разстоянията между планети, въртящи се по различни макар и концентрични орбити. В дадено време са близко една до друга, след това се раздалечават в житейския космос. Исква се търпение да дочакаш времето, когато отново ще се доближат. Трагично заболяване на Гройс прекъсна изкачването му към приближилите се върхове на мамещите някога планини. Точно тогава той работеше над режисьорската тетрадка за постановка на първата му пиеса, „Кой ще дочака изгрева“ във Велико Търновския театър. Така към болката от загубата на незаменимия приятел, се добави и горчивината на родител, който не е дочакал първата му граматична рожба да бъде изродена от ръката на изключителния анализатор на кодирани драматургични послания.

Тези писма не са били предназначени нито за литературна публика, нито за литературна история. И са ценни именно с откровения непрегнати поглед върху живот и време, което за нас тогава е било „сегашно“. Публикувам ги без никакви редакционни или писмовни корекции (от такива нямат и нужда, Любен пише на съвършен смислов и граматичен български, със „свой“ специфичен, но удивително четлив почерк). Мисля, че те ще са полезни да покажат на нашите млади съвременници как е съзрявал житейски, емоционално и в чисто професионален план един висок интелект, как се самокултивира възискателност и човечност. Как дори в обезсърчаващи обстоятелства, ако безрезервно се отгадеш на органично призвание и упорит труд, можеш да преодолееш ревнивата враждебност на средата. Да тръгнеш от малко градче или село в далечен край на България към далечни мамещи планини. И да ги изкачиш.

.....

12 юли, 1959 г., Враца

Здравей Банко,

Вчера получих от брат си писмо, в което ми съобщава адреса ти (вероятно ще те уведомя за моя адрес в най-скоро време. Той е акуратен човек). Тези дни, впрочем вече очаквах да получа някакви сигнали за твоето съществуване, които не закъснях. Радвам се, че въпреки задълженията си във военния живот (съдя по себе си) все пак си успял не само да се сетиш за мене, но и да ме потърсиш.

За себе си какво да ти кажа – ти си го изпитал всичко веднъж, вече втори път го изживяваш – може да си представяш долу-горе как съм. Важно е, че понабивкам, а и няма как – службата си е служба.

Малко съм предизвикан само от имената на Нора и Недялко (нашите съкръжочници и приятели тогава, професор Нора Ананиева и поета Недялко Йорданов, бел. Б.Б.). Нора е на лагер-школа в Берковския манастир: пишела, почивала, не работела; Недялко е на бригада, работел, но имал време за писане и се чувствал много добре. Не забравям, че моето положение е в два пъти умножен срок в сравнение с техния (в мой минус, разбира се).

Погробиности ще ти разкажа като се видим. Надявам се, че безсилието на перото ми тогава ще бъде преодоляно. (Ти кажи ми как си? Скоро ще станеш началство. Могат ли да те изпратят насам, за да ме командуваш? Нищо чудно, „Светът е малък“ както казва Иван Рагоев.

До новото ни виждане има близо три месеца, никога не предполагам, че три месеца могат да поберат толкова много и дълги дни. Сега като имаме връзка, ще можем макар и отдалече, да следим кой как е и какво преживява – живот и здраве! – разбира се.

На 20 т.м. ще ни заклеват. Това е един от етапите по пътя на войнишкия ми живот. Чакам го и затова, че е близо до края на юли.

Ще чакам да ми пишеш. Чакай и ти. Ако искаш да изненадаш приятно Нора, пиши ѝ два-три реда на адрес: Клисурски манастир, Берковица, лагер-школа „Христо Ботев“ – Н. Енчева. А на Недялко: Пиргон, с. Чавдар (имаш ли представа къде е тази terra?) Студентски лагер, Н. Йорданов.

Един милион поздрав: курсант Любен

24 юли, 1959 г., Враца

Драги Банко,

Аз съм рецидивист: постоянно крада от времето си за самоподготовка, за да подгържам кореспонденцията си. Но иначе не би могло – зает съм от сутрин до вечер плътно и напрегнато, а не искам да рискувам приятелствата си за някакви два месеца. Още повече, че две души: към Нора и Недялко загубих вече. Кажу-речи остана ми само трафикът Враца-Свищов, защото развълнуваната около войниклъка на сина си фамилия Гройс, след като беше писмено успокоена, че службата въпреки всичко минава, въздъхна облекчено и разреши писмата си.

Много се налягах, че от твоите писма ще ме облъкне надежда за по-леко изкарване на вторите два месеца от военната служба, определена за студентите. Но изглежда голяма разлика между първите и вторите няма, а аз за първите мога да кажа, че са доста тежки (поне за мене). Вие гледате вечер параходите по Дунава, а ние врачанския балкан, който никак не прилича на параход и не само поради това – не помръдва.

Обаче ужасът, който ме преследва и заради когото не мога да заспя, това е противогазът. Задушavam се още преди да съм го сложил на главата си, а за после да не ти разправам. Той и останалите подробности в подготовката и провеждането на атаките ме доведоха до мисълта, че не смъртта е най-страшното в една война. Затова като изляза от казармата, веднага ще стана страстен борец за мир.

За писмена работа и дума не може да става – до сега не съм бил свободен нито една неделя. Ето и тази ще сме заети – предстои клетвата. „Хубавите чувства“ и „Гробът не е последната спирка“ ги носих в „Септември“. Първата инстанция – Станка Пенчева, беше особено възторжена. Втората: Тодор Харманджиев – не особено. Искане бързо да поправа „Гробът...“ за девета книжка. Поправката беше основна, искана в деня преди заминаването ми за пог. 4515013 – цял ден и част от нощта писах, не можах даже да го прочета, оставих като отида в казармата да сторя това със скритата надежда, че ще ми хареса. Но – както става – ужас! Толкова слабо нещо никога не е излизало изпод ръката ми. Три дни бях като болен. Все пак го изпратих, защото обещах, но с уговорката, че върша само обещанието си без да настоявам за печат, напротив. Помолех да ме уведомят за резултата, но досега такъв няма, изглежда не са намерили смисъл. Такова излагане не съм преживявал никога, още повече, че на този разказ държах извънредно много. „Чувствата“ ще останат за наесен да поработя.

Изглежда преживявам някакъв кризис, който ме обезсърчава. Но прехапвам устни и не се отпускам.

Занимавах те много със себе си. Ти как си? Изпрати ми нещо написано от тебе – ще ми бъде много интересно. На няколко пъти прекъсвам писмото си, защото старшината близо насам-натам и се разсеях. Ще чакам да ми пишеш.

Приеми един милион поздрави: Любен

9 август, 1959 г., Враца

Драги Банко,

Закъснях да ти отговоря, защото неочаквано и ние бяхме ангажирани през седмицата. Само, че за разлика от вас, като киноартисти. Една немска филмова продукция дошла да снима в България филма „Пет патронни гилзи“ със сюжет от испанската революция. Трябвало им един отред фашисти. Случило се да изберат нас. Така че, когато пуснат филма, да знаеш някъде на хоризонта в средата на третата редица, войникът, който бива ранен, пада и пак става, съм аз. (Това трая три дни).

Изглежда госта съм се вживял в ролята си, та вчера по време на атаката (вече не на филма) пагнах три пъти и бях действително омало-мощял. Едва се прибрах. По тази причина днес (неделя е) няма да изляза никъде, макар че имам заслужена отпуската като отличник в стрелбата с автомат.

А вие как изкарахте жетвата? Вярвам, че си натрупал впечатления от живота, които ще отразиш в произведенията си. Аз се каня да издам поредица хроники от войнишкия живот. Въобще, бликам от идеи.

На Стефан (*Стефан Чирпанлиев, бел. Б.Б.*) сега няма да му отговоря по простата причина, че не зная какво да му пиша. Поздрави го специално, кажи му, че му благодаря за вниманието, но не съм във форма да напиша два свясни реда, а държа да остане с добри впечатления за мен.

Много ти благодаря за хубавото стихотворение. Току-що го прочетох още веднъж. Харесва ми. Само че аз съм с още по-тъжни впечатления, макар че не спя на палатка. Време за писане не ми остава. Драсвам по тетрадката си разни несвързани редове, но нищо цялостно няма на лице.

Вас все пак ви водят на кино. Ние и от това удоволствие сме лишени. Впрочем, неделен ден може да се отиде, но изборът не е по-богат от вашия. Предпочитам да се поразходя, да лапна кебапчета, да пия боза. На 17-ти ще дават „Бели ноци“ и аз се глася за него, дано не ми мине котка път (още повече, че не съм виждал в казармата такава). (Остават още три седмици (ху-ху!). Много ми се иска през септември да поскитам по морските пясъци, макар и да е студено вече – просто да събера остатъците от загубеното лято. Чувствам, че не съм много млад и почнах да се тревожа за всяка загубена минута. (*Любчо е бил на 25 години, бел. Б.Б.*)

В следващото си писмо ще ти изпратя нещо като стихотворение (мое), което още се мъти неизяснено по форма и мисъл.

Чакам да ми пишеш. Приеми поздрави!

(*прятен обяд, 1 ч. е*) Любчо

23 август, 959 г., Враца

Драги Банко,

Пиша ти последното писмо от моя настоящ адрес до твоя побобен. Това обстоятелство особено много ме радва; вярвам, че и тебе не те оставя равнодушен. Твоя отговор ще ми бъде много приятно да го забаря на 1-ви IX на адрес „Нанчо Попович“ 29. В следващите писма ще споменаваме само за неща свързани с поезията, театъра, изкуството въобще (кино, гледах „Бели ноци“ – не съм трогнат), природата.

Стихотворението, което исках да ти го пратя, няма да ти го пратя по две причини: първо защото е глупаво и второ, защото настояваш да го видиш в такъв вид. Като си отида в Шумен ще преценя още веднъж.

Снощи ни водиха на „Бели ноци“, без малко нямаше да го видя, защото предполагах, че наказанията, които получих през седмицата, ще ме лишат от това удоволствие. Мария Шел е чудесна, но само толкова. Филмът е направен много театрално, останалите действащи лица са бледи, схема-

тични и до известна степен обезмислят преживяванията на Наталия. Има много интересни детайли.

Вчера четох в „Нар. култура“ рецензия за „Един живот“ пак с нея. В София филмът имал огромен успех. Наричат я „изключителна актриса“. Тази жена я обиквам все повече и повече. Много съм силен на заочното влюбване. Така беше и с Багряна.

Когато тук вали гъжг (а това става напоследък често) мисля си за вас – все още на палатки ли сте? Как изкарвате във влагата? В това отношение ние сме добре: помещението ни, макар и огромно за почистване, ни предпазва от атмосферните хрумвания.

Леле, че глупави стихотворения поместват напоследък вестниците! Вчера четох литературната страница на „Нар. младеж“ – едно свясно стихотворение нямаше. Нямам търпение да излязат твоите стихотворения в „Пламък“ и да видят как се пише.

Прочетох до тук писмото си – много е разпокъсано. Сигнал съм навън на една маса далече от нашите, слънцето ме е напекло, насреща са брачанските хълмове (много хубави иначе). Онзи ген имахме опасна атака – до Милин камък. Като описвах този епизод от живота си до мама, заключих, че Ботев *макар* (бел. Б.Б.) да не беше убит там, само защото се е изкачил, заслужава съдбата на герой.

Приеми поздрав и сърдечни пожелания за най-разумното прекарване на ваканцията:

Любчо

30 август, 959, Коларовград (Шумен)

Драги Банко,

Заварих писмото ти в къщи, макар че се върнах няколко дни преди срока – пуснаха ме по-рано. Трябваше да ти отговаря веднага, за да забаруш и ти писмото ми, като се прибереш в гнездото си, но така се отпуснах, че почти съм болен.

Отново съм в цивилните грехи, по къси панталони, с хулиганки. Всичко останало зад гърба ми, колкото и да го ненавиждам, бледнее и ми се струва, че не е било чак толкова тежко (ху, ху! – нали е много изразително!)

У дома е тихо, спокойно, зелено. Все още се събуждам рано, но почнах с по половин час да увеличавам времето за сън и по този начин да влизам във форма. От Недялко имам специална покана да отида в Бургас, но се двоумя, защото преди всичко предпочитам да лежа, а там, макар че няма да ме карат да стоя мирно, ще бъде неудобно да се излеждам по креватите. Още повече, че днес времето се развали; чувам старите в къщи се разправят, че водата вече се е обърнала – оня ден било св. Мария, Преображение.

Живея с надеждата, че ще почнем от първи октомври. Имам госта писмена работа по режисура. Трябва да я представя до тогава. Най-важното е, че нищо не ми се върши, особено да пиша. Мисля, че човек изпада в подобно вцепенение само когато е влюбен или много уморен, но щом резултатът е един и същ, не съжалявам, че не съм влюбен.

Не знам какво става с мене – остарявам ли? Впрочем, разбира се, че остарявам, ама защо толкова рано? Много ми се иска да поговорим с тебе върху това сполетяло ме явление – за сега съм само изненадан.

Пиши ми какви ти са плановете за м. септември. Искаш ли да ми дойдеш на гости? Ще поканя и Недялко да направим един кръжок, нещо като Парнас. Сигурно ще бъде много интересно. Чакам да ми пишеш; приеми поздраву от цивилизацията:

Любчо

14 септември, 959, Коларовград

Драги Банко,

Отговарям ти след солидно закъснение, защото твоето писмо присигнало, когато бях в Бургас, а аз заминах без да оставя какъвто и да е адрес, без да се обадя в къщи с два-три реда.

Нямах късмет, още на първия ден морето се заключи, потъмня, валеше често и двамата с Недялко изкарахме повече в къщи над книгите, до радиото. Градът определено ми харесва и ако мога някога да се добера до него ще бъде доста за завиждане. Сега чакам Недялко да ми върне визитата. Жалко, че ти си зает през това време. Щеше да бъде много хубаво, още повече, че мама има някакви симпатии към тебе (кога е могла да ги изработи нямам представа).

Влизай по-скоро във форма и пиши изобилно – в мое лице ще имаш един ненаситен консуматор. Докато бяхме в Бургас, с Недялко си направихме договор, докато сме заедно всеки ден да написваме по едно стихотворение. Написахме по три, защото в договора имаше забележка „с изключение на някои дати“. От написаното не съм доволен. Като се видим в София ще ти ги прочета.

В момента Бончо (*бъдещият актьор Бончо Урумов, бел. Б.Б.*) ми е на гости и гържи непременно да те поздравя.

На връщане от Бургас минах през Варна. Разгледах „Златните пясъци“ (ходих на бар!) – много е хубаво. Архитектурата е тежка, богата, за разлика от тази в „Слънчев бряг“. Там всичко е африкански диво с необичайни линии и форми. През цялото време ахках и виках „ху-ху“.

Ще чакам да ми пишеш – има още две седмици до срещата ни в София.

Поздравявам те: Любен

12 юни, 960 г., София

Драги Банко,

Доиде време да ти пиша. И, върваш ли? Както искаш мисли, но този път решително съм заседнал и докато не свърша писмото си няма да помръдна.

Напразно се тревожихме, че няма да се видим занаяпред. Назначен съм

в Смолян (не ми се смей) така че в сборен пункт Пловдив ще имаме възможност често да се срещаме. *(По това време аз вече работех на строежа на Оловно-цинковия комбинат и обитавах барака в работническо селище сред царевичните ниви между Пловдив и Асеновград, бел. Б.Б.).*

Все още съм объркан – какво ще стане, каква ще я бъде: нямам представа. Заедно с мен изпращат още осем човека. Половината не противят, от министерството гържат строго. По цял ден не мога да мисля за нищо друго. Казват, че ще мога да пиша там – но какво? Ще имам ли време? Ух-ух! Зная само, че косата, зъбите и ноктите ми ще окапят от притеснение. Представяш ли си на какво ще приличам в такъв вид!

Изпитите преминаха в бърз ритъм без изненади. По режисура отново имам отличен – за Смолян точно това било нужно. Е, щом е нужно всичко е на лице. Заедно с мене изпращат още осем човека. Щели да ни дават хубави квартири, по-високи категории. Въздухът бил прекрасен, водата – по-хубава от софийската. Ху, ху!

Твоята сестричка не съм я виждал отдавна. Навярно се е заробила в изпитите си и не си показва носа извън къщи. Последният път се видяхме на едно литературно четене, където ѝ наговорих толкова човеконенавистнически думи, че предполагам успях да разруша илюзиите ѝ относно моето благоростство. Все пак казах ѝ доста истини. Но тя е още много малка и може би е нагласена по-иначе да приема света – това ще ѝ спести много разочарования.

Тука гостуваха вахтанговци. Гледах „На златното дъно“ и „Иркутска история“. Последното е нещо знаменито – 100% съвременност. А Юлия Борисова е актриса, която не можеш да забравиш никога. Ако я гледаш, ще се влюбиш завинаги – като мене. Лъчезарно съществу!

До войниклъка ми остават петнайсетина дни. Нямам никакви задължения. Решил съм да си почина догогава и да се простя със София. Жалко, че времето се развали. Впрочем, аз все още не мога да проумея раздялата.

Предполагам, че ще ми пишеш преди да съм заминал за поделението. Приеми хиляди поздравя. Пиши ми за себе си – навикна ли?

Любчо

26 юли, 1960 г., гара Пирин

Здравей Банко,

Не исках да ти пиша още в първите дни на войниклъка, защото тогава бях смешно трагичен – не заради друго, а по простата причина, че пред себе си имах 62 безконечни дни. Почти мога да кажа, че му се вижда края.

Но нека първо да ти се похваля, независимо от затънтеността на края (на 25 км сме от Свети Врач – Сангански, от гимназията помня, че е най-горещата точка на България) и горещината, тука се чувствам много добре. Тежи ми само това, че времето минава много бавно. Имам чин старши сержант и изпълнявам длъжността на помощник взводен командир. Учудвам се на напредъка си в една област, където никога не съм имал амбиции. Впрочем, способностите ми са твърде ограничени, затова гледам повече да си трая. Такава възможност има.

Наше Боне *(актьорът Бончо Узунов, бел. Б. Б.)* също е войник – във

Враца. Ако вярвах, вечер щях да се прекръствам за него. Но и така му желая от все сърце лека служба.

И Недялко е войник. Още не съм установил връзка с него (по същите причини – този път двустранни) . До края на седмицата предполагам, че ще ми пише. Прочетох неговите стихове в „Стършел“ и „Септември“. Прегвиждам, че му предстои голямо бъдеще.

А ти какво пишеш? Мълчиш по този въпрос и аз си нямам представа докъде си стигнал. Не ме оставяй в такова неведение и без това литературният ни обмен е толкова оскъден.

Аз си почивам, това е най-добро то оправдание за мързела ми. Все пак замислям нещо като нова идея за пиеса, но то е още в мъгла. (*Става дума за пиесата на Гройс „Врабчето“, бел. Б. Б.*) Вероятно като дойдеш на премиерата ми в Смолян ще мога да ти разкажа подробности. Нали ще дойдеш?

Почти свикнах с мисълта за назначението си. Дано само имам някакъв резултат занаят. Казват, че съм си пишел „голям политически актив“. Ще видим. Радвам се, че ще мога да обиколя Маган и Рудозем. Надявам се, че ще се вдъхновя.

Какво прави Тинчето? Като ѝ пишеш, непременно я поздравя. Ако ти имаш възможност за 9 IX да дойдеш в София, аз ще бъда там – ще можем да поприказваме. До края на месеца имам изпити при военните. Октомври вече трябва да бъда в театъра и да почна работа. Страхувам се – съвсем искрено казано.

Ще чакам да ми пишеш още тази седмица. И непременно да ме посветиш във връзка с литературните си планове. Как си? Какво правиш? Горещо ли е към вас? Ходил ли си в Пловдив?

Четох тук на руски „На Западния фронт нищо ново“ – има великолепно нещо. Чета сега „И сам войнът е войн“ – няма как. Това е доста подходящо за мястото четиво.

Дават ни прастари и глупави филми, на които се смеем от сърце. Обади се непременно. Приеми поздравя.

Любен

14 август, гара Пурин

Здравей Банко,

Кой знае защо ми се стори, че твоят отговор закъсня и веднага си представих, че си в отпуска (макар да е рано още за това) и си на море. Всеки си мисли това, което най-много му се ще. Употребявам нарочно глаголната форма „ще“, защото е много подходяща за подобен род мисловна дейност. Аз наистина ще се възползвам пак от Недялковата покана (най-сетне се свързахме) и пътем (ако и това е „пътем“) само за два дни ще отида в Бургас за да видя морето. Знаеш ли, че догодина можем да се договорим и да отидем заедно на курорт – ще бъде чудесно!

Ох, ох! До къде стигнах – прощавай, ти ме познаваш достатъчно добре, за да не се изненадаш от „полета“ на мисълта ми.

Много ти благодаря за стихотворението. Като си отида в София

ще си го препечатам на пишеща машина. Хубаво е. Аз не съм писал нищо. Впрочем, четири дни бяхме на стрелба в местността Предела (става дума за написаното), ще те занимая. Местността, където бяхме, е чудесна. Действително заслужава да се види, дори и като войник, ако си. В тази ивица поле между трите планини се намират Разлог и Банско. Според маршрута ни, минахме през циганската махала в Банско. Още преди да стигнем през цялото време мислех за Вапцаров и си повтарях на ум (цитирам по смисъл) „Над мойта земя ваят водопаци от слънце“. Толкова слънце и толкова вода не бях виждал. Вода, вода на потоци през ниви, край пътища – вървях, вървях, че като си забрях муцуната в една вада: пух. Уверявам те, беше чудесно. Умората в такъв случай няма значение.

От утре почва да ми тече заплатата в Смолян! От една страна ми изглежда невероятно, от друга – госта се вълнувам. Започва моят волен скитнически, театрален (прилича ми на: цигански, и има нещо такова) живот. Добре, че ще имам госта свободно време – с моята мила спътница – мама ще ходим по за 20 дни на почивка в Пампорово. (Дръж ме, как излетях!)

Много ме радва и се изненадах на богатия асортимент от типове край тебе. До къде ще стигне всичко това?

Впрочем, би трябвало да ти пиша на „Ви“ след тези успехи в службата, но по всичко личи, че не си се възгордял и си позволявам да бъда все така задушечно интимен, както до сега.

Днес е неделя и имам отпуски. Ще преустановя писането, за да мога да я използвам и да пусна писмото. Ще ти пиша пак – не ме забравяй. Поздравя Тинчето.

Любен

23.V.61 г., Смолян

Банко, чакам те в четвъртък, петък и събота

Любен

РОДОПСКИ НАРОДЕН ТЕАТЪР

Ви кани да присъствате на премиерата на ДВУБОЙ

Глума в три действия от Иван Вазов

Която ще се състои на 25, 26, 27, 28 май от 20 часа

Постановка – Любен Гройс

Художник – Петър Стайков

Билетите Ви ще бъдат запазени до 13 часа на 23.V.

29 юни, 1961 г., Смолян

Здравей Банко,

Три пъти минах през Пловдив и оглеждах отдалече завода и блока ви, ако не си бил на едното място, бил си на другото или въобще си бил в Пловдив, но не можах да ти се обадя, защото престоят ми биваше най-много една нощ.

(От работническото селище край спирка Крумово бях се преместил в блок на заводски строежи в покрайнините на Пловдив, срещу Сточна гара. Делях гола стая с Боян Кънев, комсомолски секретар на строежа, Любчо няколко пъти пренощува при нас, постилах му за дюшек стар юрган на пода между леглата. Той се прибираше късно вечер, след репетиция или спектакъл в театъра, Боян тихо похъркваше на отсрещното легло. Любчо налущкваше постелята в тъмното, отпускате се тихо на степания юрган и дълго-дълго споделяхме шепнешком в тъмното преживелици от деня, бел. Б.Б.)

Сега отново ми предстои (т.е. ни предстои – ще пътуваме с мама) да мина през Пловдив. Ще бъде в първите дни на юли. Ще ти се обадя с подробна телеграма, за да се видим – вече много ми домъчня за тебе.

Премиерата ми на „Двубой“ премина чудно. Стана може би най-хубавото, което направих там тази година. Особено добра беше работата ми с актьорите. Държавния ми изпит по режисура взех с „Мълвата“ (*комедия от популярият в онези години и талантлив драматург Иван Шопов, починал рано, бел. Б. Б.*) на 5 юни в Пловдив. Представлението мина много добре, писаха ми отличен. Веднага заминах за София. Предстоеше ми последният изпит в следването ми – марксизъм. И този ужас го преживях много добре. Сега съм вече пълноправен режисьор.

В София стоях близо месец. Дали не си бил и ти по това време там? Гледах госта представления по театрите. Най-много ми харесаха „Такава любов“ на Младежкия театър. (Виолета Минкова е чудесна) и „И най-мъдрият си е малко прост“ на Народния театър. Там бяхме госта голяма компания, включително Ема и Герчо (*наши приятели шуменци, бел. Б. Б.*). Не можах да се свържа с Тинчето. Всички бяхме в предишните ни грехи и сме приказвали на срички.

Недялко ми се обади, но не за събръване, а за обяснение. Проведохме много дребнав диалог, не мога да си простя, че участвах в него. Нина е направила страхотни клюки, които не могат да се преодолеят. Най-малко аз нямам вече нито сили, нито желание да ги преодолявам. По-голямата загуба е на Недялко. Да са живи и здрави всички. Аз съм много добре.

Мили Банко, много искам да те видя! Да знаеш как ми се пише! Завърших новата пиеса по един много интересен начин. Пожелавам ти успех в София и всички работи, които искаш да ти се уредят. Дано да се видим в Пловдив. Чакай ме.

Любчо

10 октомври, 1962 г., Смолян

Здравей Банко,

Тъкмо си мислех, че е крайно време да се обадиш (кой знае защо очаквах, че ти пръв трябва да пишеш) и ето я вестта от морето. (*След завършване на първата секция от Оловно-цинковия завод край Пловдив, бях преместен на строежа на Нефтохимическия комбинат край Бургас, бел. Б. Б.*). Сърцето ми остана в това море. Но не бива да се размеквам и без това съм толкова уморен от последната постановка (спя по цял ден и нощ и още не мога да възстановя силите си).

Банко, да знаеш само колко се зарадвах, когато прочетох името ти в статията в „Септември“ и то под формулировката „нова вълна в нашата литература“. Имах чувството на стар ветеран от войната, за чийто погвиг никои нищо не знае, но общото тържество, на което той не е упоменат поименно, се отнася фактически и за него – всичко това заради тебе, а още повече, че си и упоменат.

Продължавай да пишеш и, ако обичаш, посещавай ме по-подробно в плановите си. Още повече, че според личните ти уверения, тази зима може с пълни основания да бъде творческа за тебе.

Днес тръгвам на пътешествие (отлагам го три дни все поради тази умора), жалко че този път посоката е към северната граница Русе, иначе бих те изненадал с едно светкавично посещение – за толкова неща имаме да споделим.

Моята последна постановка „Всяка есенна вечер“, независимо от уверенията на мнозина, не стана нещо заслужаващо особено внимание. Имаше интересни пластични решения и нищо повече.

По-лошо е, че в момента не пиша нищо ново и усещам как губя време и форма. Следващата постановка е „Врачето“, но вероятно ще излезе в края на годината или в началото на януари и макар че ще върши едновременно и литературна работа върху пиесата, тя не е новото, което би трябвало да ангажира свободното ми време.

Много се страхувам от себе си, защото вече изживявам финалите на заниманията си последователно със стихове и разкази. Ако продължавам така, навярно ще престана да пиша. Изпращам ти последното си стихотворение. Писах го, мисля, през май или юни. Не знам как ще го възприемеш, но то е и последната ми поетическа дума във връзка с едно безвъзвратно похабено приятелство (не уточнявам по чия вина, може би защото моят гял не е малък).

Благодаря ти за вестите около Недялко. Всяко споменаване на името му носи и болка, и радост. Дълбоко вярвам в неговия успех и много се радвам, че съвсем в началото, макар и за кратко, бяхме заедно.

Лятото мина приятно. Бяхме с Гергана на море (*съпругата на Любчо актрисата Гергана Кофарджиева, бел. Б. Б.*), после в София и накрая тук. Последната част беше най-хубавата. На 20 септември имахме годишнина от сключването на брака си – спомняш ли си? Ходих за един ден в Пловдив, погледнах от шосето към вашия балкон. (*Както споменах, предишното лято в Пловдив Любчо ноцуваше на импровизирана постеля в ергенската*

ни квартира, докато поставяше комедията „Мълвата“. Бях му говорил за примата на театъра, актрисата Гергана Кофарджиева, в която бях виртуално влюбен, казано по днешному. Не се познавахме лично. Тя бе богиня на сцената, не можех да си представя реален контакт помежду ни, живеехме в различни светове, тя във високия свят на драматургията, аз – в разкаляните изкопи на строежа. Любчо са запозна с нея по време на репетиции, вечер споделяше впечатления. Докато една нощ ми каза простичко. Банко, ще се ожени за тази актриса, бел. Б. Б.).

Кога ще се видим с тебе? Не можеш ли да прескочиш (как ли си представя малкият Иванчо това прескачане?) до Смолян. Тука времето е чудно. Започна есента в планината.

Поздравя непременно Тинчето. (Пустото му Тинче много хубаво е станало!)

Банко, пиши непременно. Аз ще отида до Шумен, мама е още там – ще ѝ предам поздравите ти. Твой –

Любен

6.I.1963 г.

Банко, ти знаеш пиесата от написването на първите ѝ редове – хайде ела да видиш до къде е стигнала.

Любен

**Ръководството и колективът на Родопския народен театър
Ви канят
да присъствате на четвъртата за сезона премиера —
НОВАТА БЪЛГАРСКА ПИЕСА
ВРАБЧЕТО**

**в четири картини от ЛЮБЕН ГРОЙС
която ще се състои на 12 и 13 януари 1953 год.**

Постановка на режисьора Любен Гройс

Художник: Петър Стайков

Композитор: Лазар Николов

Начало 20 часа

Билети при касата

Една от последните Любчови постановки, която гледах след заболяването му, когато се разбра, че не ще може да продължи работата си над моята пиеса „Кой ще дочака изгрева“ във Велико Търновския театър, бе „Дамите в четвъртък“ от Лоле Болен, поставена в Клуба на актьора, който се помещаваше в бившия бар „Астория“. Ангажирани бяха големи и обичани дами на тогавашното театрално време – Славка Славова, Таня Масалитинова, Лили Попиванова. Любчо бе прекомпозирал „Дамите“, органично бе вмъкнал съзвучни на драматургичния текст стихове, които изпълняваше великолепната рецитаторка Гергана Кофарджиева и спектакълът се превърна в театрално събитие.

През тревожната за всички нас, близки, приятели и почитатели на Любчо 1981 г., през която той се бореше мъжки с предопределението на съдбата, бяха публикувани две мои прозаични книги: сборникът с разкази и новели „Изкачването“, в издателство „Народна младеж“ и „Циганско лято“,

повест – в издателство „Български писател“. Видяхме се в Докторската градина, за да му подаря екземпляри от творбите си, които бях чакал с толкова амбиции. Не бях любимец на казионната критика, отзивите бяха разнопосочни – утвърждаващи анализи до обидно пренебрежение.

Любчо беше слаб, бледен, с кожено елече без ръкави, навътре с вълната. Пое шарените томчета, усмихна се уморено и каза: „Е, Банко, ти стана голям писател“. С всичкото мъдро снизхождене към суетата, от дистанцията на човек, прозрял по-дълбоки и съдбовни неща, тръгнал към върховете в друго измерение. Ако има такава.

И отново преди всички нас.

През 1982 г. в снежна вечер, заметнала София с тежка бяла пелена, го видях от последния ред на салона в театър „Сълза и смях“, на премиерата на режисираната от него Шекспирова комедия „Много шум за нищо“. На инвалидна количка, в елече без ръкави.

Публикувам тези писма, защото днес вече преценявам, че те не се отнасят лично до мен, а са послания към всички днешни връстници на двамата редници от отдавнашни жежки лета. Към младежите, които вярват като нас тогава, че светът ще отвори врати, за да поощри усилията им, да се зарадва на таланта им.

А редникът-принц ни чака някъде отвъд планините, в другото измерение.

16 ноември, 014 г., София

БАЛАДА НА РЕДИНГСКАТА
ТА ТЪМНИЦА

Гео Милев • Проект
за корица към „Балада на
Редингската тъмница“ от
Оскар Уайлд. Туш, акварел.
18,5 X 10,5.

МАЛКО ИЗВЕСТНО ПИСМО НА ГЕОРГИ МАРКОВ

Това писмо беше открито сред архивните материали на „Пламък“, останали неизползвани след обстойно представяне на писателя-дисидент Георги Марков в списанието, станало преди повече от десет години. Писмото Марков е изпратил от италианска земя до Зиновия (Зунка)Янкова, известна наша театроведка в онези години и приятелка на писателя. Знае се, че за Италия писателят е заминал тогава по официален път – за участие в международен литературен конкурс. Пребиваването му в Болоня съвпада и с гостуването му при брат му, установил се там преди това. Навярно писмото е останало встрани от общата публикация, поради някои моменти от личен характер в него. Не е изключено и получателката на писмото да е настояла за това.

Така или иначе тази публикация (не твърдим, че тя е първата – след толкова години писмото може би се е появявало и другаде) осветява важен момент от живота на писателя. Преди всичко публикацията има значение за изясняването на някои обстоятелства, свързани с така нареченото „бъгство“ на Георги Марков на Запад. От писмото става ясно, че в онези септемврийски дни на 1969-та година писателят не е имал намерение да „бяга“ от родината си – въпреки някои горчиви авторски разсъждения в него за литературната обстановка у нас.

Това личи от финалните редове на писмото: „Ако средствата ми позволят, ще остана тук и за началото на театралния сезон, а като се завърна в София сигурно веднага ще се скрия някъде в провинцията“. А на друго място в него той заявява: „...очевидно ще трябва да остана още малко тук, докато реша какво бих могъл да пиша у нас, или може би трябва да се простя с литературата и да се върна към инженерството си.“ В писмото писателят говори главно за трудната съдба на своите пиеси. След такива добре оценени белетристични творби като „Мъже“, „Портретът на моя двойник“, „Асансьорът“ или „Жените на Варшава“, Георги Марков става автор на 11 пиеси. Почти всички негови граматургични творби са били остро критикувани, спирани или сваляни от сцената. Несъмнено писмото изразява някои от причините, спомогнали за съзряването на трудното му решение – да не се връща в родината.

В края на 1969-та година той напуска Италия и заминава за Лондон и постъпва на работа в българската секция на Би Би Си. По-късно сътрудничи и на „Дойче Веле“ и „Свободна Европа“ (1977–1978 г.)

В България е осъден на 6 години лишаване от свобода. След много заплахи срещу него е извършено покушението му на 7 септември 1978 г., а 4 дни по-късно той умира в лондонска болница.

Посмъртно е удостоен с висока награда от Международната организация на журналистите.

Най-известната му книга от емигрантския му период „Заочни репортажи“ е издавана неведнъж у нас.

Георги Константинов

ПИСМО НА ГЕОРГИ МАРКОВ ДО ЗИНОВИЯ (ЗУНКА) ЯНКОВА

12.9.1969 година

Болоня

Мила Зунке,

Най-напред прости ми, че досега не ти писах, но научих от Яна, че си в отпуск. Сигурно вече си се обезпокоила за пиесата, но аз разбрах, че ти трябва до есента. Приготвил съм я и тези дни, ще ти я изпратя. Много се тревожа да не би да си имала някакви сериозни неприятности заради моето сътрудничество и специално за „Атентата“ („Атентатът в затворената улица“, пиеса, 1968 г., отпечатана в „Театрален преглед“ – б.р.) Тук получих всички вестници и видях цялата кампания около прегледа и хулите по мой адрес. Ако наистина си изстрадала заради мене, прости ми, ще се постарая за в бъдеще да не те затруднявам. А за всичко, което ти направи за мене, съм ти задължен до гроб. Нещата, които стават в нашата драматургия, са разбираеми, може би исторически да са наивно оправдаеми, но те просто не са литературни.

Може би тъкмо затова моето отсъствие се оказа спасително за мене, то ме избави от всичките ми реакции, твърде спонтанни и безмислени, както и от преживяването на унижението. Въпреки, че тук се чувствам като зле присадено дърво, очевидно ще трябва да остана още малко, докато реша какво бих могъл да пиша у нас, или може би трябва да се простя с литературата и да се върна към инженерството си. Равносметката ми е много печална. „Дъгата“ („Да се провреш под дъгата“ 1966 г. – б.р.) – свалена, „Атентата“ – свален, „Асансьорът“ във ВИТИЗ – свален, „Аз бях там“ – временно спрял, „Комунисти“ – същото. Изглежда няма нужда от мене и моята драматургия... (не се чете) нямат нужда и от моята белетристика. Остава ми да правя нескъпосани диалози за телевизионни производства.

Като към всичко това прибавиш и общата ненавист към мене, във всички кръгове и среди на нашата култура, излиза, че най-правилно би било да се откажа от каквото и да е публикуване за много години напред и да пиша така, за собствено удоволствие. Но автор без печат е като актьор без сцена.

Мила Зунке, дори прекрасният италиански пейзаж не може да смекчи

болката ми за времето и възможностите, които пропускам. Все едно. Не съм отчаян, а само твърде песимистично настроен към моето собствено бъдеще. Въпреки всичко се опитвам да работя, да решавам наши проблеми, наши идеи. Изглежда, че абсолютно необходимо е човек да изстрада всичко, и че може би страданието прави заслужена радостта, удовлетворението. Онзи ден наблюдавах: на една болонска улица върху тротоара млад художник беше наредил десетина великолепни графики. Рядко интересна техника, истинско търсене, купища въпроси, отправени към земя, към време, към хора. И минаваха стада болонски буржоа, уригващи се преяли животни, поглеждаха със снизхождение свещената интимност на едно изкуство и отминаваха. А момчето знаеше и не ги поглеждаше. И цената беше нищожна. Стори ми се, че той ще рисува цял живот, и като умре пак ще продължи да рисува, защото това му е нужно. Бих могъл да ти разкажа подробно две нови пиеси, които правя за себе си, едната разглежда проблема за подобие то у хората, или по-пълно разтваряне на всекиго във всички, другата ти я знаеш – Докторът и Полицията, само че сега вече те са двете същности на всички човешки понятия.

Ще те моля, ако намериш време да ми пишеш. Ако пуснат „Комунисти“ (на 19 т.м.) моля те, иди я виж и ми пиши какво е станало. Яна беше във възторг от генералната репетиция. Също така, ако някоя неща в тази пиеса те смущават, просто ги махни без да ме питаш.

Ако средствата ми позволят, ще остана тук и за началото на театралния сезон, а като се завърна в София, сигурно веднага ще се скрия някъде в провинцията.

Още веднъж, безкрайна признателност за всичко. Поздрави Иренка, също Катя и всички приятели.

Твой: Г. Марков

Адрес:
Марков, с.р. 259
Bologna
Italia

Панко Анчев
ГЕРОЯТ И ГЕРОИЧНОТО.
ПОТРЕБНОСТТА ОТ ГЕРОЙ
В БЪЛГАРСКИЯ СВЯТ
„Епопея на забравените“ от Иван Вазов

1.

Един от най-важните белези на буржоазната епоха е осъзнатата потребност от герои и преклонението пред героичния подвиг. Герои са тези, които с риск за живота си и жертвайки го, се борят за висока национална кауза. Героят е преди всичко воин и борец, освободител и защитник, човек, надарен със смелост, справедливост и жертвоготовност. Той се подвизава на бойното поле, пролива кръвта си и пада с честна и достойна смърт заради идеи, идеали и идеологии.

Буржоазната епоха смени икономическата система, новата система промени преди всичко ценностната, като въведе и утвърди различни от Християнското Средновековие идеали. Защото прагматизмът и рационализмът на буржоазията не можеха да бъдат лесно и безболезнено възприети и подкрепени от обществото и народа, ако не бяха маскирани и украсени с възвишености и благонадеждности. Новата класа водеше политическа битка и осъществяваше революция срещу аристокрацията и нейната власт, а революцията изискваше огромен брой материални и духовни оръжия. Действителността ставаше сурова и налагаше оръжието като единствено средство за превземане на властта, но и съзнаваше, че силните думи, яркото слово, красивите и лесните за възприемане лозунги вършат повече работа. Заедно с тях в битката трябваше да влязат и хора, които да поведат другите и да им покажат как да се бият и как да отхвърлят робството, за което им говореха и което бяха обявили за позорно, тъй като „човек се ражда свободен по природа“. А щом е „свободен“, той не бива да е смирен и подчинен; не е допустимо друг да решава вместо него – нали властта вече принадлежи на народа и обществото, а народът и обществото се състоят от свободни хора, всички са с равни права и възможности, а не подчинени на някого, който ги владее по наследство и разполага с тях, както си пожелае. Човекът сам на себе си е господар; той може всичко и всичко зависи от него. Той устройва и променя земните дела.

Модерната епоха отхвърля християнството и го заменя с идеология, понеже то пречи да се проявяват в пълна мяра същността на буржоазията нейния предприемчив дух, жаждата и стремежа ѝ към печалби и разгулен живот. Най-неприемливо за нея е християнското разбиране на свободата като избор между доброто и злото. На нея ѝ е нужна друга свобода, друга воля и

енергия, за да осъществява себе си и за да управлява обществото, създадено от нея и заради нея. Свободата се превръща в неприкосновеност на личното „аз“, право на несъгласие и неподчинение, независимост и възможност за участие във властта. И това именно разбиране на свободата изисква ново отношение към нея. Необходимо е свободата да бъде по някакъв начин „управлявана“ и насочвана натам, накъдето тя няма да разрушава статуквото и да пречи на тези, които зад нея практикуват властта над обществото.

Модерната епоха е атеистична по същност, но тя осъзнава необходимостта от бог и религия, защото човек постоянно търси „абсолютната истина“ (в каквато и представа да има за нея) и възплъщението на идеята за този, след когото може безкористно и без съмнение в съществуването и величието му да се върви доброволно. Човек винаги има необходимост от някакво „откровение“, което да му отвори очите и покаже пътя. **Авторитетът** е този, който може и трябва да замени Бога в регулирането на човешките взаимоотношения и да оправдае властта. Този авторитет замества Бога във всичко – дори и в чудоействата. Защото, както казва Великият Инквизитор в „Легенда за Великия инквизитор“ в романа „Братя Карамазови“ на Ф. М. Достоевски, „човек търси не толкова Бога, колкото чудесата“. Коментирайки знаменитата новела в романа, Василий Розанов подчертава, че „в подобни времена нищо не се търси с толкова жажда както чудното, – но с непременно условие то да не е също така и божествено“. И ни отправя към суеверията в римското общество, „когато то изпада в пълен атеизъм през II-III век“. (Вж. В. В. Розанов „Легенда о Великом Инквизиторе“ Ф. М. Достоевского и другие статьи. 1891–1892“, М., 2013, стр. 142). Когато чудото е извършено от човек, то е по-впечатляващо и убедително. Тогава се доказва и човешкото всесилие, чрез което животът може да бъде радикално променен и устроен по справедлив начин. **Човешкото чудо оправдава атеизма!** Но за да бъде възможно това, е необходима идеология, която да формулира принципите на това всесилие, да го легитимира и систематизира. Затова при буржоазията на почет е силната личност, която не се страхува от неприятеля, готова е да се сражава с него и дори да жертва живота си за своя народ. Тази личност е всеотдайна, безкористна и храбра.

Свободата трябва да се отвоюва и заслужи, макар да е изконно право на всеки гражданин и на всяка личност. Именно защото хората са свободни по природа, свободата им – тяхната и на народа, от които произхождат, – е оспорвана и застрашавана постоянно от други, които са също свободни по природа и отвоюват или свободата си, или правото си да господстват над другите. Герои може да има и от двете враждуващи страни, изправили се една срещу друга за едно и също нещо, ала не за да си го разделят, а да го владее всяка сама за себе си. И всяка почита своя герой, а героят на другата страна е тиранин и узурпатор. Т. е. няма универсални мерки, с които да се определя – макар че всички мерки в буржоазното общество се представят за универсални и абсолютни. Мерките се задават от идеологиите, тъй като идеологиите са свод на критерии за нравствени и духовни ценности и формират начина на мислене на тези, които ги прилагат.

Героят е образец на поведение и начин на живот, на които трябва да се погражава. Той е връхната точка в йерархията на ценностите. Не всички могат да станат герои, макар че на всички се внушава да се стремят да бъдат такива, но всички са призвани да бъдат активни, да не се смиряват, да се борят за своите права, да не прощават предателства и измени. Такъв можеш да бъдеш, ако си силен и физически, и духовно. Онова, което проповядваше християнството през цялото средновековие, сега е подложено на съмнение, критика и отрицание. Модерната епоха има нужда от друг тип личност и добродетели. Смирението, любовта към ближния и особено към врага, всеопрощаването, изкуплението са категории от миналото, пречещи на човека да живее в новото време. Добродетелта е активност, непримиримост, решителност, сила. Тя е възприета от възрождената античност. Модерната епоха и буржоазията реабилитират античността, за да отрекат Средновековието и превърнат християнството в идеология на ограничена група в ограничена среда. Ражда се нов идеал, който се възпява в нови хора.

2.

Героят е в сърцевината на цялата идеологическа система на буржоазното общество. Около него се изграждат моралът и нравствеността на модерната епоха; той е най-високата степен в йерархията на моралните ценности, най-високият пример за пограждане. Героят е светлината, озаряваща сивото ежедневие. На него е поверено огромното задължение да докаже, че човек може сам да твори историята, да я променя и насочва по своя воля – без Бог. Затова и толкова старателно и упорито се създава и поддържа героичният култ.

Колкото по-късно се формира една нация, особено ако това става в условията на политическа зависимост и чужда държавна власт, толкова по-остра и болезнено необходима за нея е да създаде свои герои, които да поведат народа към национално-освободителна революция и го избавят от робството. В един исторически момент се появява „човек от народа“, който повече не може да търпи робството, да бъде унижаван и да гледа как потисника се разпорежда в родината му. Той събира около себе си подобни нему млади мъже и с тях започва своя „поход към свободата“. Подвизите им бързо се разрастват и за тях се разчува по цялата родна земя. „Човекът от народа“ не се стреми към слава, но славата го застига и издига над всички останали, защото с нея и чрез нея се вижда справедливостта на делото. Става ясно, че то ще победи, ако към него се приобщят повече хора. Заработва, най-напред спонтанна, а после и организирана в разнообразни форми и механизми идеологическа и пропагандна кампания, която уголемява постъпките и ги превръща в чутовни подвизи, създава легенди, разказва митове. И обикновеният в началото „човек от народа“ се превръща в чутовна фигура, в легенда. В национален герой!

Но за да се роди героят и, още повече, за да бъде бързо и лесно възприет от обществото, е нужно да се „построи“ фонът, върху който ще се откроява неговата чутовна фигура. Този фон е **врагът**.

Християнството учи, че трябва да обичаме тези, които ни мразят

и ненавиждат, които ни причиняват страдания и са наши врагове. Тази любов е израз на смирение и душевна чистота. Тя ни дава сили да се борим с „погнебесните сили на злобата“ (св.ап. Павел) и да ги побеждаваме с Божията помощ. Секуларният атеистичен морал твърди точно обратното. Той произлиза от отрицанието на християнството и неговото учение за смирението, покаянието и прощката. Борбата за политическа власт и национално освобождение изисква непримиримост, твърдост и целенасоченост. Никакви компромиси не са възможни и при врага, който не отстъпва властта. Затова той трябва да бъде изцяло очернен и сатанизиран, за да се оправдае настървението, с което героят се бори срещу него. Врагът легитимира героя и оправдава революцията. А революцията установява (винаги „най-сетне“!) социална справедливост и свобода.

Контрастът между героя и врага е представен задължително елементарно. Тук не може да има нюанси, психологически дълбини, обективен подход и стремеж към обективност. Всичко това ще се появи доста по-късно, когато в ход ще бъде дегероизацията на историята, минаваща под знака на психологическия реализъм и на обективното представяне на историческите събития и личности. Странно, това е възможно едва когато започва упадъкът на модерната епоха и на отказа от всичко, което Ренесансът и Просвещението създадоха като система със строга йерархия на ценности и идеи. Психологизмът е късно явление именно на упадъка, а не на възхода. Тогава потребността от героя ще отслабне чувствително, но ще се засили необходимостта от истина в цялата ѝ пълнота.

Християнството също почита героичния човек, но само този, който извършва подвизите на бойното поле, измолвайки с усърдни молитви Божията помощ. Това най-често е владетелят, изправен в битка с поробителя или отцепника, с поругателя на вярата. Той води Божието стаго, укрепва силите му и заедно с него се хвърля в битката, като държи в ръка Божията икона или иконата на своя небесен покровител. Защитата на родната земя е защита на свещена земя и на вярващ в Христа народ. Изобщо, не-буржоазният герой винаги е защитник на слабите; той не иска от тях нищо, не ги мобилизира заради власт или идеология, а защото им съчувства и сам не може да понася несправедливостите. Но той е по-скоро мит, отколкото реален човек. Митът действа спонтанно, често храбрецът съвсем сам се изправя срещу своя противник и го побеждава, борейки се за своите нещастни събратя. Силата му е толкова голяма, че не му е нужна организация от съмишленици, за да извърши благородното си дело. Дори и когато зад него вървят хора, те просто изпълняват дълг и вярват на своя цар и предводител, защото вярват в Бога, който го е поставил начело. Героичните дела са послушание и смирение, а не непокорство и отвоюване на свобода и независимост.

3.

Българската модерна епоха, започнала през втората половина на XVIII век, също има потребност от герои и силно почита героичните личности. Дори може би повече от западноевропейската, понеже настъпва с началото на национално-освободителната революция. Още в „История славянобол-

гарская“ преп. Паусий откроява силните личности в българската история, които са направили България могъща и непобедима държава. Тези личности трябва да бъдат пример за подражание за всеки българин. Пример за подражание е вече не смиреният и послушният, а силният, енергичният, водачът.

Българската литература и публицистика на Възраждането, заедно с цялата интелигенция, си поставя задачата да създаде нов тип личност, разбираща свободата именно като политическа независимост и право на самоопределение. Състоянието на българите все по-често се определя като „робско“ – отначало е под робството на гърците и техните свещеници, а от втората половина на 60-те години – и под османско. Да си роб е уничително, позорно, непочтено. И не отива на българите да са роби и то на народи, които с нищо не ги превъзхождат. Пробуждането на националното честолюбие е първата стъпка към създаването на героя като образец, пример, водач и спасител.

Новата епоха идва с нова йерархично подредена система от нравствени ценности и добродетели. Осъществяването на идеята за национална държава изисква огромна обществена енергия, която да мобилизира нацията и я поведе на война с Османската империя. Историята се ускорява, времето се състява, напрежението нараства. Ала самият народ трудно и бавно се превръща в нация и не възприема охотно новата си роля. Той живее различен от интелигенцията живот, останал е все още в Средновековието и съзнанието му е религиозно. За него тези, които се бунтуват срещу властта, са разбойници, понеже оспорват нещо свято и неприкосновено, дадено от Господа. Затова и революционната интелигенция смята, че народът е „заспал“ и че са необходими „будители“, които да го изведат от дълбокия му сън, да отворят очите му и го изправят в решителна битка с вековния поробител.

Тази битка не е вече с „поднебесните сили на златата“, а с конкретен противник и за постигане на ясна и конкретна **политическа** цел. Тази цел е висока и тя се натоварва с нравствен смисъл, тъй като само свободата на народа може да му осигури условия за духовно развитие, култура и просвета, както и добро равнище на материалния му живот.

Пръв, който показва герой в почти буржоазния смисъл на думата, е Никола Козлев в поемата „Черен арап и хайдут Сигер“. В българския език от онова време, а и в днешно все още, синоним на герой е юнак. Юнакът е силният, който не се страхува от нищо и който е готов на саможертва, за да избави от беди себе си и другите около него. Хайдут Сигер освобождава народа от иновереца, като го побеждава в лют бой на живот и смърт. Всички се покоряват на страшния арап, но хайдут Сигер не се изплашва от него, защото не за себе си влиза в схватка с него. Народът отново може мирно и спокойно да се труди, спасен от героя. Хайдут Сигер е спасител и освободител. Е, той още не е революционерът, който ще увлече и поведе след себе си българите към революцията. Но това, че вече се е появил такъв човек, е знак за настъпващите промени в българската действителност.

„Приближаването“ към героя в българската възрожденска литература ще бъде видно от поезията на Добри Чинтулов. Добри Чинтулов открито призовава към революция. Но за да се пробуди народът, е нужно да се появи този, който ще го поведе. Нови хора са нужни сега на България и

те трябва да се появят, колкото е възможно по-скоро. Някой трябва „да препаше тънка сабя, знаме да развее“, за да се види, че е дошъл часът на борбата за свобода.

Българските писатели разбират нуждата от героични личности, които да разместят пластове и отворят очите на българите. Просветата и културата са важни и полезни, но още по-важен е оня, който ще хвърли искрата и ще запали светлината. Примерът на тези, които не се подчиняват и особено на тези, които раздават възмездие на поробителите за причинените от тях страдания на обикновените хора, се популяризира и възхвалява. Почит и уважение заслужават дейците за националното освобождение. Цялата българска литература от края на 60-те и през 70-те години е посветена на борбите и подвизите на бунтуващия се българин.

4.

Може да прозвучи странно, но героят става по-необходим след Освобождението, когато по същество приключва национално-освободителната революция (макар че дълго още остава комплексът „Македония“). За сметка на това силно ускорение получи буржоазно-демократичната. Колкото повече се обуржоазяват нацията, личността и целият обществен живот, толкова повече сякаш се увеличава потребността от герои и от техния пример. Защо е така?

Буржоазното общество е нееднородно, вътрешно силно противоречиво, подложено е на силен външен натиск и конкуренция. Неговото устройство е такова, че то, поне формално и на думи, позволява откритата съпротива срещу властта. Това прави видими социално-политическите конфликти. Тяхното проявление понякога засяга дори съществуването на буржоазно-капиталистическата система. Честите и непрегответливи икономически кризи прерастват в политически, понякога дори и в граждански войни. Бедността допълва тези кризи и ги прави непоносимо болезнени. Социалното разслоение поражда многопартиен политически ред, в който трудно се постига съгласие и едностранност на общественото мислене. Националните буржоазни общества са най-размирни от всички преходни исторически общества и затова повече от всички групи изпитват потребност от механизми, които да гарантират тяхното единство и монолитност. Това единство трудно, за да не кажа, че е невъзможно, се постига с открито насилие и диктатура – макар че и такива случаи е имало. Буржоазното общество не може да си позволи дълго да бъде неспокойно и размирно, защото нестабилността му застрашава неговите основни принципи и принципите на капиталистическата икономика. Само стабилността и спокойствието позволяват на капиталът и икономиката да се развиват. Войните бяха обичайни състояния на предишните общества, но вътре в тях броженията и политическите борби бяха ограничени до брожения и борби вътре в господстващата класа и нейната върхушка. Сега, в буржоазното общество, войните се водят в изключителни случаи, но вътрешното неравновесие е обичайно състояние.

Всъщност, буржоазното общество поради характера на общественоекономическата система, основана на конкуренцията и борбата за пазари,

непрекъснато е обхванато от напрежение и е особено силно изразена ентропията. Егоизмът и конкуренцията подкопават обществените основи, като създават несигурност у хората. Колкото по-бедна е една държава, толкова по-несигурни са нейните граждани и толкова по-ожесточени са обществените противоречия и борби. И толкова по-голяма е необходимостта от силна обединяваща идея, която да притъпява разногласията и да сближава отчуждените от себе си човеци.

Възраждането постави пред българите задачата да осъществят своята национална идея, чийто основен смисъл тогава е възстановяването на българската национална държава върху земите, населявани от българи. Тази идея частично бе материализирана с Освобождението през 1878 г., но Берлинският мирен договор не разреши новата държава да събере под крилото си всички българи. От друга страна, свободната държава извънж се оказа не такава, каквато са си я представяли поробените госкоро българи. Опиянението от свободата бързо се заменя с разочарование и дори покруса; героите от национално-освободителните борби биват измествани и забравяни, а начело на държавата и обществото застават меркантилни личности, непросветени и алчни типове, които обсебват целия обществен живот и го поставят под свое подчинение. Корупцията и партизанщината се утвърждават като главни нравствени норми и условие за успех. Стопанският живот е неорганизиран и не е в състояние да произведе достатъчно блага, за да бъде разпределението им справедливо. Бедността, мизерията и отчаянието се настаняват трайно. Социалните противоречия се изострят до болезненост и застрашават целостта на обществото.

Сега се задействат две много интересни тенденции в българското буржоазно общество след Освобождението. От една страна, разочарованието поражда реакция и остра критика срещу ставащото в държавата. Романтично настроената интелигенция и пряко засегнатите от новото статукво са най-отрицателно настроените социални слоеве. Според тях е извършена неправомерна смяна на ценностите и обществото се е отказало окончателно от идеалите на Възраждането, предало ги е и е поело по път, който обезсмисля борбите и жертвите в тях. Навсякъде сметки, подкупи, службогонство, безразличие, безнравственост, духовна пустота. И едни поробители са заменени с други – още по-страшни и безмилостни. Духът е паднал, настроенията са минорни. От друга страна обаче се задействат обществените инстинкти за самосъхранение, които трябва да активизират „имунната система“ на обществения организъм, за да го запазят цял и ненакърнен. Той осъзнава опасността, която го заплашва, ако не преодолее ентропията, и насочва усилията си да възвърне предишната сплотеност, въвлечайки членовете си да се стремят към единство и сплотеност. Не става дума за някакви организационни или законодателни мерки, които държавата все пак е принудена да взима, а за различни по-силни или по-слаби, но винаги настойчиви идеологически въздействия.

Във времето непосредствено след Освобождението забелязваме силна носталгия по близкото минало и неговите революционни борби. Дейците на освободителното движение се противопоставят на новите герои на интереса и печалбата. Миналото се показва в светли краски, идеализира се

и в него се търсят образците за пограждане и следване. Там всичко е било красиво, нравствено, възвишено. Тогава живеят хора, от които трябва да се учим и чийто пример трябва да бъде заразителен за младите.

Критичното и дори нихилистично отношение към настоящето съжителства в идеологическата система на буржоазното общество след Освобождението с положителното и дори идеализиращо преклонение пред революционното минало. Ако се вгледаме внимателно в тази идеологическа система, ще видим как въпросните ѝ два елемента битуват хармонично и на нито един от тях не се позволява да надделее над другия, за да не разруши нейната цялост и опасно да разклати обществото. Как е възможно постигането на подобно равновесие, показва творчеството на народния поет Иван Вазов.

5.

Литературата не само достоверно свидетелства за процесите в обществото, но и активно участва в усилията му да се самосъхрани и консолидира. Тя изразява и обратните настроения, като показва вътрешните му противоречия, уничието и обезверяването на хората. Така тя реално „служи“ на нацията, а не на определени класи и съсловия. У нея няма партийно-политически пристрастия, въпреки че писателите не са безразлични към политическите борби. Литературата чрез своите високи образци обективно отразява и изразява онова, което протича в обществото; тя е свидетелството за неговото зграбе или боледуване. Това много ясно се вижда от творчеството на Иван Вазов.

Иван Вазов е един от най-убедителните и аргументирани критици на следосвобожденската действителност у нас. Той е сред изпитващите най-дълбоко разочарование от случващото се в обществото и държава след извоюването на свободата. Върху него се стоварва с пълна сила грубостта и бруталността на българската власт и на нейните „нови герои“. Принуден да емигрира, Иван Вазов пише в чужбина едни от най-ярките си творби, в които или изобличава мерзката реалност, или участва в усилията на обществото да запази целостта си и възстанови единството си.

Ние с право наричаме Вазов „нашето всичко“, както руският критик и писател Аполон Григориев е определил значението на А. С. Пушкин, защото е олицетворението на българската нация и чрез цялото си творчество е изразил нейния дух, същност и начин на мислене. Но именно защото е „нашето всичко“, т. е. национален писател, а не писател на определена тема или на един отрязък от времето, а още по-малко на някоя отделна класа или социална група, Иван Вазов е типичен носител и изразител на буржоазно съзнание. Той завършва процеса на секуларизация, започнат от Възраждането, и утвърждава окончателно системата от буржоазни нравствени ценности. Вазов е напълно „*модерен човек*“, т. е. светска личност, реалист и буржоа, за когото човекът е господар на себе си и творец на съдбата си. У него няма нищо средновековно и дори патриархално, макар все още в литературознанието да битува тезата, че показвал предимно патриархалния, т. е. средновековния, не-буржоазния бит на българите, че самият той бил патриархално устроен човек. Може би е

по-точно да кажем, че с Иван Вазов завършва първият етап от развитието на буржоазното общество и че той е първият наш типичен „бюргер“. У него съжителстват едновременно болката за ставащото и съпротивата срещу започналия упадък. Той все още е „универсален човек“, човек на трудно уържаната пълнота и хармония на битието, което вече е наранено и пропукано.

Иван Вазов е пример за това как литературата участва в обществените процеси, как им влияе и ги насочва в определена посока. Нейната обществена длъжност е да изразява идеите, раждани от обществото и нацията, да ги озвучава и налага в социалната среда и по този начин да внушава и възпитава добродетели и начини за съпротива срещу негъзи и пороци. Това тя прави дори и тогава, когато нейните създатели странят от пряко участие в общественения живот или в житейските си практики се противопоставят на тези идеи. Литературата, както и изкуството изобщо, е особена дейност, поради което трябва да сме предпазливи в оценките и анализите си на творчеството на един или друг писател. Никой значим автор не е извън времето и идеите на времето си. Иска или не, той е техен носител и озвучител. И колкото по-голям и значим е този писател, толкова той е по-навътре в своето време и по-достоверен негов свидетел.

Рязката смяна на обществените условия веднага след Освобождението породил огромно количество проблеми, които трябваше да бъдат разрешавани както от предишните „герои“, така и от новите двигатели и ръководители на обществените процеси. Сега обуржоазяването получи невиджано преди ускорение. Революционният подем от втората половина на 70-те години на XIX век рязко трябваше да смени характера си и да се преобрази в подем в икономиката и в ново устройство на обществото. Той трябваше да бъде съхранен, за да се ускори формирането на нов тип личност. Заедно с новата личност бе необходимо да се утвърдят и редица други надстроени фактори, позволяващи животът да протича в ново русло. Ала една е представата за възмечтаната свобода, друга е реалността в свободната държава. Пропагандната машина на революцията (доколкото имаше такава „машина“) настройваше нацията към съпротива и разрушаване на системата; сега същата тази машина трябваше да се пренастрои, за да измени нагласите на нацията към изграждане на новата държава. Самата държава стана друга. Българите мислеха преди, че щом е *българска*, тя непременно ще е майка на всички, ала тя се оказа мащеха за повечето от тях. Или поне така я възприемаха нейните поданици и синове, които разчитаха да получат от нея грижи, работа, прехрана, справедливост. Но държавата не е на „*всички*“, но *всички* са длъжни да ѝ се подчиняват и да ѝ служат. Тази жестока истина не можеше да бъде разбрана от „свободните“ българи, почувствали се излъгани от самите себе си и от илюзиите, с които са се подхранвали духовно и благодарение на които са устоявали досега.

Следосвобожденското творчество на Иван Вазов вмества и критиката на несъгласния с новата социална действителност, и усилията на обществото да поддържа вътрешното си равновесие и консолидация. „Епопея на забравените“ показва как един голям поет от ранга на Иван Вазов успява да съвмести тези две роли, възложени му от времето и обществото.

6.

Прието е да се говори за „Епопея на забравените“ като за реакция на великия поет срещу нравствения упадък, предателството на идеалите на близкото минало и тяхното безогледно поругаване; и че с тази книга той възхвалява, на фона на тези, които в новото време са образците за подражание, доброволно жертвалите се за свободата на отечеството. Иван Вазов наистина е разочарован от случващото се в новоосвободената държава и сам го изпитва върху себе си. Според него са погменени целите и идеалите, които нашите революционери са заложили в основите на обществото, и сега царуват безнравствеността, материалният интерес, партизанщината, насилието и несправедливостта. Героите на освободителните борби бързо са забравени, защото техният нравствен пример е укор към управляващите и към всички българи.

Но книгата не е обикновена реакция на ставащото в обществото и не е просто възхвала на загиналите в революционните борби. Тя е много по-сложно явление както в литературния процес, така и в процесите в обществото, защото изпълнява особени социално-идеологически функции и се включва в една добре организирана и действаща в буржоазното общество идеологическа система.

След всяка революция, т.е. след всяка радикална обществена промяна, непременно се появява силен интерес към миналото. В миналото именно са корените на тази промяна и е необходимо да се осмислят процесите и механизмите на социалните трансформации, да се види какви хора са ги осъществили, какви идеи са били изповядвани и какви принципи са защитавани, за да стане възможно увеличаването на толкова хора в постигането на една цел. Но в буржоазната епоха и за буржоазния човек миналото е отчуждено от настоящето често дори до степен на вражда, както е забелязал Енгелс. Затова то е интересно и може да се изучава и да се използва като аргумент в идеологическата и пропагандната система. Тъй като християнското минало не е обичано, модерната епоха търси в историята и показва онези исторически моменти, в които човек се справя сам и непременно без помощта на Бога. Пък той и не иска, и не вярва в Неговата помощ.

И понеже винаги настоящето изглежда на съвременниците по-лошо и недостойно от миналото, то връщането на разума назад е напълно обяснимо и дори наложително. Така се търсят идеологически енергии за възстановяване на равновесието и за приближаване към необходимата обществена хармония. На историята (и особено на най-близката) се гледа или с възхищение и патос, които укоряват настоящето, или с добродушна ирония и усмивка, с които се оневиняват допуснатите преди грешки от хора, които са били наивни и чисти, а не меркантилни и объркани като съвременниците. Този модел се повтаря постоянно и се е превърнал в матрица, в която се поставя изтеклото историческо време. „Българи от старо време“ е неизменната формула, по която и науката, и литературата осветляват и осмислят историята. Тя внася успокоение у новите хора, поощрява самочувствието им и оправдава донякъде неблагоприятната, която те търпят. Миналото е все пак някакво упование и надежда, че щом някога е било хубаво, то пак ще бъде така. Повестта „Чичовци“,

а и редица глави в романа „Пог изото“ и повестта „Немили-недраги“ изразяват такова отношение към нашето „недавна“.

Но основната задача на „Епопея на забравените“ е да покаже какви славни хора са живели и са се борили за свободата на българите, какви герои е раждала българската майка. Това е един истински „канон“ на героичното, защото тук са събрани основните „правила“, по които става „канонизирането“ на героите. Захарий Стоянов, а след него и Пенчо Славейков, ще допълнят този канон и ще внесат в него още „правила“, за да бъде окончателно оформена системата на героичното в българския свят.

Иван Вазов показва и възхвалява героя-страдалец и мъченик. Герой може да бъде и човек, който в ежедневния живот е съвсем обикновен и незабележим и не проявяващ никакви героични качества. И точно поради това такъв човек трябва да бъде пример, защото доказва, че герой може да бъде всеки, стига да усети и осъзнае необходимостта от подвиг и саможертва заради велика някоя цел. Героизмът обаче преминава през страдания и мъченичество; той е изпитание на волята, но и на плътта. Любовта към отечеството и свободата трябва да са изключително силни, за да надмогнат болките на тялото. Отечеството и свободата са богът, който сега замества християнския Бог, за да вярват в него и нему да се молят. Вярата остава, но сменя обекта, към който е насочена. Силата ѝ е условието за подвига на оня, който иначе е тих и скромнен, потънал в битовите си дела, никому неизвестен и незабележим. За да обичаш свободата и отечеството и да си готов на саможертва заради тях, е необходимо да си високонравствен човек. Нравственият човек не е патетичен; той не желае да се различава от останалите, да стои над тях и да доминира, да притежава власт. Волята му е силна, но не показна; тя удържа емоциите и се проявява видимо само когато другите са застрашени или имат някаква нужда от нея.

Героят на Иван Вазов не разбунва, не разрушава и не напруга обществото, не властва над него. С невидими нишки той само го обединява около себе си, осветлява го и му сочи пътя. Но без патос, не гръмогласно, а тихо и дори безмълвно. Той води народа, а не стои пред него, защото е в множеството. И не се натрапва с качествата си, а хората сами го забелязват и го почитат като пръв сред тях.

Така е в живота, а в литературата също има правила, по които се обявява героят и се възхваляват неговите велики дела. „Епопея на забравените“ показва правилата, по които Иван Вазов и колективистичното общество, което той изразява, следват в изобразяване героичната личност. Книгата е обобщената представа на времето, но и на целия български свят, за героичното и разбирането за потребността от герои в българския свят. Аз бих казал, че тя е философията на българската история, която и днес е валидна и историците се съобразяват с идеите и оценките за личности и събития, които великият поет е дал. Всички ние живеем с тези идеи и оценки, следваме ги и ги повтаряме непрестанно. Вместо историческата наука да повлияе на литературата при освещаване на миналото, поетът Иван Вазов установява линията, която историята безпрекословно следва. Това показва колко велик поет е той и каква огромна сила и енергия притежава словото!

7.

Огата „Левски“ е класическият, най-силният и убедителен пример за Вазовата концепция за героя и за начините, по които той го изобразява. Може да се каже, че Иван Вазов е този, който окончателно утвърди Левски като най-мащабният и най-почитан от българите герой. С „Епопея на забравените“ се ражда и митът за Левски като най-светлата, най-нравствената, величава и свята личност на българското възраждане. Всеки опит след това по някакъв начин да се дегероизира този образ, да му се прилепи някакво дори и малко петънце, бива посрещан с негодувание и неприязън. Вазовото митологизиране на апостола на свободата оказва влияние върху всички научни и публицистични изследвания върху живота и дейността на Васил Левски. Толкова силно е словото на великия поет!

С „Епопея на забравените“ за първи път в българската литература се проявява един нов момент в историята и състоянието на българския свят – **богоборчеството**. И то не само като апология на индивидуалните човешки възможности и устойчивостта на личността, когато е изпълнена с вяра в новите обществени добродетели, а и като открито отрицание на Бога. Огата „Левски“ направо започва:

Манастирът тесен за мойта душа е.

*Кога човек дойде тук да се покае,
трябва да забрави греховния мир,
да бяга съблазни и да търси мир.*

Мойта съвест инак днеска ми говори.

*Това расо черно, що нося отгоре,
не ме помирява с тия небеса
и когато в храма вдигна си гласа
химни да пея Богу, да получа раят,
мисля, че той слуша, що ридаят
в тоя дол плачевни, живот нестърпим.*

***И мойта молитва се губи кат дим,
и Господ сърдит си затуля ухото***

на светата песен и херувикото. (подч. м. – П. А.)

Знае се, че Васил Иванов Кунчев – Левски е бил монах – йеродякон в Сопотския манастир. От Вазов тръзва версията, че той **захвърля расото**, напуска манастира и се отдава на революционна дейност. Версията за „захвърленото расо“ е невъзможна за човек праведен и искрено вярващ, отдал се на монашески живот. Голям и непростим грях за един монах е да се откаже от монашеството, след като е бил вече подстриган и въведен в сан. Левски не би си го позволил никога. Той е излязъл от манастира временно и с благословията на неговия игумен и архиерей. Постъпката му в никакъв случай не била самоволно решение и акт на неподчинение. Левски остава монах и йеродякон докрая на живота си. Знае се от спомените на свещеника, който го е изповядвал пред бесилото, че той е поискал да го споменават в молитвите си като „дякон Игнатий“. Вазов, без съмнение, е знаел всичко това. Но за него е важно да изрази силата на национално-

то чувство и на желанието България да бъде свободна и сама да извоюва свободата си. Поставаено е под съмнение и дори е отречено правилото на християнството да се измолва Божията милост, тъй като човек е немощен и слаб и без Божията помощ нищо не се постига. Бог в интерпретацията на Иван Вазов „сърдит си затуля ухото на светата песен и херувикото“, за да не слуша молитвите на нещастните и онеправдани българи. В „Кочо“ ще се стигне до още по-рязко заключение: „И Господ от свобода, през гъстия дим, // гледаше на всичко тих, невъзмутим!...“ Въпреки това и Левски, и Кочо, и търсещите спасение в храма в Перущица, устояват на изпитанията и побеждават смъртта чрез героизма си.

На Вазов и на времето, което той изразява, е потребен светски герой, уповаващ се на собствените си сили и способности, а не молитвеник, аскет и смирен монах. Такива са и Васил Левски, и Кочо, и преп. Паусий, и всичките, за които пише в „Епопея на забравените“.

Богоборчеството не е атеизъм, а оспорване на всевилюето и всемогъществуването на Бога. Борещият се с Него Го признава като съществуващ, но Му отрежда да бъде някаква идея, в която човек вярва, без да Го признава за „Творец на небето и земята, на всичко видимо и невидимо“ и на сила, която определя поведението на човека. То е рецидив на античното езичество, когато човек е дръзвал да не се подчинява на боговете. И това е било естествена част от античното битие. За християнството обаче неподчинението е късно явление, появило се в епохата на Просвещението и преди всичко съмнение в съществуването на Бога и търсене на аргументи в абсолютната правда на учението Му. Иван Вазов не разсъждава върху богословските проблеми, но извежда като аргумент в съмненията трагичните събития в българската история.

Преп. Паусий също е представен като „богоборец“ или поне като напълно светски човек, който по някаква само причина е в манастира. Душата и духът му обаче са в света и живеят и действат за света – не за манастира и Църквата. Иван Вазов показва един, така да се каже, „формален“ монах, попаднал там по инерция, защото в манастира може да се занимава с „интелектуална дейност“, но въщност отдал се на дела, които нямат нищо общо с дадените от него монашески обети. Това в никакъв случай не е вярно. Неслучайно Светата православна църква го е канонизирала за светец и го е причислила към сонма на Божиите угодници и праведници. Образът на „един монах тъмен, непознат и бледен // пред лампа жумяща пишеше набеден“ е красив и ефектен, но е неверен, защото преп. Паусий е изключително образован и просветен човек. Неговата история не е случайно дело на една само личност, а материализиран опит на българското светогорско монашество, което живее с идеите за националната българска държава. Писането на историята е монашеско послушание за преп. Паусий, а не самоволен и таен акт на личен порив и амбиция. То е благословено от игумена, поради което е напълно естествено в целия процес на проучване на фактите и описването им в „История славяноболгарская“ да участва монашеското братство. Без съмнение братята-монаси са обсъждали тези идеи, изяснявали са ги и са ги конкретизирали. Не е било възможно нищо друго. Писането тогава не е индивидуален акт, а и самата „История“ е

замислена и осъществена като богослужебна книга, която да се чете в храма по време на богослуженията. За Вазов обаче монахът е уединил се интелектуалец, избягал от шума на ежедневието, за да размишлява и пише на спокойствие. Пък когато е готов, да покаже книгата си и да произнесе знаменития патетичен монолог от одата „Паусий“. Затова и финалът на одата може да е художествено много силен, но не е верен:

*Тъй мълвеше тоз мъж, в килията скрит,
със поглед умислен, в бъдещето впит,
който много бденя, утрини пропусна,
но пачето перо нивга не изпусна
**и против канонът и черковний звън –
работи без отдих, почива без сън.*** (подч. м. – П. А.)

8.

Богоборчеството на Иван Вазов не е повече от проявление на секуларно съзнание и буржоазно мислене. То не може да се определи само като същност на неговото творчество и естетическо съзнание, а е част от идеологическата система за апология на новия тип герой.

Образът на героя в „Епопея на забравените“ наистина се оформя по определена матрица. Поетът съобщава няколко факта заедно с личните качества на персонажа, които го правят много силен и готов на саможертва. Обаянието му сред хората е огромно. Всеки, който го е видял и е общувал с него, попада под властта му и му остава верен завинаги. Такъв е Левски – бившият монах, изоставил временно монашеското битие, защото като служител на Бога не е в състояние да помогне на народа си, да помага на страдащите и да дава кураж на тези, които са готови за борба. Въвеждащият монолог на героя е тезата, която той ще отрече с победението си, описано от поета по-нататък. Но както въпросният монолог не е възможен, така и случките и постъпките на Левски не са истински. Макар и едното, и другото да е впечатляващо и засищащо жаждата на читателя от възвишеност и примери за себераздаване и саможертва. Точно на това разчита и Иван Вазов.

Животът и революционната дейност на Васил Левски са много по-прости и рационално организирани. Те почти нямат нищо общо с това, което в одата за него се говори. Но Иван Вазов едновременно създава представа за героя на Освобождението, и отговаря на желанията на обществото да има точно такъв тип революционер. Левски никога не е уверявал, че борбата е „една близка обща веселба“. Дори като метафора такава формула му е не само непозната, но и недопустима. Точно обратното: винаги е повтарял, че борбата е най-напред търпелива и много грижовна организация до най-малките подробности. Той пресмята рисковете, анализира в подробности настоящата и бъдещата политическа и особено геополитическа ситуация и вариантите за военни действия срещу властта. Писмата му са пълни с препоръки да се изучава противника и да се набляга на военната и психологическата подготовка на хората, да

не се бърза и мисли повърхностно. Той никога не преувеличава, не агитира голословно, не обещава неизпълними неща.

Вазов представя Левски като център на обществения живот, около който са се събрали всички и той бащински наставлява, успокоява, вдъхва увереност, облекчава болките и страданията. Такъв трябва според него да е всеки народен водач. Водач, когато народът обича, защото е честен, добър и справедлив. За разлика от управниците на свободната държава. Близостта до хората и обаянието на водача са най-важните му качества и благодарение на тях освободителното движение е успяло.

В представянето на реалните исторически личности като възвишени национални герои Иван Вазов постига нещо удивително и дори невероятно. Апологията му е толкова силна, че почти напълно откъсва конкретния човек от собствената му биография и качества, които притежава. Истината за тях у Вазов не е в конкретното, а в идеята, която внушава с такъв замах. Персонажът е идеализиран, но изглежда истински, защото в него са вложени черти и качества, които се нравят и които хората искат да видят у своите водачи и държавници.

В същата матрица са „формиран“ и Георги Бенковски, и Г. С. Раковски, и Волов. Животът на всеки един от тях е не само тежък, беден, изпълнен с риск и напрежения, но и сив, монотонен, ежедневен. Вазов обаче го показва като романтично преживяване, като бурен театрален спектакъл. В него няма нито за миг спокойствие и тишина, а само блясък, светкавици, порив. Т. е. този живот е всичко, което е изчезнало в следосвобожденска България и се е превърнало в мерзка политика и партизанщина.

9.

Българският свят по времето на Иван Вазов е все още жизнен и нравствен, макар все повече да се изпълва със съмнения и разочарования от случилото се в следосвобожденска България. Вазов е изразител на колективистичното общество, което остро чувства несправедливостите и се справя с тях благодарение всеобщата воля. Единството е главният белег на този тип общество; затова и типът герой, който поетът описва и възвеличава в „Епопея на забравените“ е колективистичен човек, а не индивидуалист. Той е като гругите – по-силни са само чувствата и преклонението му пред свободата. Този герой не се отделя от „масата“, не я гледа с недоверие и презрение, не се отчуждава от нея, а е готов да умре заради нея. Вазовото общество е изградено строго йерархично, но йерархията се поддържа не със страх от наказания, а доброволно, с признаване нравственото право на стоящия по-горе да бъде по-високо в нея. Така се получава хармонията, а тя от своя страна е главният крепителен елемент на общественото устройство.

Това няма да го виждаме по времето на индивидуализма и първите модернизми, когато започва разпадът на колективистичното общество. Тогава и героят ще бъде вече груг. Сравнението между Бенковски на Иван Вазов и Захарий Стоянов и Пенчо П. Славейков (а защо говоря за нов тип общество след Вазов, като го олицетворявам със съвременниците му Захарий Стоянов и Пенчо П. Славейков виж в книгата ми „Философия на

литературната история“ (С., 2002) показва колко различни са представите за героя и героичното в литературата и обществото ни. И по какъв път върви българският свят, как се променя, какви идеи го обземат. Героят става все по-индивидуалистичен, затворен в себе си, пристрастен към властта, живеещ заради нея или отвратен от тълпата, търсец успокоение в някакъв свой свят. „Силната личност“ не е част от цялото, а негов контрапункт и отрицание.

Героят на Иван Вазов е носител на патос и увличаща енергия. Той преодолява пречки, разрушава прегради, отваря нови пространства и светове. И просветлява умове, отваря очи, открива света на свободата и пътя към него. У него няма зли помисли, нито дори мисъл за себе си, за собственото си благополучие. Затова го обичат, почитат го и му се прекланят всички. Тези характеристики постепенно ще отпадат и ще се заменят с други, които ще определят за герои хора властни, отличаващи се от останалите по властовите си способности. После подобни герои ще бъдат заменени с такива, за които трудът и общото благо са висша цел. Изграждането на нов свят е също революция, изискваща себеотдаване и подчинение на общата цел. Героят в труда и строителството на „новия свят“ ще бъде последен за модерната епоха. Постмодернизмът ще отрече всякакви йерархии на обществени ценности и ще прокламира пълен утилитаризъм и прагматизъм. Няма да има вече герои, тъй като ще изчезне потребността от тях. Обществото ще заживее с други представи и норми. Ще настъпи последният упадък на буржоазното общество.

Но това вече е тема за друго изследване.

ПЛАМЪК

ЕДИНСТВЕНОТО БЪЛГАРСКО СПИСАНИЕ
ЗА ЛИТЕРАТУРА,
НАДЖИВЯЛО ДЕСЕТИЛЕТИЯТА!
91 ГОДИНИ –
ТВОРЧЕСКИ ПЛАМЪК!
АБОНИРАЙТЕ СЕ! СЕГА Е МОМЕНТЪТ!

ПЛАМЪК ЩЕ ИЗЛИЗА В 4 ГОЛЕМИ КНИЖКИ ГОДИШНО.
ЦЕНА НА ОТДЕЛНА КНИЖКА – 6 лева
ГОДИШЕН АБОНАМЕНТ – 24 лева
ПОЛУГОДИШЕН АБОНАМЕНТ – 12 лева

ВАЖНО СЪОБЩЕНИЕ

Съобщаваме на нашите читатели, че абонаментът за списание „Пламък“ за 2015 година ще бъде без помощта на Български пощи.

Може да се абонирате в редакцията на адрес: София 1142, бул. „Васил Левски“ 60, списание „Пламък“, а така също и във фирма „Доби“ (тел. 02-9632047).

Или на банковата сметка на списание „Пламък“:

БДСК, РК „Батенберг-1“

BIC: STSABGSF

IBAN: BG67STSA93000001682901

Издателска къща „Списание Пламък“

Главен редактор **Георги Константинов**

Редакционна колегия **Паруш Парушев, проф. Йордан Калайков,**

Румен Шомов, Ирина Велева, Христо Сл. Караславов

Редактор на броя **Румен Шомов**

Коректор **Ганка Петкова**

Предпечатна подготовка Мариана Христова

Редакция и администрация – бул. „Васил Левски“ 60

II етаж, тел. 02/981-42-76

Формат 16/70/100. Печатни коли 10,5

Интернет страница на „Пламък“:

www.spisanieplamak.com

E-mail: haini@bgcell.net

Авторски материали не се връщат и не се хоноруват.